

00342

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

BIBLIOTHEEK K.M.L.
Postbus 90.154
4800 RC BREDA

Materieel-
logistiek ...
blijblijven
geboden!
(zie blz. 368)

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:
Denjstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

P. L. Hoovers
brigade-generaal der infanterie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

W. C. Louwerse
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch
majoor der cavalerie

B. A. C. Droste
luitenant-kolonel van de Koninklijke
luchtmacht

dr. A. A. Klumper
luitenant-kolonel van de militair
psychologische en sociologische dienst

Ir. G. M. van der Laan
brigade-generaal van de technische staf

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel verbindingdienst

BUREAUREDACTIE/PRODUKTIE:

Spul 47, 2511 BL Den Haag
Telefoon (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 7 09 11
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

354 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

355 Houdt Defensie bestuurbaar

357 De actuele Oost-Westbetrekkingen en de positie van West-Europa, door drs. R. Havenaar

368 Materieellogistiek, een kwestie van blijven, door drs. J. van der Krogt, majoor van de technische dienst

378 Militaire bedrijfskunde, een nieuwe weg (4, slot), door prof. dr. C. van Dam en drs. G. A. Hiltermann, resp. hoofd studierichting Economie en majoor van de Koninklijke luchtmacht, ontwikkelaar studierichting Economie

385 Nieuwe en nieuwste Belgische geschiedenis. Een episodische beschouwing vanaf 1830, door H. Toorenvliet, publicist

397 Meningen van anderen: Het operationele optreden bij het Warschau-Pact

399 Antwoord op meningen van anderen: Het operationele optreden bij het Warschau-Pact

401 Boeken

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 84006 (55.17/94) / LuO 84509 (55.17/91). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van tewerkstelling voor buiten Nederland geplaatste militairen (herdruk, oktober 1985).

LaO 85017 (23.24/11) / LuO 85518 (23.24/10). Instelling Korps Militaire Controleurs Gevaarlijke Stoffen.

LaO 85018 (78/532). Regeling opleiding voor sergeant-majoor tot applicatieprogrammeur.

LaO 85019 (51.2/129) / LuO 85519 (51.2/93). Districtsbeschikking 1986.

LaO 76014 (82.2/13) / LuO 76509 (82.2/13). Regeling vervoer voor rijksrekening bij bewegingsvrijheid buitengewoon verlof e.d. (herdruk, januari 1986).

LaO 78016 (81/44) / LuO 78515 (81/38). Reisbesluit militairen 1978 (herdruk, januari 1986).

LaO 86002 (51.16/33) / LuO 86501 (51.16/34). Deelneming aan verkiezingen.

LaO 73010 (78/397). *Cursus voortgezette militaire vorming aan de Hogere Krijgsschool* (herdruk, maart 1986).

LaO 77027 (56/58) / LuO 77518 (56/46). Aanmaak van leggerbescheiden bij opkomst voor eerste oefening.

LaO 86004 (55.1/9at) / LuO 86502 (55.1/9at). Wijziging boekwerk regelingen inkomsten militairen Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht (48e wijziging).

LaO 86005 (56/62) / LuO 86503 (56/48). Regeling tandheelkundige behandelingskaart.

LaO 86006 (55.3/243). Internationale vierdaagse afstandmarsen.

LaO 83005 (51.15/113). Regeling vervoer voor rijksrekening bij verlof in het buitenland verblijvende militairen alsmede voor uit het buitenland afkomstige dienstplichtigen die in Nederland hun militaire dienstplicht vervullen (herdruk, april 1986).

LuO 78515 (81/38). Reisbesluit militairen 1978 (herdruk, april 1986).

LaO 63058 (51.15/68). Regeling verlof, bewegingsvrijheid en vervoer voor rijksrekening voor militairen, die hun dienst verrichten in de Duitse Bondsrepubliek (West-Duitsland) en behoren tot de daar permanent gelegerde brigade of de onder bevel van de commandant gestelde eenheden (herdruk, april 1986).

LaO 84006 (55.17/94). Regeling dagelijks reizen in buitenland geplaatste militairen (herdruk, april 1986).

Lamed 008-86 (55.3/247). Aanvullende regeling deelneming aan de internationale vierdaagse afstandmarsen voor 1986.

Lumed 506-86 (55.3/246). Gegevens voor de deelnemers aan de internationale vierdaagse afstandmarsen 1986.

Lumed 507-86 (78/183). Universitaire studien.

Lamed 010-86 (78-536). Opleiding van officier-arts tot internist.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

Op maandag 15 september 1986 te 19.30 uur houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s een bijeenkomst in de Aula van de KMA te Breda, waar door prof. dr. F. C. Kwant een inleiding zal worden gehouden over het onderwerp

Maatschappelijke waardering van het militaire beroep

In het bijzonder worden ook de echtgenotes van de leden uitgenodigd de lezing bij te wonen. Na de voordracht wordt, als gebruikelijk gelegenheid tot discussie geboden.

Introductie: d.t.v. de secretaris, Ikol W. F. Anthonijsz, Frederikkazerne, gebouw 110, Postbus 90701, 2509 LS Den Haag (tel. tijdens diensturen (070) 16 68 99).

Houdt Defensie bestuurbaar

MS Ruim een jaar geleden schreven wij op deze plaats over „The structural disarmament of NATO” (*MS* 154(1985)(4)143), waarin de problematiek werd geschetst van de voortdurend toenemende kosten van wapensystemen, waardoor met steeds meer geld steeds minder wapens kunnen worden aangeschaft. De kosten per wapensysteem stijgen namelijk sneller dan de prestatie ervan. Wij hebben toen als belangrijke factoren voor het verminderen van de levensduurkosten van wapensystemen aangemerkt: eenvoud, onderhoudsvriendelijkheid en bedrijfszekerheid. Hiermee betreden wij in eerste aanzet het terrein van degenen die zich bezighouden met het formuleren van de gebruikerseisen, te weten de operationele staven. In deze fase van de levenscyclus van een materieelproject wordt de basis gelegd voor de materieelspecificaties die bepalend zijn voor de typekeuze en daarmee voor de levensduurkosten.

Een ander instrument, naast de hiervoor bedoelde terughoudendheid ten aanzien van nationale eisen/specificaties teneinde het financiële beslag bij het verwerven van materieel te beperken, is internationale materieelsamenwerking. Ook in dit kader wordt hard gewerkt aan de harmonisatie van operationele (gebruikers)eisen en materieelspecificaties, met als doel door gezamenlijke verwerking het effect van „economics of scale” maximaal

te laten doorwerken, met o.m. als voordelen lagere initiële kosten en logistieke samenwerking, gebaseerd op standaardisatie. Met name staatssecretaris Van Houwelingen heeft in de IEPG veel druk uitgeoefend op de lidstaten om tot de bedoelde afstemming te komen; enkele successen om de noodzakelijke voorwaarden hiervoor te scheppen, zijn reeds geboekt. Zijn inspanning heeft zich voor een belangrijk deel toegespitst op *Europese* samenwerking met als niet onbelangrijke overweging de verbetering van de concurrentiepositie van de Europese (defensie)industrie. Dit laatste met als oogmerk een belangrijke tegenhanger te vormen voor de Amerikaanse industrie, die in de vrije westerse wereld het grootste industriële potentieel vertegenwoordigt en — vooral bij de kleinere Europese NAVO-lidstaten — het gros van de wapensystemen levert. De hierbij bedongen tegenorders in de vorm van complete wapensystemen, single-source coproduction van subsystemen of andere compensatievormen, mogen echter nog weinig naam hebben. Bij terugkeer van zijn bezoek in april jl. aan de VS zei de staatssecretaris dan ook dat compensatieorders bij de MLRS niet zullen worden geplaatst! Nederlandse bedrijven kunnen deelnemen in onderzoek, ontwikkeling en productie, in een Nederlands-Amerikaanse samenwerking. Dat betekent in feite het einde van de zogeheten „two-way street”, die werd gekenmerkt door orders en tegenorders over en weer. Hiervan werd al vaak gesteld: „two-way street with one-way traffic”.

Bovenbedoelde inschakeling van de Nederlandse industrie bij onderzoek en ontwikkeling sluit ook aan op de gedachtengang zoals neergelegd in de beleidsnota Defensietechnologie, die op 11 februari jl. aan de voorzitter van de Tweede Kamer is aangeboden. Een van de doelstellingen die met de hierin aangekondigde beleidsvoornemens wordt nagestreefd is het verhogen van de technologische mogelijkheden van de Nederlandse defensie-industrie teneinde deze een goede uitgangspositie te verschaffen in de westerse markt voor militair materieel. Een en ander zal eerst op langere termijn de bedoelde doelmatigheid — „more value for money” — kunnen realiseren. Dat geldt zeker voor de technologieprojecten; hier moet voor produktierijpe toepassingen worden gedacht aan perioden van 10 tot 15 jaar of langer. Indien dan nog rekening wordt gehouden met het feit dat

de fondsen voor deze voornemens orden van grootte hoger zullen moeten zijn dan die welke thans in de begroting zijn voorzien, zal het duidelijk zijn dat op korte termijn additionele maatregelen (zoals herziening van prioriteiten) nodig zijn. Pogingen tot *structurele* verbeteringen vergen evenwel nadere analyse. De gedachten, destijds neergelegd in Defensienota '74, dat door hogere investeringen de exploitatiekosten op termijn zullen worden gedrukt zijn inmiddels op alle punten gelogenstraft. Het onderhoud aan geavanceerde wapensystemen gaat een relatief steeds groter deel uitmaken van de levensduurkosten. Hier wreekt zich naar onze mening het feit dat door onevenwichtigheid in het ontwerp — prestatievermogen ten detrimente van onderhoudsvriendelijkheid — de levensduurkosten voor een onevenredig deel worden afgewenteld op de exploitatiefase. Het is derhalve in het materieelkeuzeproces zinvol vast te stellen in hoeverre kosten(stijgingen) zijn toe te schrijven aan meer of beter materieel of aan (ongemotiveerde) prijsstijgingen en ondoelmatigheid bij het „voorzien in”-proces dan wel in hoeverre zij een gevolg zijn van ontwerpkenmerken met betrekking tot prestatievermogen, bediening en onderhoud.

De in deze opsomming genoemde „ondoelmatigheid” vergt nu nog een verdere verdieping. Onder ondoelmatige verwerving rekenen wij ook te hoog gestelde (gebruikers)eisen en onnodig onderzoek en ontwikkeling waar „op de plank”-apparatuur/systemen voorhanden is/zijn, of waar een gecombineerde inspanning mogelijk is door (inter)nationale materieelsamenwerking.

Eén van de bezuinigingsactiviteiten bij het „voorzien in”-proces die Army-Undersecretary James Ambrose van de VS nu — naast het verbeteren van de materieelverwervingsprocedures — propageert is over te gaan op een verwervingsbeleid waarbij in principe wordt gekozen voor (reeds ontwikkelde) produktierijpe/geproduceerde systemen. Een uitstekend voorbeeld hiervan is een van de grootste orders, ooit geplaatst door het Pentagon, voor een systeem dat is ontwikkeld voor een buitenlandse (niet-VS) toepassing, te weten de Mobile Subscriber Equipment (MSE), die het Franse leger heeft laten ontwikkelen als deel van zijn communicatiesysteem RITA. Het wordt geproduceerd door Thomson CSF en de GTE Corporation (orderomvang \$ 4,2 miljard).

Deze aanpak — geen ontwikkelingen meer te initiëren — trekt een zware wissel op de bereidheid van de defensie-industrie haar nek uit te steken. Zo is voorshands de op eigen initiatief door Northrop ontwikkelde F-20 door de Amerikaanse luchtmacht afgewezen: „a jet fighter with no place to land”. Niet bepaald een positieve ondersteuning van het door Ambrose voorgestane „non-developmental procurement”! Deze operatie kostte Northrop \$ 1 miljard, die zij uiteraard hoopt terug te verdienen bij de vervanging van de sterk verouderde F-106 Delta Dart en F-4C Phantom luchtverdedigingsjagers.

Deze (aangepaste) aankooppolitiek van de VS staat lijnrecht tegenover de in de IEPG uitgezette en door Nederland geaccepteerde koers (beleidsnota Defensietechnologie). Hoe paradoxaal dit ook moge klinken, tóch zou de ommezwaai van de VS complementair kunnen zijn aan het IEPG-beleid, ware het niet dat de revenuen van de inspanning in de technologieprojecten pas op zeer lange termijn (15 à 20 jaar) zichtbaar worden.

Dit laatste, gevoegd bij de voorkeur van de nationale industrieën voor de korte-termijnvoordelen boven die welke op langere termijn zijn verbonden aan eventuele industriële samenwerking en de volgens oud-minister Vredeling* te nationaal gerichte politici, brengt de Nederlandse krijgsmacht in een ambivalente positie.

Daarenboven is de vraag gewettigd of Defensie zich het uit de voorgestane aanpak voortvloeiende extra beroep op managementcapaciteit, technische kennis en financiële middelen kan permitteren; zeker gelet op het feit dat steeds meer militaire managers, technici en financiële specialisten de wapenrok voor een civiele outfit verruilen en de „vrije ruimte” voor investeringen, absoluut en relatief gesproken, daalt door de sterke toeneming van de exploitatiekosten van ons zeer geavanceerde materieel, en de noodzaak de fondsen voor ondersteuning van technologieprojecten sterk te verhogen. De plannen/beleidsmakers van onze krijgsmacht wachten moeilijke beslissingen om de juiste richting te bepalen teneinde de voortschrijdende structurele ontwapening tijdig ten goede te kunnen ombuigen en hierdoor geloofwaardige gevechtskracht te kunnen blijven leveren.

* Voorzitter van een commissie van „wijze mannen”, die rapport moet uitbrengen over de mogelijkheden tot samenwerking van de Europese defensie-industrieën.

drs. R. Havenaar

De actuele Oost-Westbetrekkingen en de positie van West-Europa*

De kans op een topontmoeting tussen Reagan en Gorbatsjov is nog steeds groot, ook na de Amerikaanse militaire actie tegen Libië in april jl. Dat die ontmoeting ook wat het Kremlin betreft in het verschieft blijft liggen, bleek met name uit de toespraken die de Russische leider hield tijdens zijn bezoek aan de DDR, ongeveer een week na die actie. Het uitstellen van de ontmoeting tussen de ministers van buitenlandse zaken Shultz en Sjevernadze, die in mei zou plaatsvinden, is kennelijk niet meer dan een gebaar waar het Kremlin, gelet op de relaties met Khadafi, niet onderuit kon en waaraan verder niet te veel waarde moet worden toegekend. Klaarblijkelijk is volgens Moskou met een voortzetting van de dialoog op topniveau een belang gemoeid dat groter is dan voortgezette solidariteit met Khadafi. De negatieve invloed van de Amerikaanse luchtaanval op de Oost-Westbetrekkingen is in dit opzicht dus zeer beperkt geweest.

Zijn die betrekkingen op andere, wellicht meer indirecte, wijze veranderd als gevolg van de aanval? Bij een aantal bezwaren die in West-Europa zijn geopperd, heeft deze vraag een rol gespeeld. Dat geldt overigens nog het minst voor het argument dat door de Amerikaanse actie een groei van het terrorisme is te verwachten. Zo'n toeneming is mogelijk, hoewel op langere termijn het omgekeerde evenmin is uitgesloten. Het is eenvoudigweg nog te vroeg daarover conclusies te trekken. In dit stadium kan echter wel al worden vastgesteld dat het aantal voorbereide aanslagen waarbij Libië hoogstwaarschijnlijk was betrokken (aanslagen die door Westerse inlichtingendiensten konden worden verhinderd), ook vóór de Amerikaanse actie al aanzienlijk was. De keuze waarvoor de Amerikaanse regering stond was òf de Libische

medewerking aan deze voorbereidingen ongestraft te laten doorgaan — en dan was dit terrorisme in elk geval niet afgenomen — òf een daad te stellen die het risico in zich droeg van een uitbreiding van het aantal pogingen tot terroristische aanslagen.

Een tweede bezwaar dat is gerezen betreft de vraag: is een dergelijke luchtaanval een adequaat middel om het terrorisme te lijf te gaan? West-Europa, zo wordt geredeneerd, heeft in het verleden in met name de Bondsrepubliek en Italië met een ernstig terrorismeprobleem te kampen gehad en is dit vraagstuk voor althans een goed deel de baas geworden door een effectieve politiek van preventie en opsporing. Wie zal durven ontkennen dat preventie een wezenlijk onderdeel van elke serieuze terreurbestrijding is? Niettemin is er in het geval Khadafi een element in het geding dat vergelijkingen met Westeuropese ervaringen in elk geval voor een deel mank doet gaan. Er is hier namelijk sprake van het hoofd van een soevereine staat die bewijsbaar en openlijk het plegen van aanslagen op burgers van andere staten metterdaad steunt, en daarmee die andere staten uitdaagt. Daarmee is dit terrorismeprobleem een probleem van het verkeer tussen staten geworden, een probleem dus van buitenlandse politiek. De werkelijkheid van de internationale politiek vertelt dat ernstige uitdagingen niet onbeantwoord kunnen worden gelaten, wil men blijven worden gerespecteerd door anderen (zowel bondgenoten als tegenstanders) en het zelfrespect wil blijven behouden. Een dergelijke uitdaging beantwoorden betekent, zeker indien men door nalatigheid van anderen tevergeefs heeft gestreefd naar de toepassing van andere substantiële middelen: de bereidheid tonen militair geweld te gebruiken. Het is ongetwijfeld in de eerste plaats dit aspect dat de Amerikanen tot handelen heeft aangezet.

Is met dit optreden de Atlantische samenwerking

* Enigszins gewijzigde tekst van een voordracht, gehouden op 24 april 1986 in het kader van de cursus Internationale veiligheid, van het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen „Clingendael” te Den Haag.

schade toegebracht? Ook de omvang van die eventuele schade is pas in een later stadium vast te stellen. Op dit moment moet men volstaan met het signaleren van een flinke dosis wederzijdse ergernis, al zijn er anderzijds argumenten te noemen die een grafstemming over de toekomst van het bondgenootschap kunnen relativiseren, althans als het om een probleem als dit gaat. In Amerikaanse ogen was er in veel opzichten sprake van een herhaling van de situatie in 1973, toen de Westeuropese bondgenoten weigerden tijdens de Jom-Kippoorlog hun medewerking te verlenen aan de levering van Amerikaans oorlogsmaterieel aan Israël. Ook toen reageerde Washington met nauwelijks ingehouden woede, maar na verloop van tijd dreef de bui weer over onder aanvaarding van het feit dat er weliswaar een bondgenootschap is, maar dat de deelnemers daaraan onvermijdelijk hun eigen verantwoordelijkheden verbinden aan zaken die niet direct het bondgenootschap betreffen. De partners wensen nu eenmaal hun eigen rol te spelen. Zo was het ook ditmaal.¹ Voor de Amerikanen stond een globale verantwoordelijkheid voorop die niet toelaat dat men zich blijvend en in passiviteit door een Khadafi laat provoceren. Voor West-Europa had de eigen beperkte geografische veiligheid prioriteit. Een eventueel groeiend terrorisme zal zich concentreren op Westeuropees grondgebied en de angst daarvoor bracht de meeste Westeuropese landen (de Britten uitgezonderd) tot een openlijke afkeuring van de Amerikaanse actie.

Aan die Westeuropese veiligheid zitten echter ook nog andere kanten die bij deze kwestie in het geding kwamen. In de eerste plaats is het ook voor de West-Europeanen moeilijk verteerbaar dat een staatshoofd steun verleent aan terrorisme dat zich op hun grondgebied afspeelt. Daarom zullen hun regeringsleiders binnenskamers heel wat minder rouwig zijn geweest over de Amerikaanse actie dan ze publiekelijk deden voorkomen, hetgeen de kans op langdurige irritaties van Europese kant minder groot maakt. Daarbij komt nog dat de militaire actie tegen Libië óók een teken was van het hernieuwde Amerikaanse zelfvertrouwen dat onder Reagan langzaam maar zeker is gegroeid. Dat teken moet ook Moskou niet zijn ontgaan en het heeft voor West-Europa, dat in zo grote mate af-

¹ Ook van Amerikaanse zijde is op dit aspect gewezen; zie: S. Talbott — Going it alone. *Time* (1986)(28 apr.).

hankelijk is van de Verenigde Staten, zijn geruststellende kanten. Te meer is dat het geval nu de Russen hebben laten blijken in de Amerikaanse actie geen aanleiding te zien de besprekingen op topniveau op de lange baan te schuiven. En de voortzetting van die besprekingen achten juist ook de West-Europeanen van grote betekenis.

Het belang van wapenbeheersingsoverleg en topontmoetingen

Waarom hechten zowel de Russen als een groot deel van het Westen, niet alleen de West-Europeanen maar ook een belangrijk segment van de publieke opinie in de Verenigde Staten, een zo grote waarde aan de continuering van de onderhandelingen over wapenbeheersing en van de topontmoetingen? Om met de Westerse kant te beginnen: sedert een kleine twintig jaar is vooral in West-Europa, maar ook in de Verenigde Staten, in zeer brede kring de opvatting gegroeid dat behalve economische relaties vooral de onderhandelingen over wapenbeheersing en, meer in het algemeen, diplomatieke contacten op topniveau, beslissend zijn voor de kwaliteit van de Oost-Westbetrekkingen. Als er wordt onderhandeld, als er contacten zijn, dan is het klimaat tussen Oost en West „ontspannen” en dat is goed voor de vrede. Als die contacten er niet zijn, is de Oost-Westrelatie gespannen, is er gevaar voor de stabiliteit en neemt de kans op oorlog toe. Aldus een idee reque dat ons voortdurend uit de media tegemoetkomt.

Het idee dat de aanwezigheid van een dialoog, en dan met name op het gebied van de wapenbeheersing, bepalend is voor de politieke stabiliteit en de vrede stamt zoals gezegd uit het einde van de jaren '60. In die periode was het verbonden met een nog verder gaande suggestie. De politiek die Nixon en Kissinger toen voerden — en die is voortgezet door de regeringen van Ford en Carter — ging ervan uit dat de Sovjet-Unie, in hun ogen een expansionistische macht, tot een „normale” staat kon worden gemaakt door deze staat „in te weven” in een internationale orde. Een orde die moest worden opgebouwd via een politiek van ontspanning, gericht op het sluiten van overeenkomsten over wapenbeheersing en economische samenwerking. Die orde zou ook de Sovjet-Unie voordelen opleveren, zodat ook zij belang erbij kreeg haar te handhaven en verder uit te werken via onderhan-

delingen. Wat is er vervolgens tijdens de jaren '70, de periode van de détente, gebeurd? In 1972 werd SALT-I, het overleg over wederzijdse wapenbeheersing, afgesloten, te zamen met een overeenkomst waarin beide zijden verklaarden geen eenzijdige voordelen te zullen nastreven en zich in hun buitenlandse politiek zelfbeperkingen op te leggen. In 1979 volgde daarop het SALT-II-verdrag en in de loop van de jaren '70 kwam bovendien een uitgebreid economisch verkeer op gang en werden vele kredieten aan de landen van het Oostblok verstrekt.

Die politiek werd begonnen met de achterliggende idee dat de Sovjet-Unie in militaire kracht ongeveer de gelijke was geworden van de Verenigde Staten en dat van nu af een samenwerking tussen gelijken kon beginnen. Maar wat gebeurde er tijdens de jaren '70? Terwijl de defensieuitgaven van de Verenigde Staten met nominaal 35% daalden² — als gevolg van de uit de oorlog in Vietnam voortvloeiende weerzin tegen militaire uitgaven, maar óók als gevolg van de euforie over de détente — bleef het militaire budget van de Sovjet-Unie tijdens diezelfde periode jaarlijks met gemiddeld enkele procenten stijgen. Met die stijging werd o.a. een nieuw middellange-afstandswapen gefinancierd, de SS20, welks plaatsing de NAVO in 1979 tot het beruchte dubbelbesluit bracht. Die plaatsing van de SS20 is in 1977 begonnen, nadat de eerste proefnemingen met dit systeem twee jaar eerder waren geslaagd. Hieruit is af te leiden dat het besluit tot produktie van dat wapen in 1972 is genomen, in hetzelfde jaar dus dat SALT-I (waarin niets over middellange-afstandswapens was afgesproken) werd ondertekend.³ Voorts heeft de Sovjet-Unie gedurende de jaren '70 op verschillende plaatsen uitbreiding van haar invloedssfeer gezocht en gekregen, met name via de inzet van Cubaanse troepen en troepen van andere bondgenoten op het Afrikaanse continent. Die activiteiten begonnen in 1976 in Angola, daarna volgden interventies in Ethiopië in 1977 en Zuid-Jemen in 1978 en in het jaar daarop vond de inval in Afghanistan plaats.

Wat blijkt uit dit gedrag, uit de — ondanks verdra-

² Dit cijfer is afkomstig van het Defense Intelligence Agency van het Amerikaanse ministerie van defensie en opgenomen in een rapport, aangeboden aan het Joint Economic Committee of Congress in 1982; zie: *Int. Herald Trib.* (1982)(22 juli).

³ Zie: M. Tatu — *Eux et nous. Les relations Est-Ouest entre deux détetes.* Parijs (1985)188.

gen over wapenbeheersing en andere onderwerpen — intensivering van de bewapening op met name het Europese continent (SS20) en de expansiedrang in de Derde Wereld? Het beste antwoord op die vraag ligt opgesloten in een citaat van de voormalige Russische partijleider Brezjnef uit 1976. Toen, op het hoogtepunt van de détente, merkte hij op

*dat ontspanning op geen enkele wijze de wetmatigheid van de klassenstrijd afschaft, kan afschaffen of kan veranderen. Sommige bourgeois-politici wonden verrassing voor over de solidariteit van Sovjet-communisten, van het Sovjetblok, met de strijd van andere volkeren voor vrijheid en vooruitgang. Dat is ofwel volslagen naïef of, waarschijnlijker, verstandsverbijstering.*⁴

Anders gezegd, de ideologische strijd gaat in de opvatting van Moskou door, ook in het tijdperk van ontspanning. Onderhandelingen over de wapenbeheersing of andere onderwerpen kunnen aan die strijd nooit een einde maken (zoals velen in het Westen denken; althans hopen), zijn niet een wapen tégen die ideologische strijd, maar in die strijd, bv. doordat ze de Sovjet-Unie economische voordelen opleveren of het Westen minder alert maken ten aanzien van Sovjetrussische expansie. Kortom, er is in de hedendaagse wereldpolitiek sprake van een tegenstelling tussen twee fundamenteel verschillende en onverzoenbare politieke stelsels.

Wat dat laatste betreft: sinds het aantreden van Reagan als president, begin 1981, leek Washington in de greep te zijn gekomen van een enigszins verwante visie op de Oost-Westtegenstellingen. Reagan was gekozen na een campagne waarin hij zich tegen de détentepolitiek en tegen wapenbeheersing (SALT-II) had gekeerd. Veel presidenten hadden de gewoonte na hun installatie hun verkiezingsretoriek te vergeten, een meer pragmatische houding aan te nemen en zich aan te passen aan de orde van de dag. Maar Reagan bleef doorgaan met zijn aanvallen op de Sovjet-Unie: het „Rijk van het Kwaad”, dat niets anders deed dan liegen en bedriegen en dat ten slotte op de vuilnishoop van de geschiedenis terecht diende te komen; aldus enkele hoogtepunten (zo men wil: diepteunten) uit een verbale campagne, die bo-

⁴ Cit. in: D. Holloway — *De Sovjet-Unie en de bewapeningswedloop.* Amsterdam (1984)107.

vendien gepaard ging met een substantiële verhoging van de defensieuitgaven. Opmerkelijk genoeg trad er echter na drie jaar, sinds begin 1984, een opvallende verandering op in Reagans uitlatingen en toonde hij zich zelfs bereid de hoogste Russische leider te ontmoeten. Wat is de oorzaak van die verandering geweest?

De publieke opinie in een democratie blijft altijd geloven in de heilzame werking van een dialoog, ook als het gaat om de oplossing van de tegenstellingen in de internationale politiek. Dat geloof komt voort uit een idee die één van de belangrijkste culturele pijlers van de democratische samenleving vormt. Volgens die idee is de dialoog, het beslechten van geschillen via praten en bemiddelen, via het sluiten van compromissen, de basis van elk handelen. In het verlengde hiervan blijft men ervan uitgaan dat ook geschillen in de internationale politiek, in casu die met de Sovjet-Unie, langs die weg zijn op te lossen. Als er bereidheid is tot praten, kun je tot resultaten komen. Deze notie is dermate diep verankerd dat, ook nu sinds de jaren '70, velen ervan zijn overtuigd geraakt dat wapenbeheersing en economische betrekkingen geen middelen zijn om het gedrag van de Sovjet-Unie wezenlijk te beïnvloeden, volgens een vrijwel algemeen gedeelde opvatting goede contacten echter toch het belangrijkste middel zullen blijven om de tegenstellingen tussen de supermachten althans in redelijk vreedzame banen te leiden. Het is die overtuiging die een politieke leiding niet ongestraft kan blijven negeren.

Opinieonderzoekingen toonden ruim een jaar voor de presidentsverkiezingen van november 1984 aan dat Reagan in die verkiezingen kwetsbaar zou kunnen zijn, ondanks zijn succesvolle economische politiek, indien hij volhardde in een eenzijdig vijandige opstelling tegenover de Sovjet-Unie. Te beginnen in januari 1984 is Reagan dan ook, op een wijze die in scherp contrast stond met de inhoud van zijn uitlatingen daarvoor, uitvoerig blij gaan geven van zijn wil tot het voeren van een dialoog met de Sovjet-Unie. En vervolgens had hij, een jaar na zijn herverkiezing, deels als de gevangene van diezelfde beloftes, ten slotte een ontmoeting met Gorbatsjov (november 1985). Daarbij is overigens wel duidelijk geworden dat hij vastbesloten is de in zijn ogen grote fout van de jaren '70 te vermijden, namelijk om wapenbe-

heersing tot de beslissende toetssteen van de Oost-Westbetrekkingen te maken.

Dat blijkt al uit zijn pogingen in Genève om, behalve de wapenbeheersing, een aantal regionale conflicten ter sprake gebracht te krijgen, terwijl hij ook de mensenrechten aan de orde heeft gesteld. Nog veel duidelijker echter komt Reagans wil om de fout van de jaren '70 te vermijden tot uitdrukking in zijn onverzettelijkheid inzake SDI en zijn blijvende streven de militaire uitgaven te verhogen. Ook in de huidige periode, waarin beheersing van het federale budget een politieke onontkoombaarheid is, doet hij alles om deze uitgaven te blijven ontzien. Kennelijk is deze president, ook nu hij inmiddels tot het inzicht is gekomen dat wapenbeheersing een onvermijdelijk onderdeel is van de Oost-Westbetrekkingen — in verband met zowel binnenlands-politieke overwegingen als de relatie met West-Europa — de zeer vaste overtuiging toegedaan dat stabiliteit, beheersing van spanningen tussen Oost en West, allereerst afhankelijk zijn van de mate waarin de VS militair in staat en politiek bereid zijn pogingen tot Sovjet-expansie tegen te gaan.

Russische visie

Waarom stellen de Russen belang in de voortzetting van zowel wapenbeheersingsbesprekingen als topontmoetingen? Het is interessant die vraag door een andere, het afgelopen jaar vaak gestelde, te laten voorafgaan: is er met Gorbatsjov, die sinds maart 1985 partijleider is en sindsdien al in hoge mate erin lijkt te zijn geslaagd een stempel op de buitenlandse politiek te drukken, een essentiële verandering gekomen in die politiek? Met andere woorden: is er in de wijze waarop de Sovjet-Unie tegen de internationale politiek aankijkt, als een ideologische strijd tussen twee onverzoenbare systemen, verandering gekomen of bestaat er een kans dat daarin alsnog verandering zal komen?

Om te beginnen moet erop worden gewezen dat Gorbatsjov, ook al is hij dan een stuk jonger dan zijn voorgangers, carrière heeft gemaakt binnen een partij die haar machtspositie uitsluitend en alleen kan legitimeren met een beroep op dezelfde ideologie waarop tot nu toe al zijn voorgangers zich beriepen. Die ideologie is ook bij hem een belangrijk deel van zijn wezen geworden, hetgeen een initiatief tot ingrijpende hervormingen niet

bepaald waarschijnlijk maakt. Niettemin blijft er van alles mogelijk: tenslotte was ook de Chinese leider Deng een door de wol geverfde partijcommunist, hetgeen hem niet heeft verhinderd het initiatief te nemen tot drastische hervormingen op economisch terrein. Theoretisch is zo iets ook in de Sovjet-Unie mogelijk. Daarvoor moet Gorbatsjov dergelijke hervormingen echter willen en hij moet ze kunnen doorzetten. Zelfs voor het eerste zijn echter tot nu toe weinig aanwijzingen te vinden. Een jaar lang was er de hoop dat de nieuwe Russische leider met een hervormingsinitiatief zou komen, maar sinds het partijcongres in februari van dit jaar lijkt die voorlopig de bodem te zijn ingeslagen. Meer discipline binnen de gevestigde kaders: dat lijkt het devies van Gorbatsjovs politiek, waarin de vernieuwingen van louter personele aard zijn.

Overigens blijft het ook tegen deze achtergrond nuttig erop te wijzen dat indien de Russische leider wel een hervormingspolitiek van de grond zou weten te krijgen, die nog geenszins noodzakelijkerwijs ook tot een andere buitenlandse politiek zou hoeven te leiden. Die laatste politiek is, in elk geval voor een belangrijk deel, het resultaat van ideologische impulsen en zou dus alleen minder expansief van aard kunnen worden indien economische hervormingen tot een afzwakking van die impulsen leiden. Die mogelijkheid bestaat (in China is daarvan in zekere mate sprake) maar noodzakelijk is een dergelijk verband geenszins. In haar geschiedenis heeft de Sovjet-Unie eerder een fase gekend van vèrgaande economische liberalisering, die van de zogeheten Nieuwe Economische Politiek tussen 1921 en 1928. In die periode kwam het echter geenszins tot een ideologische verslapping.

Overigens bevat het nieuwe partijprogramma, dat in oktober 1985 is gepubliceerd en op het jongste partijcongres is goedgekeurd, met betrekking tot de buitenlandse politiek evenmin een indicatie dat het eerder aangehaalde citaat van Brezjnejev aan geldigheid zou hebben ingeboet.

Dat alles wil echter ook weer niet zeggen dat het eerste jaar van Gorbatsjovs leiderschap niets nieuws heeft gebracht. Er is wel degelijk iets veranderd in de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie en wel op twee punten. Het eerste betreft de aard van de Sovjetrussische diplomatie en het tweede heeft te maken met het gegroeide belang

van West-Europa als richtpunt voor die diplomatie. Met Gorbatsjov is de stijl van de Russische diplomatie in de eerste plaats veel persoonlijker en schijnbaar opener geworden. Met zijn vlotte optreden, bv. op persconferenties in het Westen, heeft de partijleider het idee gecultiveerd dat conflicten niet zo zeer het produkt zijn van politieke geschillen maar door de goede wil van personen zijn op te lossen, een idee dat in het Westen altijd op een goede ontvangst kan rekenen. De onwil tijdig informatie te verstrekken en de geheimzinnigheid waarmee de reactie van Moskou op de kernramp in Tsjernobil was omgeven, hebben aan die pogingen tot beeldvorming overigens in belangrijke mate schade toegebracht.

Een ander belangrijk verschil met het Brezjnevtijdperk is de introductie van de factor flexibiliteit. De lomtheid en herhaling die zo kenmerkend waren voor de diplomatie van dat tijdperk zijn vervangen door slagvaardigheid en variatie. Sinds Gorbatsjovs aantreden zijn al talloze initiatieven gelanceerd en soms hebben de Amerikanen daarop onhandig gereageerd. Dat laatste was bv. het geval bij het Russische voorstel, uit augustus 1985, tot een moratorium op het uitvoeren van ondergrondse kernproeven. Een ander spectaculair Russisch voorstel betrof de suggestie — gekoppeld aan een afzien van de introductie van ruimtewapens — de strategische wapens met 50% te reduceren. Vooral dit voorstel was een illustratie van Moskous wens de publieke opinie in het Westen duidelijk te maken wie de vredelievende en bereidwillige partner is en wie de recalcitrante partij die de weg naar een overeenkomst blokkeert. En meer nog was het daarbij de bedoeling duidelijk te maken wat hier de hoofdzaak betreft: de Amerikaanse onverzettelijkheid inzake SDI.

SDI

Waarom is Moskou zo bevreesd voor SDI en zal het alles blijven proberen om dit programma te vertragen? Officieel heet het nog altijd dat de Sovjet-Unie een militarisering van de ruimte wil voorkomen. Geen sterrenoorlog maar sterrenvrede, zoals Sjevarnadze het eens uitdrukte. Erg overtuigend is dat pleidooi echter niet, aangezien ook de Sovjet-Unie al sinds geruime tijd aan een ruimteschild tegen ballistische raketten werkt, zoals onlangs ook het International Institute for Strategic

Studies heeft vastgesteld. De werkelijke redenen zijn van andere aard.

In de eerste plaats verzet Moskou zich tegen SDI omdat met dit project een onderzoeksprogramma wordt gestart welks eindresultaten weliswaar hoogst onzeker zijn, maar dat hoe dan ook een enorme impuls geeft aan de ontwikkeling van verfijnde technologieën die zowel militair als industrieel toepasbaar zijn; met andere woorden: een impuls op een gebied waar de Verenigde Staten potentieel superieur zijn en een impuls die deze potentialiteit in feitelijke resultaten kan omzetten. Een andere, zeer belangrijke, oorzaak van de Russische bezorgdheid is de volgende: sinds de afsluiting van het ABM-verdrag in 1972 concentreert de kernwapenwedloop zich op de offensieve systemen. Het blijkt dat de produktie van deze systemen in het Westen onder steeds grotere politieke druk komt te staan. De gedachte dat het „welletjes” is, zoals premier Lubbers het eens uitdrukte, dat hier sprake is van de produktie van zinloze „overkill”, heeft in de publieke opinie sinds geruime tijd groeiende aanhang. En politieke leiders voelen zich gedwongen daarmee rekening te houden en erop te anticiperen. Dat geldt niet alleen voor West-Europa, maar ook voor de Verenigde Staten, waar het optreden van de Freeze-beweging en de problemen die Reagan heeft om zijn MX-programma door het Congres aanvaard te krijgen de uitdrukking vormen van die ontwikkeling. Met als gevolg dat de militaire krachtsverhoudingen ook op dit gebied steeds meer ten gunste van de Sovjet-Unie veranderen, met alle politieke consequenties van dien. Een verschuiving van de wapenwedloop van offensieve naar defensieve systemen, systemen die niet zijn gericht op vernietiging maar op bescherming tegen vernietiging, zou dit politieke probleem enigszins kunnen verhelpen. De publieke-opiniecijfers in de Verenigde Staten, die een geweldige steun voor SDI laten zien, wijzen in elk geval in die richting.

Ten slotte, in de derde plaats, vreest Moskou uiteraard nog van het SDI-programma dat het zelf zal worden gedwongen — wil het als gevolg van deze bijzondere krachtsinspanning van de Amerikanen niet achterop raken — nog meer financiële fondsen in de ontwikkeling van een ruimteverdediging te stoppen dan het al doet.

Nucleaire wapens zijn sinds 1945 nooit meer ge-

bruikt. De discussie over die wapens berust daarvoor voor een groot deel op speculaties en suggesties over de mogelijke effecten en reacties die het gebruik ervan zou kunnen oproepen. Juist dit soort onzekerheden geeft deze discussie in belangrijke mate het karakter van een schemerdebat, een debat dat wordt gekenmerkt door een intense wisselwerking tussen ontwikkeling op militair-nucleair gebied en de politieke beoordeling ervan. Denken over kernwapens bestaat voor een belangrijk deel uit het taxeren van de mogelijkheden die deze wapens hebben en die taxaties scheppen politiek-psychologische realiteiten. Dat geldt uiteraard óók voor de tegen deze wapens gerichte verdedigingsystemen, zelfs wanneer nog niet zeker is of die systemen levensvatbaar zijn en het onderzoek naar die levensvatbaarheid nog maar relatief kort geleden is gestart. Het nieuwe Amerikaanse zelfvertrouwen dat eerder in verband met de actie tegen Libië werd gesignaleerd is zonder twijfel mede de vrucht van de politiek-psychologische realiteiten die door het SDI-onderzoek zijn geschapen.

Wat SDI betreft is de topontmoeting van november 1985 in Genève voor de Russen niet het succes geworden waarop ze hadden gehoopt. Weliswaar is dat initiatief een kernpunt in de internationale discussie geworden, wezenlijke sessies heeft Reagan hierop niet gedaan. Een teleurstelling voor de Russen is bovendien dat de West Duitsers niet hebben afgezien van deelneming aan het onderzoeksprogramma, al is anderzijds duidelijk dat de West Duitse participatie halfhartig genoeg is om ten aanzien van de toekomstige beslissing over eventuele toepassingen nog alle mogelijkheden open te laten. Hoe dan ook, voortzetting van de besprekingen en van de topontmoetingen blijft voor de Russen een voorwaarde om de mogelijkheid open te houden via de West Europeanen, en met name via de West Duitsers, druk uit te oefenen waardoor SDI althans zou kunnen worden vertraagd. In die zin heeft dus ook Moskou belang bij het doorgaan van die besprekingen.

De Russische buitenlandse politiek ten aanzien van West-Europa

Dat belang ligt echter ook nog elders. Vooral in dat verband speelt de gegroeide aandacht binnen de Russische buitenlandse politiek voor West-Eu-

ropa een rol. Die toegenomen interesse betreft overigens meer een accentverschuiving dan een verandering. Al sinds ongeveer vijftien jaar, te beginnen met de afsluiting van SALT-I en het besluit tot plaatsing van de SS20-raketten, lijkt het een belangrijke doelstelling van de Russische politiek te zijn een wig te drijven tussen West-Europa en de Verenigde Staten. Daarbij wordt aan de ene kant geprobeerd de Westeuropese landen te overtuigen van de Russische vredeswil en aan de andere kant wordt gestreefd naar het opvoeren van de militaire en daarmee de politieke druk. Een belangrijk succes boekte Moskou aan het eind van de jaren '70 met zijn verzet tegen de introductie van de neutronengranaat. De pogingen de plaatsing van middellange-afstandwapens in West-Europa tegen te houden zijn weliswaar mislukt, maar het heeft heel weinig gescheeld of de balans was naar de andere kant doorgeslagen. Beslissend was ten slotte één verkiezingsuitslag, in maart 1983, in het belangrijkste Europese plaatsingsland, de Bondsrepubliek. Gelet op de verdeeldheid die in een groot aantal Westeuropese landen ten aanzien van defensie is ontstaan, mag Moskou erop rekenen dat een voortzetting van die politiek in de toekomst verdere successen zal opleveren.

Indien substantiële economische hervormingen in de Sovjet-Unie voorlopig uitblijven — en daar ziet het naar uit — zullen de problemen op dat gebied in dat land alleen nog maar groter worden. Op het jongste partijcongres is gebleken hoe enorm ze al zijn en sindsdien hebben de verdere olieprijsdalingen gezorgd voor een nog dramatischer terugval van de Russische inkomsten aan harde valuta. Ook die problemen vragen tegenover het Westen en tegenover West-Europa in het bijzonder, om een houding die via de weg van de wapenbeheersingsbesprekingen leidt tot economische samenwerking en, vooral, intensivering van de kredietverlening. In dit opzicht zijn de jongste, in januari jl. gelanceerde wapenbeheersingsvoorstellen van Gorbatsjov interessant. Ze laten zien dat er beweging zit in het standpunt van Moskou en bieden althans enig uitzicht op een overeenkomst, zij het — en dit is heel interessant om te signaleren — op het gebied van de middellange-afstandwapens, dat wil zeggen de wapens die de West-Europeanen, en vooral de West Duitsers, de meeste zorgen baren.

Op het gebied van zowel de strategische systemen als de ruimtewapens is de situatie daarentegen zo

goed als uitzichtloos. Bij de ruimtewapens is de oorzaak dat aan beide zijden nog slechts sprake is van een onderzoeksfase. Een overeenkomst die dit onderzoek verbiedt lijkt een onmogelijkheid. Bij de strategische systemen is het probleem dat de twee partijen te ver uit elkaar zijn gegroeid, met name als het gaat om de zeer precies richtbare en zware, op het land gestationeerde raketten: de Russen hebben op dit gebied een groot overwicht. Een overeenkomst — welke dan ook — is alleen mogelijk indien kwalitatief vergelijkbare systemen tegen elkaar kunnen worden afgeruild en de Amerikanen hebben de laatste vijftien jaar te weinig aan de produktie van deze systemen gedaan om een akkoord mogelijk te maken.

Gorbatsjovs voorstel over de middellange-afstandssystemen spreekt van een verifieerbare vernietiging van alle SS20's ten westen van de Oeral in ruil voor een vernietiging van alle in West-Europa opgestelde Amerikaanse systemen. De marge tussen dit voorstel en de nul-optie die tijdens de onderhandelingen van 1981-83 door de Amerikanen is gepresenteerd, is klein genoeg om van een realistisch uitgangspunt voor besprekingen te kunnen spreken. Niettemin zijn ook hier nog genoeg moeilijkheden te verwachten, moeilijkheden die het Westen overigens voor een belangrijk deel aan zichzelf heeft te wijten. Toen de NAVO in 1979 het dubbelbesluit nam was de achterliggende bedoeling van het plaatsingsgedeelte de koppeling tussen de verdediging van West-Europa en de Verenigde Staten te versterken. Die koppeling was, zo meenden de regeringsleiders van West-Europa, ondermijnd door de verschuiving in de globale krachtsverhoudingen, zowel de conventionele als de strategische, en door de plaatsing van de SS20.⁵ Plaatsing door de NAVO van vergelijkbare systemen, voldoende in aantal om een evenwicht met de SS20's tot stand te brengen, vond men geen goede tegenzet omdat zo'n evenwicht de suggestie zou kunnen wekken dat een beperkte Europese kernoorlog, waarin dus de Verenigde Staten niet rechtstreeks zouden worden betrokken, mogelijk was. Die suggestie zou de politiek-psychologische ontkoppeling alleen nog maar ver-

⁵ Over de achtergrond en ratio van het dubbelbesluit zie: H. Schmidt — The 1977 Alistair Buchan Memorial lecture. *Survival* (1978)(1/2). Voorts geeft het communiqué van de bijeenkomst van NAVO-ministers in december 1979 opheldering op dit punt, met name de punten 3, 4 en 5 daarvan; zie: *Handel. Tweede Kamer* (1979-1980), 15887(7)2.

der versterken. Aldus kwam men tot de slotsom dat men wèl Amerikaanse middellange-afstands-systemen wilde, maar beperkt in aantal, zodat een Russische aanval op West-Europa een aanval op Amerikaanse nucleaire systemen zou betekenen die op zijn beurt een strategische kernoorlog tussen de Verenigde Staten en Rusland zou ontketenen. Zo zou de geloofwaardigheid van de nucleaire afschrikking en daarmee van de koppeling, worden vergroot. Bij de keuze van het aantal te plaatsen systemen — 572 — hield men in het achterhoofd dat hiervan bij onderhandelingen een deel zou kunnen worden opgegeven.⁶

Vervolgens kreeg West-Europa te maken met massale demonstraties tegen dat besluit en als gevolg hiervan deed Reagan in Genève, onder druk van de West-Europeanen, het voorstel van de nul-optie.⁷ En juist bij die optie sluit het jongste voorstel van Gorbatsjov nauw aan. Niettemin zijn hierop van Westeuropese zijde nerveuze reacties gevolgd, inhoudende dat de NAVO de middellange-afstandssystemen niet kan missen in verband met de overige, conventionele en strategische, krachtsverhoudingen. Dat bezwaar ligt geheel in de lijn van het dubbelbesluit, maar hier wordt dus wel duidelijk dat de door de NAVO onder druk van de publieke opinie in 1982 gelanceerde nul-optie in strijd was met het eigen dubbelbesluit.

Dat alles neemt overigens niet weg dat er ook andere obstakels zijn, opgeworpen door de Russen, die een overeenkomst bemoeilijken. Daar is allereerst de eis van stopzetting van de atoomproeven (een eis die zonder twijfel in de eerste plaats tegen SDI is gericht en waarvan onduidelijk is in hoeverre hij als voorwaarde geldt voor het sluiten van een akkoord op de middellange-afstandsgebied). Verder zijn de afgelopen jaren in Oost-Europa de SS21, -22 en -23 geplaatst, die samen voor West-Europa een bedreiging vormen vergelijkbaar met die van de SS20. In zijn tegenvoorstel heeft Reagan dan ook op aandrang van de West-Europeanen de eis opgenomen dat die systemen deel moeten uitmaken van een nul-optie. Die optie zou bovendien de SS20's ten oosten van de Oeral moeten omvatten. Voorts heeft Reagan de Russische eis afgewezen — ook weer volgens de wil van de be-

⁶ Zie: Z. Brzezinski — *Power and principle. Memoirs of the National Security Adviser 1977-1981*. Londen (1983) 307-308.

⁷ Over de nul-optie uitvoerig in: S. Talbott — *Deadly gambits. The Reagan administration and the stalemate in nuclear arms control*. New York (1984) 56 e. v.

trokken regeringen — dat de Franse en Britse kernmachten moeten worden bevroren. Kortom, er zijn nog wel wat hindernissen te nemen alvorens een overeenkomst over de middellange-afstands-systemen kan worden getekend, maar uitzichtloos is de situatie niet.

Wat het voorgaande vooral duidelijk maakt is dat de diplomatieke contacten en besprekingen tussen Oost en West in hoge mate een propagandaslag betreffen om de gunst van de publieke opinie, met name die in West-Europa. Die slag is een van de belangrijkste aspecten, zo niet het belangrijkste, van de Oost-Westbetrekkingen geworden, waarbij het Westen onvermijdelijk bij voorbaat een nadelige uitgangspositie inneemt. Zowel de Westerse regeringen als die van de Sovjet-Unie richten zich immers uitsluitend op de publieke opinie in het Westen, om de simpele reden dat in het Oosten geen publieke opinie bestaat. Hiermee is tegelijk aangegeven dat geen van beide partijen belang erbij heeft de onderhandelingen en contacten af te breken. De Amerikanen niet omdat de Westerse publieke opinie vraagt om een voortgezette dialoog met Moskou en de Russen niet omdat voortzetting van de onderhandelingen niet alleen een voorwaarde is voor het in stand houden van het door Moskou gecultiveerde beeld van vrede-lievendheid, maar ook in verband met de groeiende taak die de Russen voor West-Europa zien weggelegd: de druk op de Russische economie verlichten. Anders gezegd, in een situatie waarin de totale krachtsverhoudingen (militair, politiek en economisch) de laatste jaren ten gunste van de Amerikanen zijn veranderd, heeft de Sovjet-Unie er geen enkel belang bij de onderhandelingen af te breken en over te gaan tot een politiek die het uitsluitend van bedreiging moet hebben.

De geloofwaardigheid van de NAVO-strategie

Dat West-Europa het belangrijkste object is geworden van deze propagandaslag geeft aan dat de politiek-strategische positie van de Westeuropese landen zeer moeilijk is geworden. Ondertussen is wel duidelijk dat er geen sprake is van een van die voorbijgaande incidentele episodes van moeizame onderlinge betrekkingen tussen de Atlantische partners, maar van een structurele crisis. Een van de belangrijkste oorzaken is dat de alliantie in fei-

te al geruime tijd geen geloofwaardige militaire strategie meer heeft, een situatie die tot steeds meer mensen is doorgedrongen. Die situatie is in de eerste plaats het gevolg van de veranderingen in de militaire en vooral nucleaire krachtsverhoudingen die zich de afgelopen twintig jaren hebben voltrokken. De toestand die in de jaren '50 bestond, namelijk een Amerikaans nucleair overwicht dat in staat was elke Russische aanval op West-Europa af te schrikken, is fundamenteel gewijzigd. In verband met de gegroeide Russische strategisch-nucleaire kracht moest de strategie van de massale vergelding worden vervangen door die van het aangepaste antwoord. Het politieke hoofdprobleem is daarbij dat de Verenigde Staten voor de verdediging van West-Europa bereid moeten zijn een nucleaire aanval van de Russen op Amerikaans grondgebied te riskeren. En wie gelooft er nog dat die bereidheid bestaat? In het verlengde van die bange vraag ligt dan nog de angst dat de Amerikanen mogelijk wel bereid zijn de Russen te weerstaan, maar de strijd uitsluitend op Europees grondgebied zullen willen uitvechten, het Amerikaanse grondgebied hoe dan ook erbuiten houdend. Die houding is wat de West-Europeanen betreft funest voor een effectieve afschrikking, dat wil zeggen een afschrikking die is gericht op het voorkomen van *elke* oorlog, niet alleen een nucleaire.

Ook het plaatsingsbesluit van 1979 en de inmiddels op gang gekomen uitvoering daarvan hebben aan die situatie wel iets verbeterd, maar toch onvoldoende. Ook in de Westeuropese reacties op SDI kwam weer het geringe vertrouwen naar voren dat de West-Europeanen kennelijk in Amerikaanse garanties hebben. Toegespitst op de nieuw geplaatste middellange-afstandwapens betekent dit dat er twijfel zal blijven over de bereidheid van de Amerikaanse president bij een Russische aanval op West-Europa de Pershing-II's te lanceren en zo het risico te lopen een nucleair conflict tussen de Verenigde en de Sovjet-Unie te ontketenen.

Een tweede oorzaak van de diepe problemen waaraan West-Europa ten prooi is geraakt — maar misschien hebben wij hier meer met een symptoom dan met een oorzaak te maken — is de groei van de vredesbeweging en vooral de invloed die de ideeën van die beweging hebben gekregen in de sociaal-democratische partijen in landen als Enge-

land, de Bondsrepubliek, België en ons land. Die groeiende invloed, in de eerste plaats tot uitdrukking komende in de wens eenzijdig af te zien van verdere bewapening, hangt waarschijnlijk samen met een aantal factoren: het einde van de détente van de jaren '70, de economische malaise van de afgelopen periode (overigens een factor van afnemend belang), maar vooral ook weer (vandaar de term „symptoom”) de verandering in de krachtsverhoudingen tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. De essentie van die verandering is een verschuiving van Amerikaanse superioriteit naar strategische pariteit en Russische superioriteit in Europa. De eerder beschreven onzekerheid over de kwaliteit van de Amerikaanse garanties heeft geleid tot een toegenomen behoefte aan goede contacten met Moskou en een van de meest aangewezen manieren om Moskou ter wille te zijn is af te zien van verdere bewapening. Niet alleen keerden nagenoeg alle sociaal-democratische partijen in West-Europa (de Franse socialisten uitgezonderd) zich tegen de plaatsing van alle Amerikaanse middellange-afstandssystemen, eind november 1985 kwamen vertegenwoordigers van die partijen in Bonn bijeen en spraken zich daar unaniem en onvoorwaardelijk tegen SDI uit; de eerste maal dat deze partijen officieel een gemeenschappelijk standpunt innemen over veiligheids-politiek.

In dit verband is het interessant te verwijzen naar een passage uit het nieuwe partijprogramma van de Russische communistische partij. Een van de weinige essentiële veranderingen daarin, vergeleken met het oude programma uit 1961, is de bejegening van de sociaal-democratie, van oudsher in communistische ogen een steunpilaar van het imperialisme. In dit programma echter worden de sociaal-democratische partijen gekenschetst als een positieve factor waarmee goede betrekkingen moeten worden nagestreefd omdat ze „een aanzienlijke rol spelen bij het voorkomen van een atoomoorlog”. Deze nieuwe beoordeling heeft vermoedelijk te maken met de zojuist beschreven ontwikkelingen binnen de sociaal-democratie.

De problemen waarin West-Europa is geraakt komen zoals gezegd weer in het bijzonder tot uitdrukking in de wijze waarop op Reagans Strategische Defensie-Initiatief is gereageerd: waarom staat men, zoal niet ronduit afwijzend, dan toch

vrij algemeen sceptisch tegenover SDI? Afgezien van de specifieke zorgen van met name de Fransen, die bang zijn dat hun eigen kernmacht als gevolg van een ruimteverdediging in de toekomst van haar effectiviteit zal worden ontdaan, zijn er twee hoofdbezwaren.

Het eerste sluit aan bij de twijfel over de Amerikaanse bereidheid de defensie van West-Europa te blijven garanderen. Men vreest dat een in hoge mate effectief ruimteschild zal bijdragen aan een Amerikaans isolationisme en die bereidheid zal doen afnemen. Dat is een niet erg overtuigend en eigenlijk heel wonderlijk argument: het gaat namelijk ervan uit dat, hoe kwetsbaarder het Amerikaanse grondgebied is en hoe meer de Amerikanen de kans lopen in een atoomborlog het leven te laten, des te geloofwaardiger de Amerikaanse garantie voor de verdediging van West-Europa is. Terecht is hierop van Amerikaanse zijde gereageerd met het argument dat eerder het omgekeerde het geval is: hoe minder kwetsbaar de Verenigde Staten, des te groter de Amerikaanse bereidheid West-Europa te verdedigen. Anderzijds is er echter weer veel aan te merken op de Amerikaanse bewering dat wij met een effectieve ruimteverdediging weer terug zijn in de jaren '50: een onkwetsbaar Amerika dat zich garant stelt voor de verdediging van West-Europa. Daarbij wordt dan over het hoofd gezien dat de onkwetsbaarheid in die periode een gevolg was van het Amerikaanse nucleaire overwicht; dank zij dat overwicht voelde West-Europa zich beschermd en dat overwicht is, naar wij moeten aannemen, voorgoed verdwenen. Concluderend kunnen wij dus zeggen dat de gedachte waaraan veel West-Europeanen zich vastklampen, namelijk dat de wapenbeheersingsbesprekingen een oplossing kunnen bieden voor politiek-strategische problemen, op een illusie berust, maar dat het Amerikaanse idee als zou alleen de technologie voldoende zijn om een oplossing te bieden, evenzeer illusoir is.

Een ander argument dat tegen Reagans plannen wordt gebruikt is dat daarmee de huidige stabiliteit wordt ondermijnd, waarbij op de achtergrond weer het spook van de beperkte nucleaire oorlog opdoemt. Dat argument is echter evenmin juist omdat die vermeende stabiliteit wegens de zojuist aangegeven factoren niet bestaat en omdat daardoor de geloofwaardigheid van de Amerikaanse garantie in hoge mate aan erosie onderhevig is.

Het is die onzekerheid scheppende situatie die men moet afwegen tegen een eventuele toestand waarin SDI tot operationele resultaten leidt, wil men een eerlijk oordeel over dit initiatief kunnen vellen. En dan blijkt dat, hoe SDI ook uitwerkt (of het nu tot een ruimteschild leidt dat voor 50, 70 of 95% effectief is) het de vraag blijft in hoeverre dit initiatief voor West-Europa iets kan veranderen aan het probleem: hoe schep je een afschrikwekkende defensieve macht die in staat is *elke* oorlog te voorkomen? Want zelfs indien behalve de Verenigde Staten ook West-Europa door een ruimteschild tegen ballistische raketten zou kunnen worden beschermd, blijft het nog een feit dat een oorlog waarin de tactische nucleaire wapens zouden worden gebruikt, ja zelfs een louter conventionele oorlog, Europa totaal zou verwoesten. (Er is aan Amerikaanse zijde veel optimisme over de mogelijke spin-off van SDI-onderzoek naar de ontwikkeling van verdedigingssystemen op tactisch-nucleair en conventioneel gebied. Afgezien van de vooralsnog goeddeels speculatieve aard hiervan blijft het de vraag of het hoofdprobleem, dat in de eerste plaats politiek van aard is, daardoor is op te lossen.)

Is er dan geen enkele mogelijkheid om de geloofwaardigheid van de Westeuropese defensie te versterken en daarmee de afschrikwekkende werking ervan? Die vraag stellen leidt gemakkelijk tot de gedachte: indien je meent niet meer op de garanties van een ander te kunnen vertrouwen, ligt het dan niet voor de hand je eigen inspanningen te verhogen en te bundelen? Daarbij zou dus enerzijds een verhoging nodig zijn van de conventionele inspanning en anderzijds een grotere Europese verantwoordelijkheid binnen het bondgenootschap, om zo de politieke geloofwaardigheid van de Westeuropese defensie te vergroten. Dat wil dus zeggen een verandering in de zin van een grotere Europese aanvulling op de Amerikaanse bijdrage, niet een vervanging van die bijdrage.⁸ De noodzaak tot die verandering is des te dringender omdat SDI in de komende periode zoveel geldt dreigt op te slorpen dat de conventionele inspanning van de Amerikanen, met name die in West-Europa (die in kosten ten minste een derde van het Amerikaanse defensiebudget uitmaken) onder toenemende politieke druk zal komen te

⁸ Zoals bepleit door bv. de bekende Nederlandse publicist W. L. Brugsma.

staan. Maar hoe is zoiets te realiseren? Het is een vraag die al meer dan dertig jaar tevergeefs om een antwoord vraagt. Het grote probleem is de interne verdeeldheid. Samenwerking op defensiegebied veronderstelt politieke overeenstemming. De kern van die samenwerking zou moeten bestaan uit een partnership van de twee belangrijkste Westeuropese landen, Frankrijk en de Bondsrepubliek. Technisch-operationeel zou er heel wat mogelijk zijn om langs die weg de NAVO een geloofwaardigere aangepast-antwoordstrategie te geven, bv. door het vooruitschuiven van Franse troepen en Franse tactische nucleaire wapens naar de oostgrens van de Bondsrepubliek.⁹ De kern van het probleem is echter, zoals gezegd, politiek van aard. En daarbij is vooral van belang dat deze twee landen ten aanzien van de Oost-Westbetrekkingen in hun politiek verschillen kennen die méér zijn dan accentverschillen. Voor de West Duitsers is de *Ostpolitik* een levensnoodzaak, een doel op zichzelf, geworden; met name in verband met de contacten tot de DDR. Voor de Fransen daarentegen is de relatie met Moskou in de eerste plaats een tactisch middel om hun onafhankelijkheid tegenover de Amerikanen te behouden. Voor de West Duitsers is de *Ostpolitik* bovendien een deel van hun veiligheidspolitiek geworden: goede betrekkingen met Moskou worden gezien als onontbeerlijk voor het waarborgen van de Duitse veiligheid. Bij de Fransen is dit in elk geval in veel mindere mate het geval en zij volgen de ontwikkeling van de Duits-Russische betrekkingen met voortdurende argwaan, in verband met het gevaar van Duits neutralisme, en soms zelfs met onverholven vijandigheid (zie de kwestie Polen). Kortom, deze weg naar althans een verlichting van de politiek-strategische problemen waarmee West-Europa kampt lijkt nog erg lang.

De ironie van het geval wil dat uitgerekend de Sovjet-Unie serieus rekening lijkt te houden met

⁹ Pleidooien in die richting vindt men in: P. Lellouche — *L'Avenir de la guerre*. Parijs (1985) en: H. Schmidt — *A grand strategy for the West*. New Haven (1985).

de mogelijkheid dat de besprekingen, die al enige tijd worden gevoerd over intensivering van de Frans-Duitse militaire samenwerking, tot belangrijke resultaten zullen leiden. De vrees daarvoor heeft vermoedelijk meegespeeld bij het recente Russische voorstel de onderhandelingen over de middellange-afstandswapens los te koppelen van de andere onderhandelingen. Dat voorstel heeft als voorwaarde: in het kader van de middellange-afstandsbesprekingen ook te onderhandelen over de Franse en Engelse kernwapens. Die zouden, zoals gezegd, eerst moeten worden bevroren, juist nu ze op het punt staan te worden gemoderniseerd — en vervolgens, in de jaren '90, in aanmerking moeten komen voor vernietiging. De kennelijke bedoeling van dat voorstel is de Fransen (die weigeren over hun *Force de Frappe* ook maar te praten) te zijner tijd de schuld te kunnen geven van het uitblijven van een akkoord over de middellange-afstandswapens, een akkoord dat juist door de West Duitsers wordt verlangd.

Wat deze Moskouse opzet ook duidelijk maakt is dat de Russen met hun politiek ten aanzien van West-Europa op een fundamentele moeilijkheid kunnen stuiten: ze proberen de West Europeanen los te weken van de Verenigde Staten maar tegelijkertijd moeten ze zien te voorkomen dat het in West-Europa zelf tot een effectieve militaire samenwerking komt, en zeker een samenwerking waarin de verdediging van de Bondsrepubliek wordt gekoppeld aan de Franse kernmacht. Immers, alleen een West-Europa dat èn is losgekoppeld van de Verenigde Staten èn onderling is verdeeld, zal politiek-strategisch door de Sovjet-Unie kunnen worden gemanipuleerd en dienstbaar kunnen worden gemaakt aan de oplossing van de Russische economische problemen. Maar hoe meer Moskou erin slaagt een loskoppeling tot stand te brengen, hoe groter het risico wordt dat de West Europeanen toch nog naar een grotere onderlinge samenwerking worden gedreven. Waarmee duidelijk wordt dat het voor Moskou nog niet zo simpel is om een militair overwicht politiek te effectueren.

drs. J. van der Krogt

majoor van de technische dienst

Materieellogistiek, een kwestie van blijven

De ontwikkeling in de effectiviteit en de mogelijkheden van wapensystemen verloopt exponentieel. Dit resulteert in een verhoging van de technische complexiteit, de functionele specialisatie en de aanschaffingskosten per systeem. Omdat de wapensystemen steeds duurder worden en de beschikbare financiële middelen beperkt zijn, wordt het aantal systemen dat kan worden aangekocht kleiner. Dat betekent dat het logistieke deelproces, te weten in stand houden, in toenemende mate het kritieke element gaat vormen met betrekking tot de beschikbaarheid van de aanwezige wapensystemen, en uiteindelijk ten aanzien van de gevechtskracht.

Het is de vraag of binnen de huidige instandhoudingsfilosofie de onderhouds-, bevoorradings- en informatiesystemen en de daaraan gerelateerde activiteiten voldoende garantie bieden om de operationeel vereiste beschikbaarheid te realiseren. Onder andere in het licht van deze vraagstelling heeft in het meer of minder recente verleden een groot aantal onderzoeken plaatsgevonden zoals WMLC, een heroriëntatie op SSM/SSP, SDB'80, SISDB'80, BLOS¹ en de gedeeltelijke ontwikkeling en verbetering van geïntegreerde logistieke informatiesystemen.

Ondanks de sterke overeenkomsten tussen de onderhoudsfilosofieën van de krijgsmacht delen is de opzet en invulling van de onderhoudssystemen per krijgsmachtdeel anders. Voor het sturen van de aanwezige goederenstromen maken deze gebruik van beheerssystemen. Alhoewel de in die systemen gebruikte beheersmethoden nagenoeg gelijk zijn, zijn er per krijgsmachtdeel grote verschillen te constateren in werkwijzen en procedures. Een van de gevolgen daarvan is dat ook ten aanzien

¹ WMLC: Werkgroep materieel logistiek concept; SSM/SSP: Single service management / Single service procurement; SDB'80: Studie defensiebedrijven 1980; SISDB'80: Stuurgroep implementatie studie defensiebedrijven 1980; BLOS: Beleidsgroep logistieke structuur.

van de informatiesystemen bij onderhoud en bevoorrading sprake is van verschillen per krijgsmachtdeel.

Onder invloed van de economische situatie is bij de civiele industrie vanaf de jaren '70 een toenemende belangstelling voor de logistiek te constateren. De logistiek werd van ondersteunend proces steeds meer tot essentieel onderdeel van het primaire proces. Dat leidde tot een opwaardering van de logistieke functie in de organisatie en tot de ontwikkeling van nieuwe beheers- en sturingsmethoden zoals JIT, Kanban, MRP I en II, enz.²

Juist omdat de aan de logistiek te stellen eisen hoger worden en er op het gebied van de logistiek stormachtige ontwikkelingen in de civiele sector gaande zijn, is er reden een nader onderzoek in te stellen, gericht op de vorming van een kader voor het logistieke deelgebied onderhoud en herstel bij de krijgsmacht delen.

Probleemverkenning

Het onderhoudsbeleid van de krijgsmacht is erop gericht defecten aan materieel te voorkomen en indien die zich voordoen, ze zo snel en zo doelmatig mogelijk te verhelpen. Aan dit beleid wordt vorm gegeven door preventief, correctief en modificatief onderhoud. Bij het (correctieve) onderhoud wordt door de gebruiker resp. door de directe steun van de gebruiker voor een groot deel „repair by replacement” (componentenruil) toegepast. Het niveau waarop dit plaatsvindt is echter niet bij alle krijgsmacht delen gelijk of scherp gedefinieerd.

Is het onderhoud, in ieder geval ten dele, gericht op wapensystemen, de bevoorrading en de beheersing van voorraden zijn artikel-gericht. Hierdoor

² JIT: Just in time; Kanban: Japans voor kaart; MRP I: Materials requirements planning; MRP II: Manufacturing resource planning.

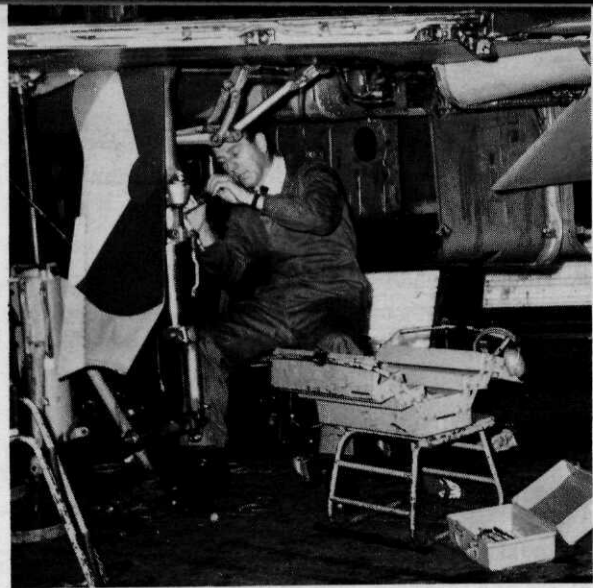
ontstaat een spanning tussen onderhoud en bevoorrading, die nog wordt versterkt door de vaak zeer lange verwervingsprocedures, de gebrekkige informatievoorziening en de gehanteerde beheersmethoden die te weinig rekening houden met de onderlinge afhankelijkheid van te bevoorraden artikelen.

De gebrekkige informatievoorziening wordt voor een deel veroorzaakt doordat, bij gebrek aan een goed gedefinieerde informatiebehoefte gebaseerd op een integrale benadering van de logistiek, geen gestructureerde informatiestromen kunnen worden opgewekt. Pogingen hierin verbetering te brengen hebben tot op heden nog niet volledig het gewenste resultaat opgeleverd. Als gevolg daarvan zijn op vele plaatsen in de organisatie gegevens beschikbaar maar beschikt de organisatie zelf over onvoldoende informatie.

De bovengenoemde knelpunten zijn in het verleden al vele malen object van onderzoek geweest. Die onderzoeken hebben geleid tot het opstellen van uitgangspunten op basis waarvan verbeteringen in de huidige situatie kunnen worden bereikt. Met deze uitgangspunten als vertrekpunt wordt in het verdere verloop van deze bijdrage aangegeven op welke wijze in de toekomst nader inhoud kan worden gegeven aan onderhoud en, daarvan afgeleid, aan bevoorrading en informatievoorziening.

Uitgangspunten

- Het essentiële raakvlak tussen bevoorrading en onderhoud wordt gevormd door het management van componenten en reparatiedelen.
- „Repair by replacement” zal een steeds grotere vlucht nemen en werkelijk herstel zal verder verschuiven van gebruikersniveau naar hoger onderhoudsniveau.
- In de toekomst zullen meer wegwerpartikelen (niet repareerbare delen en componenten) voorkomen.
- De relatieve grootte van investeringen in roulatievoorraden van herstelbare componenten is sterk afhankelijk van de doorlooptijden in het instandhoudingsproces van die componenten.
- De totale instandhoudingsorganisatie dient te streven naar een zo goed mogelijke afweging van activiteiten gericht op:
 - het minimaliseren van de doorlooptijden in de instandhoudingskringlopen;

Onderhoud

- het maximaliseren van de afleveringsbetrouwbaarheid in de instandhoudingskringlopen;
- het minimaliseren van de kosten van onderhoud, bevoorrading en besturing.

Onderhoud

De gevechtskracht van de krijgsmacht is o.a. afhankelijk van de beschikbaarheid van het materieel. De individuele beschikbaarheid van het materieel is gedefinieerd als:

$$A_i = \frac{\text{uptime}}{\text{uptime} + \text{downtime}}$$

De kans op downtime =

$$E_d = GI \times (1-R) (MTTW+MTTR).$$

De *betrouwbaarheid* R is gedefinieerd als de kans dat functioneren, onder bepaalde bedrijfsomstandigheden, zonder storing ten minste een bepaalde tijd zal voortduren. R wordt voor een groot gedeelte in de ontwerpfase van het materieel bepaald.

GI is een *omrekenfactor* die het gemiddelde verbruik per tijdseenheid aangeeft. GI wordt geïntroduceerd aangezien het moment waarop onderhoud moet worden uitgevoerd niet altijd afhankelijk is van tijdseenheden maar ook van gebruikseenheden (bv. kilometers, schoten e.d.).

De MTTW (*meantime to wait*) is de gemiddelde tijd dat defect materieel moet wachten voordat onderhoud kan worden uitgevoerd. De MTTW wordt sterk beïnvloed door het onderhoudssysteem, de bevoorrading en de informatievoorziening.

De MTTR (*meantime to repair*) is de gemiddelde

tijd die het onderhoud in beslag neemt. Deze tijd is afhankelijk van het onderhoudssysteem en de onderhoudbaarheid van het materieel.

De *onderhoudbaarheid* is de kans dat een reparatie onder bepaalde bedrijfscondities binnen een bepaalde tijd tot opheffing van de opgetreden storing leidt. Ook de onderhoudbaarheid wordt voor een groot gedeelte bepaald in de ontwerpfase van het materieel.

De beschikbaarheid van n systemen =

$$A_n = \sum_{i=1}^n A_i.$$

Op basis van een inzetbaarheidseis dient hieraan in de operationele lijn een minimumwaarde te worden toegekend.

In de hierboven beschreven, technische benadering van de beschikbaarheid wordt niet gesproken over de invloed van de wijze van gebruik van het materieel. Toch is aangetoond dat door een zuiniger en bewuster gebruik van het materieel het onderhoudsaanbod kan worden verlaagd. Dat wil zeggen dat, indien wij via opleiding en vorming erin slagen de gebruiker een goed gebruikersgedrag bij te brengen, de beschikbaarheid zal stijgen. Voorwaarde is wel dat het aangeleerde gebruikersgedrag, die attitude, op peil wordt gehouden. In dit kader is ook de inzet van personeel, en de tijd dat wij over personeel kunnen beschikken, van belang. Het kan zelfs mogelijk zijn dat de inzet van goed opgeleid beroeps- of KVV- i.p.v. dienstplichtig personeel op den duur goedkoper blijkt door besparingen in de exploitatiesfeer. Aangezien ik mij echter in dit stuk meer richt op het reduceren van de downtime — het kwaad is dan al geschied — ga ik op deze aspecten hier niet verder in.

Een van de belangrijkste oorzaken van ontwikkelingen in de materieelverzorging is gelegen in de ontwikkelingen van het te verzorgen materieel zelf. Toenemende prestaties en vaak geïntegreerde toepassing van nieuwe technieken en geavanceerde technologieën doen de prijs sterk stijgen. Binnen de beschikbare financiële ruimte kunnen derhalve steeds minder wapensystemen worden aangekocht. Doordat echter de prestaties toenemen kan met het aanwezige aantal toch de gewenste resp. een hogere gevechtskracht worden geleverd. Voorwaarde is wel dat er stringente ei-

sen aan de beschikbaarheid worden gesteld. Gezien het geringe aantal zullen die eisen steeds hoger komen te liggen.

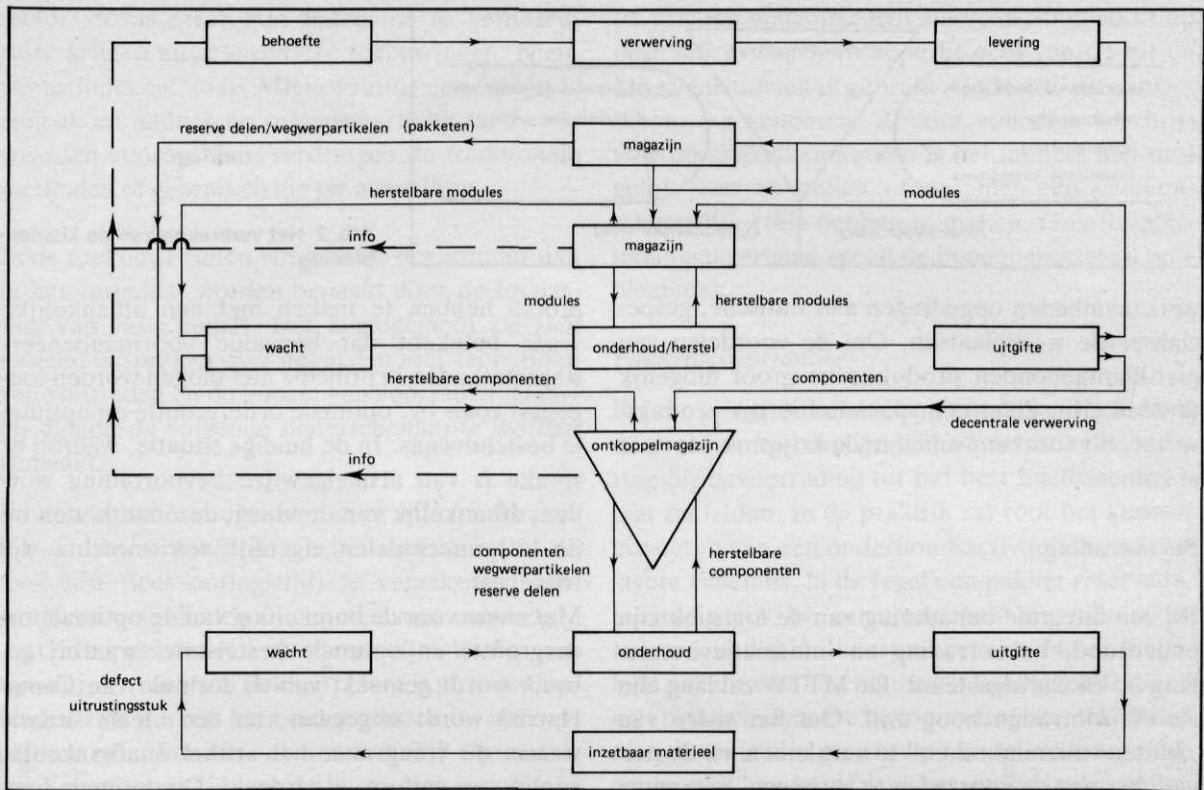
De gebruiksintensiteit zal, gezien de toenemende complexiteit van de systemen en de daardoor grotere opleidingsbehoefte, eerder moeten stijgen dan dalen. Of en in hoeverre het toenemende gebruik van simulators uiteindelijk kan leiden tot een daling van GI is niet geheel duidelijk. Voorspand neem ik aan dat GI per saldo zal stijgen. Dat betekent dat bij gelijkblijvende of hogere waarden van A_n en GI de betrouwbaarheid R moet stijgen en/of de MTTW en/of de MTTR moeten dalen.

Zoals gesteld is de betrouwbaarheid R materieelgebonden. Via de te stellen eisen, kwaliteitsbewaking, configuratiebeheersing e.d. kan hierop worden ingespeeld. Gedurende de levensduur kan R door modificaties worden beïnvloed. Het verbeteren van R zal in dit stuk niet nader aan de orde worden gesteld.

Door de onderhoudbaarheid van het materieel te vergroten kan de MTTR worden gereduceerd. Een goede onderhoudbaarheid kan worden bereikt door een goede toegankelijkheid van het materieel, modulaire opbouw, door ingebouwde testapparatuur, automatische diagnosestelling, het veelvuldig gebruik van civiel gangbare componenten e.d. Bij het ontwerp resp. de aanschaffing van het materieel dient derhalve rekening te worden gehouden met aan het onderhoud te stellen eisen (terotechnologie).

Onderhoudskringlopen

Op de lagere onderhoudsniveaus is „repair by replacement” (componentenruil) al voor een aanzienlijk deel ingevoerd. Door de genoemde ontwikkelingen in het materieel en de eisen van doorlooptijdverkorting, maximaliseren van de afleveringsbetrouwbaarheid en kostenminimalisatie zal „repair by replacement” verder moeten worden ingevoerd. Bovendien zal meer gebruik worden gemaakt van niet repareerbare componenten/wegwerpartikelen. Niet alleen zal hierdoor het aantal goederenbewegingen worden beperkt maar ook zal het werkaanbod op de hogere niveaus teruglopen. Reparatie van componenten zal in principe slechts op het hoogste onderhoudsniveau voorkomen tenzij het doelmatig is reparatie op

Afb. 1 Kringlopen

een lager onderhoudsniveau uit te voeren. De reparaties waarvoor dat geldt, zullen expliciet moeten worden aangegeven met de daarbij behorende onderhoudskringloop. Het onderhoud zal zodoende worden opgezet volgens een kringloopsysteem waarin „repair by replacement” zover mogelijk is ingevoerd.

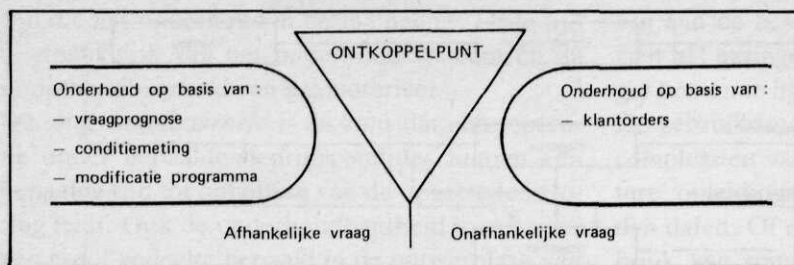
NB. Een van de gevolgen van de invoering van geavanceerdere systemen is dat de onderlinge verwevenheid van met name de lagere onderhoudsniveaus zal toenemen. Daardoor zullen de nu nog verschillende onderhoudssystemen van de krijgsmacht, althans voor die geavanceerde systemen, steeds meer gelijkenis gaan vertonen.

Bij de verdere uitwerking van het onderhoudssysteem is het van belang of er wel of niet sprake is van klantenbinding. Indien er geen klantenbinding is kan worden gestreefd naar seriegewijze productie waarbij de reparatie van componenten plaatsvindt op basis van afzetprognoses (de vraag is bepalend) en daarvan afgeleide productieplannen. Er is echter een tendens merkbaar dat een dergelijke produktiewijze met een vaste „range” en volgorde van activiteiten („complete overhaul”) minder wordt toegepast. Met name voor dure componenten wordt steeds meer overgegaan

op conditieafhankelijk onderhoud resp. reparatie. Bij klantenbinding wordt onderhoud uitgevoerd op basis van klantenorders; het aanbod is bepalend. Aangezien door de lagere echelons, waarop dit van toepassing is, de inzetbaarheid van het materieel direct wordt bepaald, dient juist bij klantenbinding de onderhoudsdoorlooptijd zo kort mogelijk te zijn.

In geval van klantenbinding wordt vrijwel uitsluitend preventief (gepland) en correctief (toevallig) onderhoud uitgevoerd. Om de MTTR zo beperkt mogelijk te houden dient zoveel mogelijk gebruik te worden gemaakt van componentenwisseling en wegwerpartikelen. De voorraden van deze componenten en artikelen worden aangehouden op het klantenbindingontkoppelpunt. Dit *ontkoppelpunt* is in het bevoorradingsstelsel een punt van belang (afb. 1).

De uitvoering van het onderhoud met klantenbinding vindt plaats onder rechtstreekse verantwoordelijkheid van de operationele commandant. Hij is degene die prioriteiten moet kunnen stellen teneinde de optimale mix voor de gevechtskracht te realiseren. Boven het ontkoppelpunt, waar geen sprake is van klantenbinding, is de uitvoering van

Afb. 2 Het verbreken van de klantenbinding

werkzaamheden opgedragen aan statische, gespecialiseerde werkplaatsen. Om de voordelen van niet-klantgebonden productie zo groot mogelijk te doen zijn, dient een specialisatie per productsector, bij voorkeur uniek in de krijgsmacht, voor te komen.

Bevoorrading

Bij een integrale benadering van de logistiek zijn onderhoud, bevoorrading en informatievoorziening op elkaar afgestemd. De MTTW zal laag zijn als de voorraden hoog zijn. Om het risico van „buiten voorraad raken” te verkleinen zal de neiging bestaan de voorraden te verhogen, met name waar het werkaanbod toevalafhankelijk is. Te veel voorraad betekent echter het onnodig vastleggen van kapitaal, hoge rentekosten, hoge voorraadkosten en een vergroot risico incurante artikelen in voorraad te hebben. Te weinig voorraad leidt tot stagnatie in de onderhoudswerkzaamheden doordat de MTTW stijgt. Een van de voorraadpunten in de goederenstroom is het ontkoppelpunt. De voorraad in dit punt dient ervoor de goederenstroom vanaf dit punt los te koppelen van de goederenstroom naar het ontkoppelpunt toe. Beneden het ontkoppelpunt, dat ligt op het niveau waar de klantenbinding wordt verbroken, wordt de goederenstroom gestuurd op basis van klantenorders (aanbod). Boven dit punt wordt gestuurd op basis van afzetprognoses (de vraag) conditiemeting en modificatieprogramma's (afb. 2).

Bevoorradersregels

In het onderhoudsproces geldt ten aanzien van *individuele artikelen*, zowel boven als onder het ontkoppelpunt, een afhankelijke vraag. Dat wil zeggen dat de vraag naar een bepaald artikel rechtstreeks is gekoppeld aan de vraag naar een ander artikel. De constatering dat wij ten aanzien van de individuele artikelen in het gehele onderhouds-

proces hebben te maken met een afhankelijke vraag betekent dat bepaalde voorraadbeheersingsmethoden in principe niet mogen worden toegepast zoals bv. optimale ordergrootte en optimale bestelniveaus. In de huidige situatie, waarbij er sprake is van artikelgewijze bevoorrading worden, afhankelijk van de vraag, deze methoden bij de krijgsmachtdelen eigenlijk ten onrechte wel toegepast.

Met name voor de berekening van de optimale ordergrootte en optimale bestelserie (waarbij gebruik wordt gemaakt van de formule van Camp/Harris) wordt uitgegaan van een ideale situatie waarin de vraag naar het artikel onafhankelijk, continu en uniform is verdeeld. De optimale hoeveelheid wordt gevonden door de kosten van voorraad houden en bestellen gelijk te stellen. Indien zich een stagnatie in de bestelprocedure voordoet, of geen juiste kosteninformatie beschikbaar is, zal dat leiden tot grotere bestelseries en hogere voorraadkosten. Indien wij niet beschikken over een efficiënte wijze van bestellen worden te hoge voorraadkosten veroorzaakt in de veronderstelling dat die optimaal zijn. Ook overige, tot nu toe gebruikelijke bestelsystemen, waarbij op constante of variabele tijdstippen een vaste of variabele hoeveelheid wordt ingekocht tot een maximaal voorraadniveau, beginnen met name in de civiele

Bevoorrading

sector steeds meer hun betekenis te verliezen, resp. krijgen meer specifieke toepassingen. Nieuwe technieken, zoals MRP waarbij een integrale aanpak en nadruk op organisatorische randvoorwaarden vooropstaan, verdringen de traditionele methoden of gebruiken die ter aanvulling.

In de toekomst zullen voorraden, nog minder dan in het verleden, worden bepaald door de toepassing van vaste regels. Het management zal zich moeten uitspreken over het al dan niet aanhouden van voorraden en de hoogte van voorraden. Daarbij dienen de volgende onderscheiden te worden gemaakt.

— Strategische voorraden: deze zijn noodzakelijk om de continuïteit van het onderhoud in de toekomst (lees oorlogstijd) te verzekeren; substitutiemogelijkheden zijn immers niet aanwezig.

— Ontkoppelvoorraden: deze zijn nodig om structurele risico's te dekken. Deze voorraden bevinden zich o.a. op het eerder genoemde ontkoppelpunt maar kunnen ook noodzakelijk zijn om risico's met betrekking tot de leveringen aan defensie te dekken of om materieel voordeel te behalen (bv. grotere bestelhoeveelheid in verband met hoge transportkosten, sterk stijgende marktprijzen, aflopende produktie enz.).

— Tijdelijke voorraden: deze zijn nodig ter oplossing van een incident, zoals tijdelijke leveringsonbetrouwbaarheid o.a. door wisseling van leverancier, aflopende behoeften e.d.

In diverse onderzoeken is geconstateerd dat wij, met name voor aanvullende behoeften, niet beschikken over een efficiënte wijze van bestellen. Door het star volgen van ingewikkelde procedures ontstaan zeer lange (bestel)doorlooptijden. Creatief inkoopbeleid (*blanket order, cyclical ordering system, forward buying, contract buying*) en voortgangscontrole op de leveringen worden weinig toegepast.

Ook voor de SSM/SSP geldt de artikelgewijze (NATO-stocknummer, NSN) benadering. De basisgedachte is, ten aanzien van de gemeenschappelijke NSN's, de in de verschillende krijgsmachtdelen aanwezige kennis, kunde en aantallen te bundelen en daardoor de verwerving en het beheer van die NSN's zo doelmatig mogelijk te laten verlopen. Aangezien de toewijzing van NSN's slechts in een derde van de gevallen gebeurt op ba-

sis van een volledige artikelbeschrijving wordt op deze wijze maar een beperkt deel van de bij de krijgsmachtdelen in gebruik zijnde artikelen in beschouwing genomen. Zonder volledige beschrijving op artikelkenmerken is het immers niet mogelijk vast te stellen of wij met een gemeenschappelijk NSN hebben te maken. Ook in internationaal verband speelt de bovenbeschreven problematiek.

Pakketbevoorrading

Bij een integrale benadering van de logistiek dient de vraag te worden gesteld of de artikelbenadering bij bevoorrading tot het best haalbare resultaat zal leiden. In de praktijk zal voor het kunnen uitvoeren van een onderhoudsactiviteit, vooral op lagere echelons, in de regel een pakket reservedelen nodig zijn, bv. een component met inbouwdelen, een 10.000 km-beurtpakket enz. Indien dit gehele pakket niet beschikbaar is kan het onderhoud niet plaatsvinden. De bevoorrading dient derhalve niet alleen te zijn gericht op het optimaliseren van de beschikbaarheid van het individuele artikel maar ook op het optimaal beschikbaar zijn van pakketten.

Indien zonder meer wordt overgegaan op aanschaffing en beheersing van pakketten kan dit leiden tot een sterke „opslingering” van aan te houden voorraden. Om dit te voorkomen dienen op centraal niveau (centrale magazijnen/depots) zowel het beheer van individuele artikelen als pakketbeheer plaats te vinden. Door artikelbeheer en pakketbeheer te koppelen worden de artikelen bekend die in meer dan één pakket voorkomen. De aanvullende bevoorrading (verwerving) en de opslag op centraal niveau vinden (nog wel) artikelgewijs plaats maar er wordt rekening gehouden met de pakketindeling. De verstrekking van pakketten aan de gebruiker vindt plaats op basis van klantenorders (pull). De verstrekking van veel gebruikte courante artikelen („common use items”) vindt plaats op basis van vraagprognoses (push). Er is dus sprake van een mengvorm waarbij echter de nadruk ligt op pakketverstrekking.

Op centraal niveau betekent de invoering van pakketbeheer, zowel voor de bevoorrading als van de informatievoorziening, een verzwaring. Op de lagere niveaus echter, beneden het ontkoppelpunt, waar vrijwel uitsluitend preventief onderhoud en

„repair by replacement” worden toegepast en in feite de inzetbaarheid van de wapensystemen wordt bepaald, betekent dit alles een vereenvoudiging. Voor het uitvoeren van een onderhoudsactiviteit zijn immers een pakket reservedelen, een aantal „common use items” en eventueel een component nodig. De component wordt aangevraagd bij het ontkoppelpunt. Het pakket bij een centraal magazijn. Aangezien dit pakket, bedoeld voor het uitvoeren van een bepaalde activiteit, een vaste samenstelling heeft, kan het pakket worden besteld met een code. Het pakket dat wordt samengesteld door het centrale magazijn wordt als eenheid aan de gebruiker geleverd. In feite worden door deze wijze van bevoorraden de lasten van het lagere niveau afgewenteld naar boven. Het gevolg is een kortere MTTW, o.a. door de vereenvoudigde „materials handling” en informatievoorziening bij de gebruiker op/of beneden het ontkoppelpunt. Dit effect zal nog worden versterkt naarmate meer gebruik wordt gemaakt van wegwerpartikelen.

NB. Bij de KL bv. zijn in het Ren CVBKL de mogelijkheden van pakketbevoorrading voor preventief onderhoud al ten dele opgenomen. Opgemerkt wordt dat door invoering van pakketten de onafhankelijkheid van de vraag gedeeltelijk wordt gereduceerd.

Een dergelijke systeemgerichte bevoorrading zal beter aansluiten op het systeemgerichte onderhoud. Ook voor SSM/SSP is door het Comité Materieel (COM) uitgesproken dat moet worden uitgegaan van de wapensysteembenadering. Bij de initiële bevoorrading wordt inmiddels in twee gevallen hieraan uitvoering gegeven (Stinger/Aroflex). Een volledige aansluiting, met name op het gebied van de aanvullende bevoorrading, van SSM/SSP op onderhoud en bevoorrading is echter nog niet gerealiseerd.

Het invoeren van de wapensysteembenadering voor SSM/SSP betekent niet dat de artikelgewijze benadering kan komen te vervallen, o.a. niet omdat artikelen en pakketten voor meer dan één wapensysteem nodig kunnen zijn. Dat wil zeggen dat de wapensysteembenadering in SSM/SSP moet worden aangevuld door een artikelgewijze benadering. Aan de wapensysteembenadering kan inhoud worden gegeven door nieuw aan te schaffen systemen en uniek daarin voorkomende artikelen, pakketten en componenten toe te wijzen aan een systeemmanager van een krijgsmachtdeel. Voor

Informatievoorziening

de gemeenschappelijke artikelen zal een (mogelijk bij een ander krijgsmachtdeel opererende) artikelmanager moeten worden aangewezen.

Om alle gemeenschappelijke artikelen te kunnen onderkennen zal elk artikel volledig op kenmerken moeten zijn beschreven alvorens een NSN kan worden toegekend. Pas dan zal een schoning van het artikelbestand echt resultaat kunnen hebben. Om de hoeveelheid gemeenschappelijke artikelen zo groot mogelijk te maken en allerlei procedures te vereenvoudigen en te verkorten zal bovendien zoveel mogelijk moeten worden gewerkt met civiel gangbare en/of genormaliseerde artikelen.

Informatievoorziening

Alhoewel er sterke overeenkomsten bestaan tussen de materieellogistieke processen van de verschillende krijgsmachtdelen, heeft de specifieke invulling geleid tot eigen voorschriften en procedures. De hiervan afgeleide informatiesystemen verschillen per krijgsmachtdeel. Bovendien is er nog geen sprake van een geïntegreerd informatiesysteem per krijgsmachtdeel en beschikken wij weliswaar over de gegevens maar niet over de informatie om de materiële logistiek per krijgsmachtdeel te sturen en te beheersen. Onderlinge afstemming voor een optimale beheersing van de materiële logistiek van de gehele krijgsmacht vindt niet plaats op informatievoorzieningsgebied.

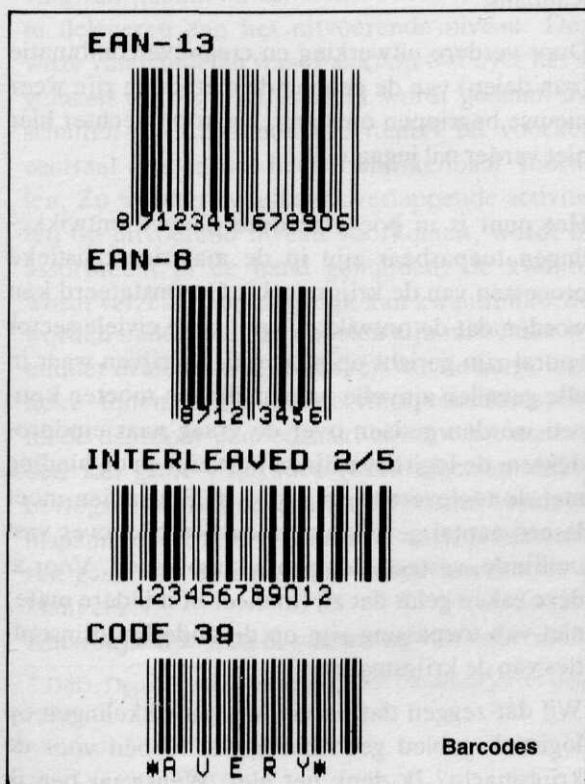
Dat leidt ertoe dat bij gebrek aan een integrale benadering en een daarop afgestemde informatievoorziening de deelprocessen veelal goed functioneren maar dat het geheel van de deelprocessen geen optimaal resultaat geeft (suboptimalisatie). Het hier beschreven onderhoudsysteem en het eraan gekoppelde bevoorradingssysteem zijn erop gericht beneden het ontkoppelpunt de activiteiten zo eenvoudig mogelijk te maken teneinde de MTTW en de MTTR te reduceren. Zulks wordt gerealiseerd vanuit een creativiteit en flexibiliteit die zijn gebaseerd op een integrale benadering van de logistiek. Duidelijk is dat die benadering niet mogelijk is zonder een erop aansluitende en adequate informatievoorziening. Snelheid, nauwkeurigheid en flexibiliteit zijn derhalve ook eisen die moeten worden gesteld aan informatiesystemen. Dergelijke informatiesystemen zijn ook noodzakelijk om het materieellogistische proces te kunnen (be)sturen. Voorwaarden voor de opzet van die systemen zijn een integraal logistiek beleid en inzicht in de samenhang van de diverse factoren in het logistieke proces. Dit beleid zal, uitgaande van de noodzakelijk geachte slagvaardigheid en effectiviteit van de delen, een kader moeten stellen waarbinnen de (bij de logis-

tiel betrokken) organisatiedelen voldoende handelvrijheid hebben. Teneinde de inspanningen van de afzonderlijke delen gericht te houden op een optimaal totaal resultaat zal het beleidskader de afstemmomenten tussen de deelprocessen/organisatiedelen moeten aangeven. Besturen zal dan in het bijzonder neerkomen op het informeren van de organisatiedelen over hun positie in het geheel. Daarmee is besturen sterk afhankelijk van informatie.

Logistieke informatiesystemen die voldoen aan de eisen, gesteld door een integrale logistieke benadering zullen in veel gevallen de traditionele interne organisatiegrenzen (moeten) overschrijden. Zo zal onderlinge uitwisseling van informatie tussen logistieke processen resp. de onderscheiden niveaus (uitvoerings-, beheersings-, beleidsniveau) en tussen de krijgsmacht delen nodig zijn voor een juiste sturing en „fine tuning” van de materieellogistiek van de krijgsmacht. De noodzaak van onderlinge uitwisseling stelt eisen aan de (output van de) (deel)systemen van informatievoorziening. Dat betekent niet dat de informatiesystemen identiek moeten zijn. Het betekent wel dat mijlpalen in de onderhouds- en vooral bevoorradingprocessen moeten worden gedefinieerd. Op die mijlpalen zal de informatie (output) bij elk krijgsmachtdeel identiek moeten zijn. Daardoor wordt het mogelijk van een proces binnen een krijgsmachtdeel over te gaan naar een proces bij een ander krijgsmachtdeel. Het is zeer gewenst dit proces te automatiseren.

Aan de eis van snelheid en nauwkeurigheid kan mede worden bijgedragen door de invoering van „barcodes”. Daarmee is ook een stringentere koppeling van goederenstroom en informatiestroom mogelijk. Bovendien kunnen barcodes worden gebruikt in materieelmanagement, bestelsystemen, voorraadbeheer enz.

In feite was de hier ontwikkelde gedachtegang verwerkt in de opzet van de geïntegreerde logistieke informatiesystemen van KL en KLu. Dat de daaraan gekoppelde grootschalige top-downbenadering te ambitieus is gebleken neemt niet weg dat ook bij een kleinschaliger benadering van de informatievoorziening de integrale logistiek centraal moet blijven staan. ▷

Nieuwe ontwikkelingen

Zoals eerder gesteld bestaat er in de civiele sector sinds de jaren '70 een toenemende belangstelling voor de logistiek. Dat heeft ertoe geleid dat de logistiek, met haar oude en nog steeds geldende taakstelling (zorgen dat de goederen beschikbaar zijn op het juiste tijdstip, op de juiste plaats, in de juiste hoeveelheden en met de juiste specificaties tegen minimale kosten), een breder toepassingsgebied heeft gekregen („van zand tot klant"). Mede daardoor zijn nieuwe methoden en technieken ontwikkeld zoals MRP en JIT.

MRP I (Materials requirements planning)

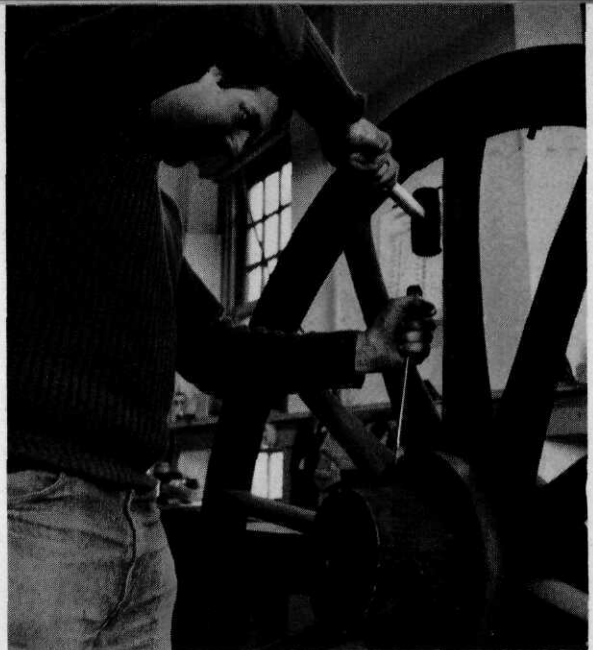
Door middel van indirecte voorspeltechnieken wordt de behoefte aan onderdelen bepaald. Dit gebeurt door de vraag naar eindproducten te voorspellen en van daaruit via stuklijsten de behoefte aan onderdelen. Daarbij wordt rekening gehouden met de tijd van en tussen de bewerkingen die in het vastgestelde productieplan moeten plaatsvinden. Het doel is de voorraden te minimaliseren en de productie te sturen.

MRP II (Manufacturing resource planning)

Deze filosofie gaat verder dan MRP I. Capaciteitsplanning (mensen, machines enz.) wordt mede betrokken in het informatiesysteem. Het gaat erom met computersystemen de productie te besturen uit een integrale aanpak waarin de organisatorische randvoorwaarden worden geïntegreerd. Ook hier wordt de productie zelf als een min of meer vast gegeven beschouwd.

JIT (Just in time)

Het doel is de juiste produkten in de juiste aantallen op het juiste tijdstip te leveren tegen zo laag mogelijke integrale kosten. Dit doel tracht men te bereiken door het verlagen van voorraden, de minimalisatie van insteltijden, een 100% kwaliteit van productie en leveringen, de eliminatie van storingen en door productiebesturing. JIT richt zich in het bijzonder op verbetering en vereenvoudiging van het fabricageproces in een omgeving van serieproductie. Daarbij wordt ingespeeld op de verantwoordelijkheden van de medewerkers, vooral op uitvoerend niveau. In tegenstelling tot MRP gaat JIT uit van een stabiele vraag.

Onderhoud in het Legermuseum

Kanban (Japans voor kaart)

In veel gevallen maakt JIT voor de sturing van de productie gebruik van Kanbans. Door middel van een betrekkelijk eenvoudig kaartstelsel wordt ervoor gezorgd dat tijdens de productie op iedere plaats niet meer wordt gemaakt/toegeleverd dan in de daarop volgende bewerking wordt gebruikt. Het beschikken over korte omsteltijden is een noodzakelijke voorwaarde voor de toepassing van Kanbans.

Door verdere uitwerking en creatieve combinatie (van delen) van de genoemde methoden zijn weer nieuwe begrippen ontstaan, waarop ik echter hier niet verder wil ingaan.

Het punt is in hoeverre deze nieuwe ontwikkelingen toepasbaar zijn in de materieellogistieke processen van de krijgsmacht. Geconstateerd kan worden dat de ontwikkelingen in de civiele sector vooral zijn gericht op productiebedrijven waar in alle gevallen zinvolle voorspellingen moeten kunnen worden gedaan over de vraag naar eindproducten, de logistieke lijnen kort zijn en de binding met de toeleveranciers groot is. Bovendien moet in een aantal gevallen worden beschikt over vast omliggende, vastgestelde productieplannen. Voor al deze zaken geldt dat zij (in meer of mindere mate) niet van toepassing zijn op de onderhoudsinstellingen van de krijgsmacht.

Wil dat zeggen dat de nieuwe ontwikkelingen op logistiek gebied geen betekenis hebben voor de krijgsmacht? Ik denk het niet. Weliswaar ben ik

van mening dat elk van de geschetste ontwikkelingen — gezien de operationele eisen, de lange logistieke lijnen, de in veel gevallen betrekkelijk geringe betekenis van defensie als afnemer, en problemen ten aanzien van de voorspelbaarheid van de produktie — niet zonder meer van toepassing kan worden verklaard op het materieellogistieke gebied van de krijgsmacht. Dat betekent echter niet dat wij kunnen voorbijgaan aan de basisgedachte achter de nieuwe ontwikkelingen, en mogelijke partiële toepassingen van nieuwe methoden en technieken.

Die basisgedachte is mijns inziens de integrale benadering van de logistiek, dus het nastreven van het evenwicht tussen de functies (functiegebieden) van de krijgsmacht en een zich verder bewust worden van het feit dat de logistiek van de krijgsmacht niet ophoudt buiten (de materieeldienst van) die krijgsmacht. Bovendien het besef dat die integrale logistieke benadering niet mogelijk is zonder goed functionerende informatiesystemen.

Een mogelijke toepassing

Bij de Canadese krijgsmacht (DoD, CFSS upgrade project³) is men ertoe overgegaan de verwerking van „common use items” over te laten resp. te delegeren aan het uitvoerende niveau. Deze wijze van handelen staat haaks op wat over het algemeen bij onze krijgsmacht wordt gedaan. Wij schaffen die „common use items” bij voorkeur centraal aan en dat heeft onmiskenbaar voordelen. Zo worden bv. elkaar overlappende activiteiten op uitvoerend niveau voorkomen, wordt het assortiment in de hand gehouden, de kwaliteit wordt verzekerd en mogelijk kan kwantumkorting worden bedongen. De nadelen zijn misschien wat minder evident. Wat te denken van de lange logistieke lijnen, lange verwervingsprocedures, het mede daardoor genoodzaakt zijn tot het aanhouden van grote voorraden (even afgezien van de oorlogsvoorraad) de daarmee verband houdende inspanning, de ermee gemoeide kosten, het verloren gaan van de contacten tussen leverancier en klant enz.?

Klaarblijkelijk is de beschouwing van voor- en na-

³ DoD: Department of defense; CFSS: Canadian forces supply system.

delen van het systeem van centrale aanschaffing in Canada voldoende aanleiding geweest voor een kwantitatief onderbouwde afweging tussen centraal en decentraal aanschaffen. De daarbij in beschouwing genomen voordelen van decentraal aanschaffen waren tegengesteld aan de nadelen van centraal aanschaffen. In feite werden het voorraadprobleem en de ermee samenhangende kosten afgewenteld op de toeleveranciers, hetgeen op zich natuurlijk ook kosten meebrengt. Aldus werd een stap gezet op weg naar de realisatie van een aan JIT ontleende doelstelling, nl. het zodanig besturen van de produktie dat produkten op het juiste tijdstip worden aangeleverd. Een probleem dat zich hierbij voordoet is dat de krijgsmacht als afnemer relatief klein is waardoor de betrokkenheid van de leveranciers te gering is om precies op tijd toeleveren te garanderen. Met name voor de „common use items” zou de tussenschakeling van de grossier/groothandel een oplossing kunnen zijn. Daarbij dient rekening te worden gehouden met een marge van de grossier/groothandel van ca. 20 à 30%. Daarvoor wordt dan wel een reeks diensten geleverd plus de mogelijkheid aan te sluiten bij nieuwe ontwikkelingen in de logistiek (bv. automatisch bestellen via barcodes).

Ten slotte

In het voorgaande heb ik aangegeven hoe in ons logistieke systeem enkele accentverschuivingen zouden kunnen worden aangebracht. Bovendien heb ik gewezen op een aantal actuele ontwikkelingen in de logistiek. Creatieve toepassing daarvan kan leiden tot hogere beschikbaarheid, lagere voorraden en betere bedrijfsvoering. Het is jammer te moeten constateren dat wij die uitdaging tot op heden nog maar nauwelijks hebben aangenomen, te meer aangezien de bakermat van de logistiek eigenlijk bij defensie ligt. Er zijn tijden geweest dat wij voorop liepen in de ontwikkeling van logistiek en dat de civiele sector zich aan de krijgsmacht spiegelde. Die rollen zijn nu omgedraaid. Misschien heeft defensie zelfs een achterstand opgelopen. Ik denk dat het hoog tijd wordt voor een logistieke tussensprint. Ik hoop dat dit artikel daartoe een bijdrage kan zijn.

prof. dr. C. van Dam en drs. G. A. Hiltermann

resp. hoofd studierichting Economie en
majoor van de Koninklijke luchtmacht, ontwikkelaar studierichting Economie

Militaire bedrijfskunde, een nieuwe weg (4)

In de voorgaande drie artikelen in deze reeks (*MS* 155(1986)(4)159, (5)218, (7)332) zijn de achtergronden gepresenteerd van de onderwijsvernieuwing aan de KMA en zijn de studierichtingen Operatiën en Techniek behandeld. In dit artikel ten slotte zal een schets worden gegeven van de *studierichting Economie*.

De studie Militaire bedrijfskunde vraagt om een multidisciplinaire benadering; binnen de studierichting Economie zal de nadruk moeten liggen op het bestuderen van met name economisch handelen binnen de militaire organisatie, doch dit economisch handelen dient te worden beschouwd in samenhang met andere processen die binnen en buiten die organisatie plaatsvinden.

Bij het opstellen van het programma van de studierichting Economie kon worden voortgebouwd op de onderwijsvernieuwing van de Administra-

tieve en economische studie. Deze studie en de ontwikkelingen daarbinnen zullen daarom eerst worden aangegeven alvorens de structuur en de uitgangspunten van de studierichting Economie aan de orde worden gesteld. Dan wordt stilgestaan bij de drie fasen die de studierichting kent. Het artikel zal worden afgesloten met een korte beschouwing over onderwijsontwikkeling en programmabeheersing.

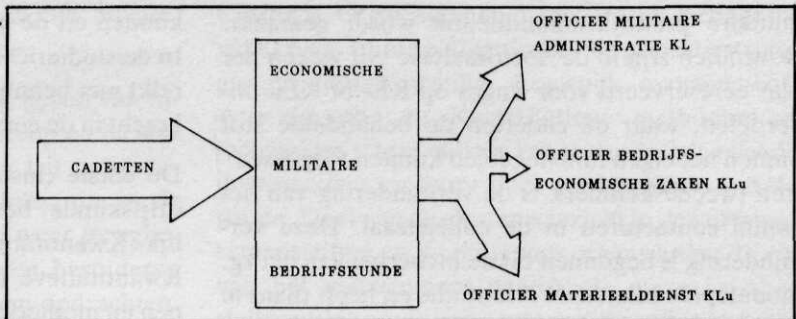
* Zie voor uitgebreide artikelen over de modulaire opzet van de AE-studie: C. van Dam — De BEZ-opleiding aan de KMA, een toekomstbeeld. *Parade* 3(1983)(4)32, en: De modulaire MA-opleiding op de KMA. *Accountant* 91(1985)(6)344. Een

De Administratieve en economische studie, een terugblik

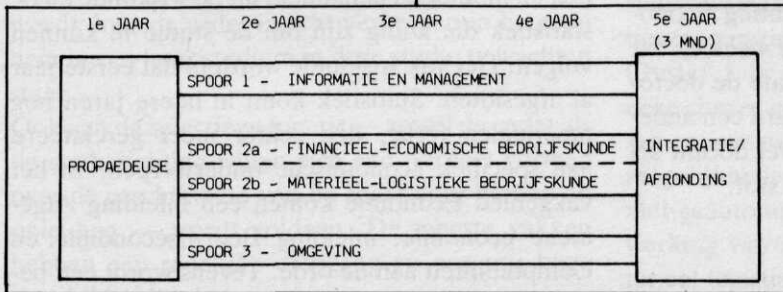
Tot 1971 was het volgen van de Administratieve en economische studie (AE) aan de KMA exclusief voorbehouden aan de cadetten van de Militaire administratie (MA) en de KL. De studie was nauw verwant aan de opleiding tot registeraccountant van het Nederlands Instituut van Registeraccountants (NIVRA). Zo werden de MA-cadetten in staat gesteld een groot deel van de officiële NIVRA-examens af te leggen; voor velen was het dan ook een logische stap de accountantsopleiding na hun KMA-tijd af te ronden. In augustus 1971 werd de studie toegankelijk voor enkele cadetten Algemene dienst van de KLu; in kleine aantallen (gemiddeld drie per jaar) werden luchtmachtcadetten administratief-economisch geschoold. Toen op 20 oktober 1977 formeel de luchtmachtfunctie officier Bedrijfseconomische zaken (BEZ) werd ingesteld, moest de AE-studie zeker voor deze cadetten vrij ingrijpend veranderen. De KLu was minder geïnteresseerd in bijna afgestudeerde accountants en wenste een meer op financieel management gerichte opleiding. Die wens vormde mede een aanzet om de studie modulair op te zetten. Een moduul is een verzameling bij elkaar behorende vakken, die gecoördineerd en zoveel mogelijk geïntegreerd worden gedoceerd.* Essentieel is het leggen van verbanden tussen in verschillende modulen behandelde stof. Met de modulaire opzet werd flexibiliteit ingebracht om lucht- en landmachtcadetten op te leiden op grond van de voor hen geldende eisen, waarbij als complicatie gold dat de studieduur voor cadetten BEZ een halfjaar korter was dan die voor cadetten MA.

evaluatie van de resultaten die met de eerste lichte cadetten binnen modulaire opgezet onderwijs zijn bereikt is te vinden in: C. van Dam — De modulaire MA-opleiding, een tussenstand. *Komma* (1984)(26)6.

Afb. 1 Drie bestemmingsrichtingen, alle met hetzelfde economische gezicht

Afb. 2 De structuur van de studie Economische militaire bedrijfskunde

raalfase differentiatie mogelijk (en ook noodzakelijk) zou zijn (zie afb. 1).

De studie kan op de volgende drie manieren worden verdeeld in studiedelen (zie afb. 2).

Toen in het begin van de jaren '80 een tekort werd geconstateerd aan adequaat opgeleide officieren materieel KLu, werden op incidentele basis cadetten BEZ in het eindstadium van hun studie alsnog voorbestemd om officier materieel te worden. Later werd, ook op incidentele basis, mede in deze behoefte voorzien door cadetten, die tijdens hun vliegeropleiding werden afgekeurd of afgewezen, via het laten volgen van enkele modules tot materieelofficier om te scholen.

Daarmee is de huidige toestand geschetst. Van een op één categorie gerichte opleiding, sterk verbonden met het NIVRA, werd de AE-studie in ruim tien jaar tijd omgebouwd tot een modulair opgezette opleiding waar verscheidene bestemmingsrichtingen hun thuisbasis vonden.

Structuur van de nieuwe studierichting Economie

Studiedelen

Als voortzetting van de AE-studie kreeg de studierichting Economie de opdracht een opleiding te verzorgen voor drie bestemmingsrichtingen: MA-KL, BEZ-KLu en Materieeldienst KLu. Gezien de kleinschaligheid van deze richtingen was het duidelijk dat om doelmatigheidsredenen zoveel als zinvol gemeenschappelijke onderdelen moesten worden ontwikkeld. Uitgangspunt werd dat in ieder geval de propaedeuse voor de drie bestemmingsrichtingen identiek was, en dat in de docto-

— Een verdeling in *fasen*. De studie kent een verdeling in een propaedeusefase van één jaar en een doctoraalfase van drie jaar en drie maanden. In de laatste drie maanden wordt de doctoraalfase afgerond door middel van een bedrijfskundige integratie van de gevolgd vakken.

— Een verdeling in *clusters*. Cluster is de (tijdelijke) naam voor wat tot nu toe binnen de AE-studie een moduul heet. Er zijn tien clusters geformuleerd; voor iedere cluster treedt een docent op als coördinator.

— Een verdeling in *sporen*. De doctoraalfase kent drie sporen, ieder bestaande uit één of meer clusters. Twee sporen worden gevolgd door alle cadetten van de drie bestemmingsrichtingen; één spoor is gedifferentieerd naar bestemmingsrichting. Door clusters samen te voegen tot sporen is het leggen van verbanden tussen de in verschillende clusters behandelde stof beter mogelijk en is het coördineren van gemeenschappelijke programmadelen met de andere twee studierichtingen eenvoudiger.

Kenmerken

Eén van de belangrijke kenmerken van de studierichting Economie is de integratie van de Specialistisch militaire opleiding (SMO) in het wetenschappelijke programma. Tijdens zowel propaedeuse- als doctoraalfase is de inhoud van de wetenschappelijke en SMO-vakken aan elkaar gekoppeld, waardoor de vertaalslag van theorie naar

militaire praktijk onmiddellijk wordt gemaakt. Bovendien zijn in de doctoraalfase vijf weken per jaar gereserveerd voor stages op KL- of KLu-onderdelen, waar de cadetten de behandelde stof binnen het eigen functiegebied kunnen toepassen. Een tweede kenmerk is de vermindering van het aantal contacturen in de collegezaal. Deze vermindering is begonnen bij de invoering van het zg. moduleplan binnen de AE-studie en heeft thans in de propaedeusefase van de studierichting Economie geleid tot twintig contacturen per week en dat aantal loopt nog verder terug naarmate de doctoraalfase vordert. Zulks vereist uiteraard een andere opzet en aanpak van de door zowel docent als cadet te behandelen en te bestuderen stof.

Organisatiestructuur

Een specifieke opzet en structuur van de studie vragen ook om een specifieke organisatiestructuur binnen de studierichting. Tijdens de periode waarin de onderwijsvernieuwing aan de KMA begon, werden per studierichting „projectgroepen” gevormd. De projectgroep „E” bestaat uit voorzitter, secretaris, projectontwikkelaar en de coördinatoren van de tien clusters. Gezien de omvang van die groep en het feit dat de projectfase vrijwel is afgesloten, wordt thans gewerkt met een „dagelijks bestuur”, bestaande uit hoofd studierichting, secretaris van de studierichting en onderwijsontwikkelaar, en een „managementteam”, bestaande uit de leden van het dagelijks bestuur aangevuld met het hoofd propaedeuse en het hoofd doctoraal. In het managementteam worden de hoofdlijnen van het beleid binnen de studierichting uitgezet; het dagelijks bestuur zorgt voor de uitvoering van dit beleid en stuurt op detailpunten bij. Aangezien deze organisatiestructuur nog niet formeel is goedgekeurd en voorlopig uitsluitend bij wijze van proef draait, worden de beleidsvoornemens van het managementteam nog ter goedkeuring voorgelegd aan de projectgroep.

De propaedeuse

Programma

Gedurende het eerste jaar krijgen de cadetten enerzijds de kans te „ruiken” aan de militaire bedrijfskunde met economische inslag, anderzijds moeten zij in dat jaar bewijzen de studie aan te

kunnen en de goede richting te hebben gekozen. In de studierichting Economie kan dat worden bereikt met behulp van een aantal vakken, samengebracht in de eerste twee clusters.

De eerste cluster, Grondslagen economische bedrijfskunde, bestaat uit twee vakgebieden, namelijk Kwantitatieve methoden en Economie. In Kwantitatieve methoden worden de basisbegrippen en methoden behandeld uit de wiskunde en de statistiek die nodig zijn om de studie te kunnen volgen. Het vak wiskunde wordt in dat eerste jaar al afgesloten. Statistiek komt in latere jaren nog meermalen terug, dan echter meer gerelateerd aan specifiek economische onderwerpen. In het vakgebied Economie komen een inleiding Algemene economie, inleiding Bedrijfseconomie en Comptabiliteit aan de orde. Tevens wordt een begin gemaakt met de SMO door in de colleges Comptabiliteit onder meer de beginselen van de defensieboekhouding te behandelen. Nieuw is dat in deze economische vakken computertoepassingen geïntegreerd worden gepresenteerd, waardoor de basis wordt gelegd voor het leren omgaan met de computer als hulpmiddel bij het oplossen van (complexe) problemen en het simuleren van bedrijfssituaties.

De tweede cluster, Grondslagen organisatie en besturing, bestaat ook uit twee vakgebieden: Mens en organisatie naast Besturing en organisatie. Tijdens Mens en organisatie komen de vakken Communicatieve en sociale vaardigheden, inleiding Militaire sociologie, inleiding Organisatiesociologie en inleiding Psychologie aan de orde. Deze vakken worden in de doctoraalfase, zij het in bescheiden vorm, verder uitgebreid. Het vakgebied Besturing en organisatie bestaat uit de vakken Systeembenadering, Beleidsproces, Bestuurlijke informatiekunde en Procesbeheersing, Organisatieanalyse en inleiding Tactiek/logistiek KL, respectievelijk Operatiën KLu. Tevens wordt een korte inleiding Techniek verzorgd. Bijna alle vakken uit deze tweede cluster worden gemeenschappelijk gevolgd met de propaedeusecadetten van de studierichting Operatiën (evenals de vakken wiskunde en statistiek uit de eerste cluster).

Functies van de propaedeuse

Wanneer dit programma wordt gerelateerd aan de drie functies van de propaedeuse, de oriënte-

rende, de selectieve en de verwijzende functie, kan het volgende worden gesteld.

Aan de oriënterende functie — het geven van inzicht in de eisen die het officiersberoep en de studie stellen — wordt voldaan. Door het presenteren van vrij veel vakken naast elkaar, die in de doctoraalfase in diepgaander vorm weer terugkomen, en het veelal zelfstandig laten bestuderen van literatuur en laten uitwerken van opdrachten, wordt door de cadet inzicht verkregen in hetgeen hem in een later stadium in deze studie te wachten staat.

Ook aan de selectieve functie — zowel de cadet als de studierichting willen zich een oordeel vormen over de geschiktheid van de cadet voor beroep en opleiding — wordt voldaan. De meeste vakken hebben een redelijke diepgang en een vrij hoge moeilijkheidsgraad.

Aan de laatste functie, de verwijzende, wordt minder goed voldaan. Het is zeer moeilijk een cadet die niet aan de verwachtingen voldoet, op grond van zijn studieresultaten te adviseren omtrent mogelijke alternatieven op de KMA. Behalve studievaardigheden spelen daarbij bovendien factoren een rol als vooropleiding en plaatsingsmogelijkheden bij bepaalde wapens, dienstvakken of functiegroepen.

Het doctoraal

In de drie doctoraaljaren worden door de cadetten drie sporen gevolgd, die kunnen verschillen naar bestemmingsrichting.

Spoor 1

Spoor 1, Informatie en management, is vrijwel gelijk voor MA, BEZ en Materieeldienst. Het spoor bestaat uit de clusters 3, 4 en 5, ieder weer opgebouwd uit enkele bij elkaar behorende vakken.

Cluster 3 is Mens en organisatie en bestaat uit vakken als communicatieve vaardigheden (Nederlands plus een vreemde taal), Organisatiepsychologie, Militaire psychologie, Organisatiesociologie, Militaire sociologie en Personele bedrijfsvoering. Doelstelling van deze cluster is de cadet kennis en inzicht te verstrekken op het gebied van (militaire) organisaties en de rol van de mens daarin. Deze cluster wordt grotendeels aan het einde van de studie gedoceerd.

Cluster 4, Organisatie en management, bestaat uit vakken als Interne organisatie, Organisatiestrategie en besluitvorming, Logistiek management, Arbeidskunde en Kwantitatieve methoden en technieken. Deze cluster vangt aan in het tweede doctoraaljaar en loopt door tot het einde van de studie. Doel van de cluster is inzicht in de vorming, samenstelling en werking van organisaties, de rol van het management daarin, de wijze van besluitvorming en de wijze waarop organisaties functioneren in zich wijzigende omstandigheden.

Cluster 5 is de Informatieverzorging. Doel van deze cluster is inzicht verschaffen in de relatie tussen organisatie en informatie, de interne-controle-mogelijkheden bij zowel geautomatiseerde als niet-geautomatiseerde informatiesystemen, de werking van zowel economisch-financiële als materieel-logistieke informatiesystemen en het geven van vaardigheid in het opstellen van een informatieplan en automatiseringsplan op langere termijn. De cluster bestaat uit de vakken Grondslagen informatieverzorging, Grondslagen typologie, Grondslagen controle, Systeemontwikkeling, Ontwikkelen en beheer van informatiesystemen, Administratieve procedures en controle, en Logistieke informatieverzorging. Met de vakken uit deze cluster wordt begonnen aan het begin van het doctoraal; zij worden halverwege het tweede doctoraaljaar afgerond.

Het tweede spoor is in tweeën gesplitst: een spoor 2a voor de cadetten BEZ en MA en een spoor 2b voor de cadetten Materieeldienst.

Spoor 2a

Spoor 2a is de Financieel-economische bedrijfskunde en bestaat uit de clusters 6, 7 en 8 plus de afronding van het vak Algemene economie uit de propaedeuse.

Cluster 6 heet Planning en calculatie. Met deze cluster wordt onmiddellijk bij de aanvang van het doctoraal begonnen. Doel is het geven van inzicht in de functies van kosten- en kostprijscalculaties ten behoeve van beleids- en bedrijfsvoeringsvraagstukken in diverse typen organisaties, deelt optimalisaties en de daarbij gebruikte afwegingsanalyse, optimalisering van voorraadbeheer en het belang van bedrijfsadministratie als hulpmiddel bij modern bedrijfsbeheer. De cluster bestaat

uit de volgende onderdelen: Planning en budgettering, Kostencalculatie, Statistiek en besliskunde, Comptabiliteit, Bedrijfsadministratie en Planning binnen Defensie.

Cluster 7, Financiering en financieel beheer, bestaat uit vakken als Financiële besliskunde en Statistiek, Beheersing van financiële stromen en voorraden, Investeren en output meten, Internationale financiering en Openbare financiën. Doel is het verkrijgen van kennis van de verschillen in geaardheid van de financiële problematiek binnen enkele typen organisaties, kennis van de belangrijkste beslissingsmodellen die kunnen worden gebruikt bij de oplossing van financiële problemen, inzicht in het besluitvormingsproces ten aanzien van overheidsuitgaven en vaardigheid in het toepassen van methoden en technieken bij het opzetten van een financieel planningssysteem. Deze cluster wordt in het derde doctoraaljaar gegeven.

De kern van cluster 8, Waardering en verslaggeving, wordt in het tweede doctoraaljaar gegeven, en bestaat uit de onderdelen Waardering, Resultaatbepaling, Regelgeving en Externe verslaggeving. Doel is het verschaffen van inzicht in waardering en resultaatbepaling en de relatie met de verslaggeving, met name binnen non-profitorganisaties.

Spoor 2b

Spoor 2b, Materieel-logistieke bedrijfskunde, is uitsluitend bestemd voor de cadetten van de materiële dienst KLu. Evenals spoor 2a wordt eerst Algemene economie afgerond. Verder is cluster 6 vrijwel identiek met cluster 6 uit spoor 2a. De clusters 7 en 8 uit dat spoor hebben een andere inhoud dan de overeenkomstige clusters binnen spoor 2a en bevatten vakken die met name voor de logistiek van belang zijn. De inhoud van de clusters is op dit moment nog niet geheel bekend. Naar alle waarschijnlijkheid wordt een cluster Logistiek gecreëerd met vakken zoals ook de studierichting Operatiën die kent en een cluster Techniek met meer materieeltechnisch gerichte vakken.

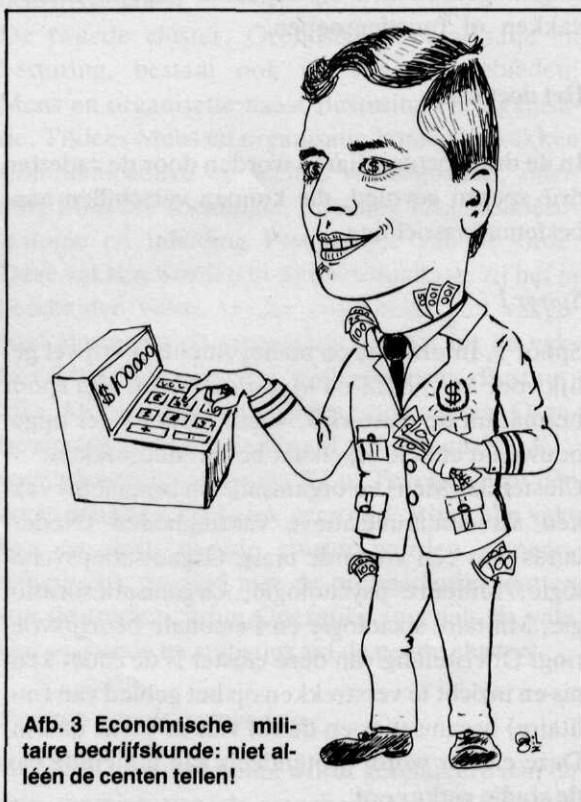
Spoor 3

Spoor 3 betreft het bestuderen van de Omgevingsfactoren. Dit spoor wordt weer door de cadetten uit alle drie de bestemmingsrichtingen gevolgd en bestaat voornamelijk uit vakken die gemeen-

schappelijk zijn met de andere studierichtingen. Het spoor is geheel samengebracht in de negende cluster, Militaire en politieke omgevingsfactoren, en loopt door de drie doctoraaljaren heen. De inhoud bestaat uit de vakken Strategie, Tactiek/logistiek KL en Operatiën KLu, Internationale staatkunde, Militair recht, Maatschappijwetenschappen en Wijsbegeerte.

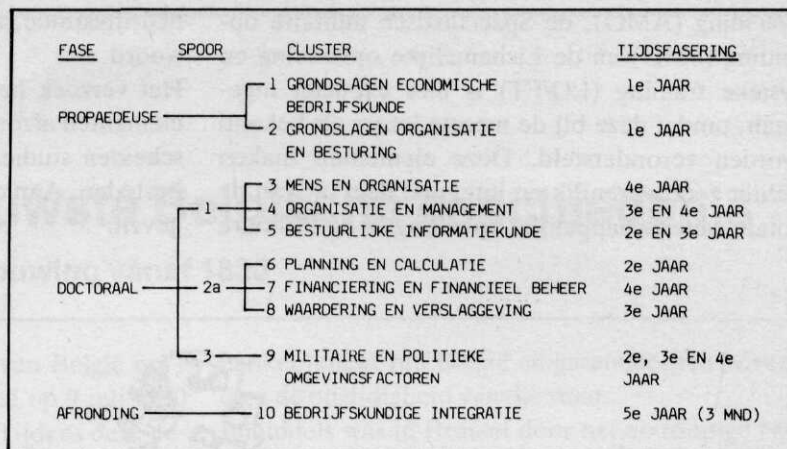
Bedrijfskundige integratie

De laatste drie maanden van de studie zijn bestemd voor een multidisciplinaire afronding door middel van een bedrijfskundige integratie (cluster 10). Door middel van het schrijven van een eindstudie of het uitvoeren van een eindopdracht, wordt getracht een probleem, indien mogelijk uit de militaire praktijk, uit verschillende gezichtspunten te benaderen en te analyseren. Het is de bedoeling dat daarbij de cadetten van de drie bestemmingsrichtingen met elkaar samenwerken, mogelijk aangevuld met cadetten uit de studierichtingen Operatiën en Techniek. Op deze wijze wordt getracht de diverse vakken te integreren en de kijk op een probleem te verruimen. Met het uitvoeren van een dergelijke eindopdracht is overi-

Afb. 3 Economische militaire bedrijfskunde: niet alleen de centen tellen!

Afb. 4 De samenstellende delen van de studie voor de bestemmingsrichtingen MA en BEZ. Voor de bestemmingsrichting Materieeldienst wijkt de inhoud van de clusters 7 en 8 af; in ontwikkeling zijn een logistieke en een technische cluster

gens, zij het slechts summiere, ervaring opgedaan in de AE-studie. In deze fase is het tevens mogelijk dat kennis uit bepaalde vakgebieden, met name die welke voor de eerste functie-uitoefening nodig is, nog eens in enkele uren wordt opgefrist of wordt aangevuld met het doornemen van recente ontwikkelingen.

Onderwijsbeheersing en -ontwikkeling

Een nieuw onderwijsprogramma ontwikkelen en starten vereist veel energie. Het beheersen van het onderwijs en het bijstellen van het programma vereisen niet minder inspanningen.

In de eerste plaats dient het onderwijs te worden geëvalueerd. Daarbij zal moeten worden nagegaan of het programma conform de opzet wordt uitgevoerd, of de programmadelen correct op elkaar aansluiten en of het programma ook effectief werkt. De eerste evaluatie is geschied door enquêtering van de cadetten en het laten tijdschrijven door cadetten waardoor inzicht werd verkregen in de tijdsbesteding ten aanzien van de verschillende vakken. Voorts werden behaalde toetsresultaten geanalyseerd.

In de tweede plaats kan het programma mede worden beheerst door na te gaan hoe de cadet functioneert wanneer hij praktisch is tewerkgesteld. Voor de nieuwe opleiding kan dat pas later in de studie worden gedaan; de meeste gegevens komen uiteraard pas nadat de eerste nieuw opgeleide cadetten enkele jaren als officier hebben gefunctioneerd. Mede als gevolg van onderwijsbeheersing zullen programma's regelmatig moeten worden bijgesteld. Voorts evolueren wetenschap en we-

tenschappelijk inzicht, methoden van aanpak, het militaire vakgebied en de aan een officier te stellen eisen. Om in een vroegtijdig stadium de opleiding te kunnen aanpassen aan een veranderende wereld, heeft de ontwikkelaar van de studierichting Economie o.a. tot taak veranderingen in het wetenschappelijke denken in de krijgsmacht via zijn collega's te verzamelen, te analyseren, op schrift te stellen en in het managementteam ter discussie te stellen, al dan niet vergezeld van voorstellen ter wijziging van het programma.

Samenvatting

Het administratief-economische onderwijs aan de KMA is in de jaren '80 nogal veranderd. De uitsluitend voor cadetten MA bestemde AE-studie, grotendeels gekoppeld aan het NIVRA, is opgevolgd door een studierichting Economie, bestemd voor MA, BEZ en Materieeldienst, modulair van opzet, voldoende aan geselecteerde eisen en passend binnen de wet Wetenschappelijk onderwijs krijgsmacht (zie afb. 4).

Door het starten van een nieuwe opleiding is de onderwijsvernieuwing niet afgelopen; door voortdurende beheersing en bijsturing zal moeten worden getracht de studierichting Economie zo up-to-date mogelijk te houden.

Slot

Hiermee wordt deze artikelenserie over de onderwijsvernieuwing aan de KMA afgerond. Hoofzaak in de geboden informatie was de aanpassing van het militair-wetenschappelijke deel van de opleiding. Op de inhoud van de Algemene militaire

opleiding (AMO), de Specialistisch militaire opleiding (SMO) en de Lichamelijke opvoeding en fysieke training (LO/FT) is niet expliciet ingegaan, omdat deze bij de meeste lezers als bekend worden verondersteld. Deze elementen maken echter zeer wezenlijk en integraal deel uit van de totale wetenschappelijke opleiding in de Militaire

bedrijfskunde, zoals door de diverse auteurs verwoord.

Het verzoek heeft ons bereikt om aan deze drie elementen afzonderlijk en in relatie met de onderscheiden studierichtingen nog nader aandacht te besteden. Aan dat verzoek zullen wij graag gevolg geven.

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van
de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!

H. Toorenvliet

publicist

Nieuwe en nieuwste Belgische geschiedenis

Een episodische beschouwing vanaf 1830

Tussen de inlijving bij Frankrijk van België op 1 oktober 1795 en die van Nederland op 9 juli 1810 lag een verschil van bijna 15 jaar. Tijdens deze periode stuitte bij de Belgen de in 1798 ingevoerde conscriptie op veel weerstand. Bezien door een moderne bril, was echter de Franse bezetting van beide landen er beslist niet een van de allerergste soort. Overigens hadden op het gebied van overheersing de Belgen veel meer ervaring opgedaan dan de Nederlanders, want zowel de Spaanse als de Oostenrijkse bezetting van de Zuidelijke Nederlanden waren van zeer lange duur geweest.

Derhalve was het verre van verwonderlijk, dat in België de in 1815 tot stand gekomen samenvoeging met Nederland door velen als het begin van een nieuwe overheersing werd beschouwd. De opstand tegen het Nederlandse gezag van 1830 betekende voor de Europese verhoudingen een extra zware druk. Zelfs werd even het uitbreken van een Europese oorlog voor mogelijk gehouden. Dan zou Nederland worden gesteund door Pruisen, Oostenrijk en Rusland, terwijl België zou worden bijgestaan door de voor die tijd wel uiterst vreemde combinatie van Engeland en Frankrijk. Vooral door toedoen van Engeland werd het gevaar bezworen: op 4 november 1830 vond in Londen de openingszitting plaats van een internationale conferentie, die de Belgische kwestie diende te voorzien van een voor iedereen aanvaardbare oplossing. Vanzelfsprekend waren de gevolmachtigden van de vijf bovengenoemde grote Europese mogendheden aanwezig. Ook Nederland was vertegenwoordigd en de aanwezigheid van Belgische waarnemers werd toegestaan. Na de betrokkenen een wapenstilstand te hebben opgelegd, kon al op 20 december 1830 worden vastgesteld dat de grote mogendheden geen bezwaren aanvoerden tegen het ontstaan van de nieuwe staat. Op 21 januari 1831 erkenden de „grote vijf” unaniem de onaf-

hankelijkheid van België en garandeerden bovendien de onzijdigheid van die staat.

Inmiddels was in Brussel door het voorlopige Nationale Congres, dat voor een belangrijk gedeelte bestond uit leden van de Waalse bovenlaag, die zich snel van de politieke macht hadden meester gemaakt, begonnen met het opstellen van een liberale grondwet. In het voorjaar van 1831 was vrijwel alles — zij het dan in grote lijnen — afgerond. Men sprak zich uit voor de constitutionele monarchie, voor het systeem van volksvertegenwoordiging en senaat en tevens voor het censuskiesrecht. Deze opstelling ondervond algemene waardering en werd derhalve ook door de Vlamingen aanvaard.

Op 26 juni 1831 verklaarden de Belgen zich akkoord met het Verdrag der XVIII Artikelen (de akte van scheiding), maar het werd door de Nederlandse koning Willem I afgewezen. In de Belgische hoofdstad werd op 21 juli 1831 prins Leopold van Saksen-Coburg en Gotha ingehuldigd als koning Leopold I van België maar, in volkomen tegenstelling met de nieuwe toestand en tot de wensen van de grote mogendheden, dacht de regering in Den Haag de bakens alsnog te kunnen verzetten. Men besloot opnieuw over te gaan tot het gebruik van geweld.

Het in deze situatie ondernemen van een veldtocht toonde het ontbreken van het juiste politieke inzicht van Den Haag duidelijk aan. Wel was de Tiendaagse Veldtocht (2-12 augustus 1831) voor Nederland een militair succes, maar door de internationale druk bleven gunstige politieke gevolgen achterwege. Door de internationale bemoeiingen werd echter toch een nieuw en uitgebreider verdrag opgesteld; het Verdrag der XXIV Artikelen was voor de Belgen weer aanvaardbaar, doch voor Willem I bleek het opnieuw onaanvaardbaar te zijn. Daarna kwam een Brits-Franse maritieme blokkade van de Nederlandse kust tot stand. Aan-

gezien de handhaving van de Nederlandse bezetting in de Citadel van Antwerpen vooral in Parijs slecht viel, overschreed onder het opperbevel van maarschalk Gérard een Franse troepenmacht op 15 november 1832 de Belgische grens, waarna ze snel naar Antwerpen oprukte.

Op 29 november werd begonnen met de belegering, die met talrijke zeer felle bombardementen gepaard ging. De Citadel werd door de Nederlandse troepen, onder commando van de bekwame generaal Chassé, uiterst heldhaftig verdedigd. De strijd werd beëindigd door de eervolle overgave van 23 december 1832.

Hoewel Willem I zich in 1838 met het laatstgenoemde verdrag akkoord verklaarde, bleek dat niet meer opportuun te zijn. De uiteindelijke akte van afscheiding met België werd op 19 april 1839 als het Verdrag der XXXIX Artikelen door de Nederlandse regering aanvaard.

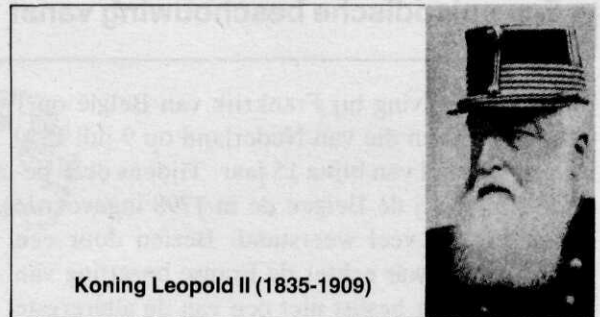
Economisch levensvatbaar

Na de oprichting van de nieuwe kleine mogendheid ontstond een stroom van geruchten en van voorspellingen. In het algemeen kwamen die erop neer, dat België het economisch niet zou kunnen bolwerken. Vooral in Luik en zelfs in Antwerpen waren sommige leden uit de kringen van handel en industrie deze negatieve zienswijze toegedaan. Spoedig kwam echter aan het licht, dat de negativisten vrijwel alles verkeerd hadden beoordeeld, hetgeen overigens meestal ruiterlijk werd erkend. Daarna zette iedereen die daartoe bij machte was, zich spontaan in voor de consolidatie van het land. Nog voor 1850 werd duidelijk aangetoond, dat de fundamenteën voor de opbouw van België als industriestaat uitstekend waren gelegd. Verder werd in België koning Leopold I — als constitutioneel vorst een schoolvoorbeeld bij uitstek — algemeen beschouwd als *de* exponent voor de onafhankelijkheid.

Het Europese revolutiejaar 1848 bezorgde België weinig last. Wel vonden er enkele summiere, republikeins georiënteerde, woelingen plaats in het Belgisch-Franse grensgebied; zij bleven tot die contreien beperkt, alwaar zij tevens werden geëlimineerd. In Brussel waren zij voor de voortzetting van de dagelijkse, ordelijke gang van zaken van generlei betekenis geweest.

In het tijdsbestek van 1850 tot 1890 kon de Belgi-

sche industriële doorbraak als geslaagd worden beschouwd en de buitenlandse handel zou zich moeiteloos verviervoudigen. Het enorm uitgebreide Belgische spoorweginet ontwikkelde zich tot het dichtste ter wereld. Het overlijden van de zo sympathieke Leopold I werd in 1865 door vele Belgen als een persoonlijk verlies ondervonden.

Hij werd opgevolgd door zijn zoon, die als Leopold II werd gekroond. Ondanks de bewondering afdwingende vooruitgang op industrieel gebied vertoonden de eerste decennia van zijn bewind nog talrijke en soms tevens omvangrijke arbeidsonlusten en de jammer genoeg latent aanwezige Vlaams-Waalse spanningen liepen meermalen tot een ongekende hoogte op. De veel minder liberaal ingesteld zijnde Leopold ontpopte zich echter als een handig zakenman.

Koloniale mogendheid

Voor de internationale kolonisatie, en voor die in Afrika in het bijzonder, had de koning de grootste belangstelling. In 1876 stichtte hij de Internationale Afrikaanse Vereniging, een instituut dat dienst deed als dekmantel voor de verwerving van de Kongo. Leopold II zette zich met grote energie in voor het verkrijgen van de internationale erkenning van de „Onafhankelijke Vrijstaat Kongo”, waarbij hij aanvankelijk vooral door Engeland en Portugal werd tegengewerkt. Tijdens de Conferentie van Berlijn (november 1884-februari 1885) verwierven Leopolds koloniale aspiraties de steun van de Duitse rijkskanselier Otto von Bismarck. De internationale erkenning van de Onafhankelijke Vrijstaat Kongo werd schriftelijk vastgelegd door de ondertekening van de Akte van Berlijn op 28 februari 1885. Door de toestemming van het Belgische parlement verkreeg Leopold II de mogelijkheid naast zijn Belgische koningschap tevens de eerste soeverein van deze vrijstaat te worden,

welk land hij in 1889 testamentair aan België vermaakte. Al spoedig bleek het met de vrijheid van de inheemse bevolking van de vrijstaat droevig te zijn gesteld; de voor hen ingestelde arbeidsplicht kwam verdacht veel overeen met dwangarbeid. Zelfs nog voor de eeuwwisseling werd over de in de Kongo toegepaste onmenselijke methoden — bij werkweigering werd maar al te vaak de straf van het afhakken van de onderarm toegepast — een stroom van scherpe internationale kritiek uitgestort.

In 1908 begon een en ander Leopold II dusdanig te vervelen, dat hij zijn vrijstaat aan België schonk. De bizarre vorst overleed in 1909 en werd opgevolgd door zijn neef, die als koning Albert I de troon besteeg. Deze laatste was een kalm en

Koning Albert I (1875-1934)

rechtschapen man, die zich niet gemakkelijk zou laten beïnvloeden.

De strijdkrachten

In het begin van 1830, dus even voor het einde van de „Groot-Nederlandse” periode, beschikte de landmacht over 2400 officieren, waarvan slechts 600 zich als Belg beschouwden. Niet alleen deze onjuiste verhouding veroorzaakte de nodige ergernis, maar ook het feit dat in het leger uitsluitend in het Nederlands werd gecommandeerd zette bij velen kwaad bloed. Vooral door toedoen van Waalse vrijwilligerseenheden werd in september 1830 bereikt, dat alle specifiek Nederlandse troepen uit de Belgische hoofdstad waren verdreven. Door het voorlopige bewind in Brussel werd op 26 oktober 1830 afgekondigd, dat alle Belgen die in Nederlandse dienst waren geweest, de door hen aan de Nederlandse koning afgelegde eed van trouw als vervallen konden beschouwen. Omstreeks deze periode traden talrijke Franse officieren in Belgische dienst en na de mislukte Poolse opstand van 1830/31 kwamen op hun beurt ook Poolse officieren de Belgische gelederen versterken. Hoewel in de periode van 1830 tot 1845 vele belangrijke functies in het Belgische leger door ex-

Franse officieren werden vervuld, werd hun werkelijke aantal meestal overschat. Zo waren bv. in 1833 slechts 114 Franse officieren in Belgische dienst.

Na het uitbreken van de Frans-Duitse Oorlog op 19 juli 1870 werd in België de mobilisatie afgekondigd. Nog voor het einde van juli was de sterkte van de Belgische landmacht tot bijna 81.000 man opgevoerd. De infanterie was uitgerust met het moderne Franse Albinigeweer, de artillerie bestond hoofdzakelijk uit Kruppgeschut. Vrijwel onmiddellijk na de eerste vijandelijkheden verklaarden zowel de regering in Parijs als die in Berlijn zich stipt te zullen houden aan de voor België gegarandeerde neutraliteit van januari 1831. Door het gemeenschappelijke begrip tot de slechts zo kleine groep van Europese neutralen te behoren kwamen, vrijwel ongemerkt, België en Nederland politiek dichter naast elkaar te staan.

Het door de Belgische legerleiding reeds geruime tijd gewenste verdedigingssysteem, namelijk dat van sterke fortificaties bij de strategisch zo belangrijke steden Antwerpen, Luik en Namen, was omstreeks 1860 in het stadium van serieuze verwezenlijking. De daarvoor bestaande plannen stonden op naam van de Belgische generaal Henri Alexis Brialmont (1821-1903). Deze opperofficier zou de geschiedenis ingaan als een vestingbouwdeskundige van internationale bekendheid, aangezien ook in het buitenland zijn kennis en zijn kunde de algemene waardering verwierven. Reeds in 1859 voltooide Brialmont zijn plannen voor de fortificaties bij Antwerpen, die kort daarna werden gevolgd door de ontwerpen voor de verdedigingswerken bij Luik en bij Namen. Aan de realisatie der plannen zou met bekwame spoed worden gewerkt.

Met toestemming van de Belgische regering aanvaardde Brialmont in 1877 het Roemeense verzoek, de legerleiding te willen bijstaan bij het ontwerpen van de fortificaties die dienden te worden aangelegd ter bescherming van de hoofdstad Boekarest. Onder politieke druk van Oostenrijk werd de generaal in 1884 door Brussel teruggeroepen, waarna hij begin 1885 opnieuw in Belgische actieve dienst trad. Het Belgische vestingwerkensysteem, dat mogelijkheden bood tot afweer in drie richtingen, namelijk in de noordwestelijke (Antwerpen), de oostelijke (Luik) en de zuidelijke (Namen), zou in de periode van 1887-1892 worden

aangepast aan de normen die waren afgestemd op de eisen van die tijd.

Hoewel Brialmont in verband met zijn leeftijd in 1887 ontslag nam, behoeft het geen betoog dat deze modernisering en uitbreidingen hoofdzakelijk tot stand zijn gekomen overeenkomstig de door hem aangegeven richtlijnen.

In 1889 vond in de buurt van Luik de oprichting plaats van de „Fabrique Nationale Herstal S.A.”, die vrijwel direct daarna een omvangrijke Belgische defensieopdracht in de wacht wist te slepen. De legerleiding kwam nu in de gunstige positie, wapens te kunnen aankopen die in eigen land werden vervaardigd. De FN verwierf in 1897 de patenten van Browning en verzekerde zich spoedig van een vooraanstaande plaats temidden van de internationale wapenconcerns. Haar activiteiten bleven niet beperkt tot het ontwerpen en vervaardigen van verschillende wapens; alras werd in het produktenschema ook de vervaardiging opgenomen van voor de industrie bestemde machines en motoren; tevens werd veel aandacht besteed aan de fabricage van auto's en motorrijwielen. Nederzettingen werden opgericht in Brugge, Gent en Zutendael. Vooral de bij de wapenindustrie toegepaste precisie werkte in de hand, dat ook nu de vraag naar FN-produkten nog steeds bestaat.

Reeds tientallen jaren had de legerleiding kunnen rekenen op een jaarlijkse toeloop van ongeveer 13.000 rekruten, die uitsluitend uit lotelingen en vrijwilligers bestonden. In 1909 werd het politiek mogelijk een beperkt dienstplichtsysteem in te voeren, namelijk dat van één zoon per gezin. Daardoor werd een jaarlijkse lichting verkregen van 19.000 rekruten, die bij de infanterie 15 en bij de bereden wapens 20 maanden dienst moesten doen. Maar reeds in het begin van 1913 kwam een nieuwe en uitgebreide militiewet tot stand. De jaarlijkse lichting werd nu opgevoerd tot 33.000 man en daardoor ontstond de mogelijkheid de bestaande twintig regimenten infanterie in aantal te verdubbelen. Mits er geen oorlog zou uitbreken zou een en ander tot gevolg kunnen hebben, dat in 1926 (!) het gemobiliseerde leger op voet van oorlog een sterkte van 350.000 man zou omvatten. Verder hield een op 15 april 1914 door generaal De Ryckel afgerond plan onder meer in, dat bij een eventuele mobilisatie de zeven oudste lichten- gen bij de verdediging van de vestingdriehoek

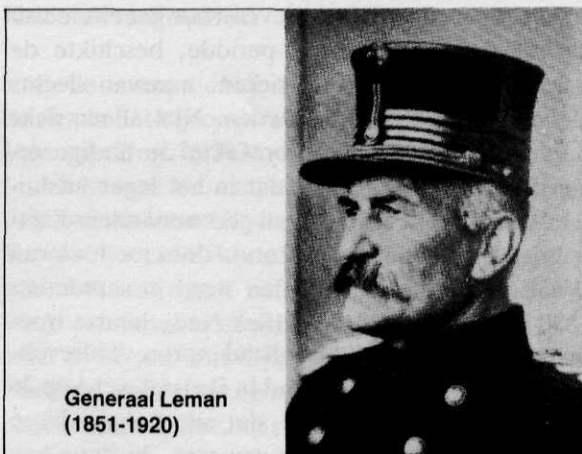
zouden worden ingezet. De acht jongste lichten- gen werden bestemd voor dienst in het veldleger.

Ingevolge geharrewar tussen het ministerie van oorlog en de legerleiding werd voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog nauwelijks iets concreets tot stand gebracht.

De Eerste Wereldoorlog

De Duitsers, die op 4 augustus 1914 België binnenvielen, vochten tegen eenheden wier leiding gebukt ging onder de naweeën van de hiervoor genoemde, ongunstige toestand, maar door toedoen van Albert I werd toch een poging ondernomen het plan van De Ryckel alsnog door te voeren, voor zover dat onder de nieuwe omstandigheden mogelijk zou zijn. Door zijn functie van opperbevelhebber van de strijdkrachten niet alleen in theorie maar ook in de praktijk uit te oefenen, hield de koning zich stipt aan de letter van de wet. Pas in 1918 zou van de bestaande regel worden afgeweken.

Begin augustus 1914 omvatte de gemobiliseerde Belgische strijdmacht een sterkte van ruim 195.000 man. Het veldleger beschikte over ca. 115.000 man, 312 kanonnen en 108 mitrailleurs (hondentractie!) en 10 vliegtuigen. In de Luikse regio was generaal Gérard Mathieu Leman belast

Generaal Leman
(1851-1920)

met de verdediging van de twaalf sterke forten (zes op de rechter- en zes op de linkeroever van de Maas). Lemans eenheden kweten zich uitstekend van hun taak. In de nacht van 6 op 7 augustus viel de stad Luik in Duitse handen, maar de heroïeke tegenstand van de forten werd onafgebroken voortgezet. Bij de verdediging van het fort Loncin was generaal Leman gewond geraakt; het laatste

fort viel op 17 augustus. Na beëindiging van de strijd werd Leman als krijgsgevangene naar Duitsland afgevoerd. Gedurende de komende oorlogsjaren zou het heldhaftige verzet van Lemans troepen bij Luik als een der voornaamste symbolen worden beschouwd van de bij vrijwel alle Belgen permanent aanwezige wil de strijd tegen de Duitse indringers vol te houden totdat de (geallieerde) eindoverwinning zou zijn behaald.

Kort na het begin van de vijandelijkheden waren Franse troepen de Belgen te hulp gesnel; de Engelsen waren op 8 augustus begonnen met de ontscheping van troepen en materieel in de Franse havens. Op 21 augustus 1914 werden bij het plaatsje Binche voor het eerst Britse eenheden op Belgisch grondgebied waargenomen.

Maar ook met behulp van de bondgenoten kon de Duitse opmars in België vooralsnog niet worden gestopt. Inmiddels was medio augustus de Duitse druk op de stellingen bij Namen sterk toegenomen. Tussen 21 en 23 augustus bereikte de felheid van de gevechten een hoogtepunt. Daarna werden Namen en Dinant door de Duitsers overmeesterd. Wel had de Belgische legerleiding maatregelen kunnen treffen, waardoor het zwaartepunt van de verdediging naar Antwerpen en omgeving kon worden verlegd. Van daaruit ondernamen de Belgen talrijke uitvallen, die door de Duitsers als uitermate hinderlijk werden ondervonden. Eerst nadat de Duitsers bij Schoonaarde op 9 oktober 1914 de Schelde hadden weten over te steken, gingen de Belgen noodgedwongen over tot de ontruiming van Antwerpen en van Gent; Brugge viel op 14 oktober in Duitse handen.

Het gros van het Belgische veldleger maakte op 16 oktober een begin met het betrekken van stellingen, die achter de IJzer en óver de Ieperlee waren gelegen. De kuststrook van het nu nog in Belgische handen zijnde gedeelte van het land was slechts 15 km lang. Het nieuwe gevechtsgebied was gedeeltelijk geïnnundeerd, een toestand die niet altijd uitsluitend de Belgische verdediging ten goede kwam. Diksmuide moest op 10 november 1914 aan de Duitsers worden prijsgegeven. Hoewel — althans voorlopig — niet op grote schaal, ondernamen de Duitsers toch ettelijke serieuze pogingen het restant van het vrije België onder de voet te lopen. Die pogingen liepen echter op niets uit.

De eerste Duitse chloorgasaanval aan het Belgi-

Belgische infanteristen in geïnnundeerd gebied

sche front vond plaats op 22 april 1915; de meeste slachtoffers vielen onder Franse koloniale troepen. In de loop van 1915 werd veel aandacht besteed aan de reorganisatie van de verdediging van Ieper, en bovendien kon de Belgische druk op Diksmuide worden opgevoerd.

De frontverschuivingen in de jaren 1916/17 gingen aan Belgische zijde gepaard met zware verliezen, terwijl zij op de toestand van het geallieerde front in Noord-Frankrijk nauwelijks van invloed waren. Zowel bij de Belgen, Engelsen en Fransen, als bij de Duitsers moest wel terdege worden ingezien, dat het behalen van summiere terreinwinsten een onverantwoord aantal mensenlevens kostte. Ook Albert I was deze mening toegedaan. Voor zover hij dat in zijn macht had, stond hij steeds op de bres om het verkwisten van Belgisch bloed te voorkomen. Zijn tijdens de oorlog verkregen bijnaam van „soldatenkoning” verdiende de vorst ten volle.

In april 1918, een voor de geallieerden bijzonder kritieke maand, deden zich bij het Belgische opperbevel veranderingen voor. Nadat eerst op 10 april 1918 generaal Gillain tot chef van de generale staf was benoemd, bracht op 17 april de geallieerde opperbevelhebber generaal Foch een werkbezoek aan het Belgische hoofdkwartier. Op 24 april had de minister van oorlog De Broqueville een onderhoud met de koning, die naar zijn mening en die van andere Belgische kabinetsleden zijn functie van opperbevelhebber te letterlijk opvatte. Albert I kreeg te verwerken, dat niet hij maar alleen de chef-staf de verantwoordelijkheid droeg voor de operaties te velde.

Tijdens deze periode leverden de Duitsers het bewijs, dat zij nog altijd de Franse, Britse en Belgi-

sche linies gevaarlijk konden indrukken. De Belgische frontlijn van 29 april 1918 toonde dat onder meer het plaatsje Loker en de beruchte Kemmelberg in Duitse handen waren. De Duitse druk tussen Soissons en Reims veroorzaakte tegen het eind van mei 1918 voor de Fransen een bedreiging van formaat. In talrijke sectoren bleven de Duitse troepen aanvallend optreden, een toestand die tot medio juli zou voortduren. Daarna kwam de kentering. Van 18 juli af zouden de rollen worden omgedraaid, de geallieerde bewegingen vertoonden sindsdien overal een succesvol beeld. Het grote en beslissende offensief werd op 18 augustus in beweging gezet; dezelfde dag al werd door de Britten de Kemmelberg heroverd. Op 28 september gingen ook de Belgen tot de aanval over. Hoewel Diksmuide door de jaren heen in een jammerlijke puinhoop was veranderd, viel de strategisch eens zo belangrijke plaats op 30 september in hun handen.

Tijdens de laatste periode van de Eerste Wereldoorlog bestond de Belgische strijdmacht uit twaalf divisies infanterie en een cavaleriedivisie, met een totale sterkte van 180.000 man. Na 11 november 1918, de dag van de wapenstilstand, werd het te betreuren aantal Belgische gesneuvelden geschat op 24.000.

Vermeldenswaard is nog dat bij de liquidatie van de Duitse koloniale posities in Centraal-Afrika vijftien Belgische bataljons waren betrokken.

Overeenkomstig de bepalingen van de Wapenstilstandovereenkomst trokken de Duitsers zich in een snel tempo uit België terug. Op 22 november beleefde Brussel de triomfantelijke intocht van de geallieerden. Vrijwel onmiddellijk na zijn terugkomst in de hoofdstad tekende Albert I een regeringsverklaring, die de gegarandeerde neutraliteit (1831) officieel beëindigde.

De Duitse stad Aken werd op 30 november door Belgische eenheden bezet.

De gewenste gebiedsuitbreidingen

De bijzondere aangelegenheid van de gewenste gebiedsuitbreidingen diende naar de mening van de Belgische machthebbers een voorkeursbehandeling te verkrijgen. Daarbij werd soms uit het oog verloren, dat alleen dan een aanvaardbare oplossing kon worden bereikt indien een goed politiek inzicht gepaard zou gaan met een gematigd

optreden. Het winnen van een oorlog is immers altijd gemakkelijker dan het consolideren van een rechtvaardige vrede. Inderdaad had Brussel een lange verlanglijst opgesteld, die niet bepaald een bescheiden indruk maakte. Op deze lijst kwamen onder meer voor de aan de oostgrens gelegen gebieden Eupen en Malmédy, het ministaatje Moresnet en gedeelten van het Nederlandse grondgebied, benevens gebiedsuitbreiding in Afrika. Met vrijwel unanieme steun van de geallieerden zouden de annexaties van Eupen, Malmédy en Moresnet moeiteloos tot stand worden gebracht en in 1919 viel tevens het mandaat over de ex-Duitse kolonie Roeanda-Oeroendi aan België toe.

De al heel lang bestaande „revendications territoriales belges” ten aanzien van Nederlands gebied werden door Brussel op 11 februari 1919 duidelijk wereldkundig gemaakt. Deze waren verre van gering, want zij omvatten als voornaamste punten: het bezit van geheel Zuid-Limburg en wel minimaal tot en met de stad Roermond, de overneming van Zeeuws-Vlaanderen en de soevereiniteit over de zeeroute naar Antwerpen. Hoewel op dat ogenblik de internationale positie zonder meer zwak was, verklaarde de Nederlandse regering al op 14 februari dat gebiedsoverdracht aan België tot de onmogelijkheden behoorde.

Het was vooral te danken aan het tactvolle optreden van de Nederlandse minister jhr. H. A. van Karnebeek (1874-1942), die van 1918-1927 de portefeuille van buitenlandse zaken beheerde, dat door de Engelsen, de Fransen en andere geallieerden op 16 april 1919 werd afgekondigd dat elke overdracht van Nederlands grondgebied aan België werd afgewezen. De voor Nederland zo gevaarlijke Belgische annexatielust was ter ziele.

Het Vlaamse activisme en de binnenlandse politiek

De vooroorlogse dominerende positie van de Walen had — hoewel onbewust — tijdens de oorlog sommige ongewenste uitwassen in de hand gewerkt. Inderdaad verloren enkele Vlaamse activisten de realiteit geheel uit het oog en koesterden gevaarlijke illusies, die uitsluitend in het geval van een Duitse eindzege te verwezenlijken zouden zijn. Derhalve werden degenen, die van landverraad konden worden beschuldigd, terecht zwaar gestraft. In dit verband mag beslist niet onvermeld blijven, dat de overgrote meerderheid van de

Vlaamse dienstplichtigen en die van het Vlaamse beroepspersoneel, tijdens de jaren 1914-1918 de Belgische zaak welbewust en met grote toewijding trouw is gebleven.

Daarom was het zonder meer onjuist dat tijdens de eerste jaren na de oorlog zo weinig aandacht werd besteed aan de inwilliging van de normale en gematigde Vlaamse wensen. Omstreeks 1930 kwam echter eindelijk de kentering. Dank zij het persoonlijke ingrijpen van koning Albert werd in 1930 de vernederlandsing van de Gentse universiteit geheel voltooid, en met ingang van 1932 werd de administratie van het lager en middelbaar onderwijs afgestemd op de spreektaal van het desbetreffende gebied. Deze politiek liep parallel met het feit, dat het zwaartepunt van de Belgische economie omstreeks 1930 duidelijk aantoonbaar van Wallonië naar Vlaanderen was verlegd.

In het tijdsbestek van medio november 1918 tot mei 1940 had België achttien regeringen gekend, die door twaalf premiers werden voorgezeten. Meestal waren de kabinetten samengesteld op de basis van een zo breed mogelijke coalitie, waardoor de regeringsstabiliteit enigszins kon worden gewaarborgd. De parlementaire verkiezingen van 1919 gaven de eerste toepassing te zien van het algemeen kiesrecht voor mannen.

Van 1921 af werden bij de gemeenteraadsverkiezingen ook de vrouwen betrokken; pas in 1948 waren zij gerechtigd aan de kamerverkiezingen deel te nemen. In 1925 werd de 48-urige werkweek ingevoerd en het stakingsrecht werd wettelijk erkend. In verband met de gevolgen van de economische wereldcrisis van 1929, die pas enkele jaren later in België haar hoogtepunt zou bereiken, werd in 1936 eveneens het minimumloon wettelijk vastgelegd.

De nieuwe buitenlandse politiek

Ondanks de kwesties inzake de gewenste gebiedsuitbreidingen, die in de loop van 1919 zowel in positieve zin als in negatieve zin voor België werden opgelost, vertoonde de naoorlogse buitenlandse politiek toch een nieuw gezicht. Op internationaal politiek gebied speelde Brussel een uiterst actieve rol. Nooit mocht echter aan het feit worden voorbijgegaan, dat België een kleine mogendheid was en dat altijd zou blijven. In 1920 werd, door het sluiten van het Frans-Belgische mi-

litaire akkoord, de nieuwe lijn in de buitenlandse politiek duidelijk geaccentueerd. Aangezien de bepalingen van genoemd verdrag angstvallig geheim werden gehouden, kreeg de regering te kampen met een golf van kritiek, die niet alleen uit de socialistische gelederen maar ook uit Vlaamse kringen werd aangedragen. Een vrijwel gelijklopende kritiek kreeg de Belgische regering te verwerken toen bekend werd gemaakt, dat bij de, op 9 januari 1923 begonnen, Franse bezetting van het Roergebied ook Belgische eenheden waren ingezet.

In oktober 1925 was België actief betrokken bij het sluiten van de Verdragen van Locarno, waardoor onder meer de Duits-Belgische grens internationaal als definitief werd erkend. Brussel mocht zich — althans voorlopig — veilig wanen. Inmiddels waren de Belgisch-Nederlandse betrekkingen niet alleen genormaliseerd, doch bovendien aanzienlijk verbeterd. Begin 1929 echter werden deze goede relaties even op de proef gesteld, veroorzaakt door de publikatie van een artikel in het Utrechts Dagblad van 23 februari, waarin onder meer de Belgische generale staf werd beschuldigd van het koesteren van agressieve bedoelingen ten opzichte van Nederland. Aangezien deze bewering waarschijnlijk slechts op een suggestie berustte en derhalve moeilijk was hard te maken, werd een en ander naar het rijk der fabelen verwezen en geraakte gelukkig spoedig in het vergeetboek.

In september 1933 — dus acht maanden na de machtsovername door de nazi's in Duitsland — deed de Belgische militair attaché in Berlijn zijn regering een alarmerend en uitgebreid rapport over de snelle Duitse herbewapening toekomen. Dit overzicht veroorzaakte echter geen paniek. De internationale deskundigen waren al jaren op de hoogte van de juiste gang van zaken in Duitsland, en bovendien werd evenmin getwijfeld aan de juistheid van de officieuze begindatum van deze herbewapening, namelijk 1 april 1929, om maar te zwijgen over alles wat in het laatste decennium daarvoor al was bekostigd. Ten opzichte van het Europese gebeuren stelde Brussel alles in het werk, de vinger zo goed mogelijk aan de pols te houden. Daardoor werd de steeds toenemende militaire kracht van het Derde Rijk stellig niet onderschat en bovendien werden de grote verdeeldheid in, benevens de voortwoekerende ondermij-

ning van, de regeringskringen in Parijs terdege onderkend.

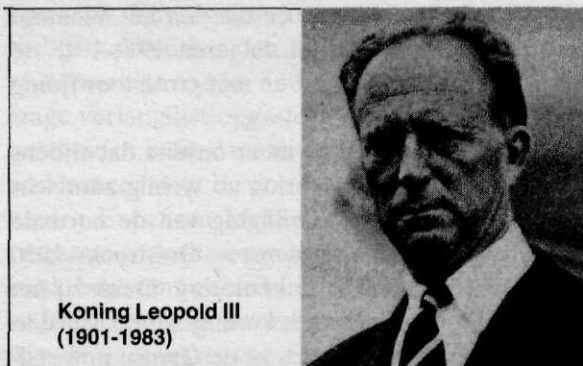
Tijdens een van zijn geliefde bergbeklimmingen kwam Albert I in 1934 droevig om het leven. Hij werd opgevolgd door zijn oudste zoon, die als koning Leopold III de troon besteeg.

In 1936 werd in Brussel bekend gemaakt, dat België opnieuw aan de positie van neutrale mogendheid de voorkeur gaf en wel onder aantekening, dat deze nieuwe onzijdigheid uitsluitend berustte op vrijwillige basis. Hitler garandeerde de onafhankelijkheid van België en Nederland op 1 februari 1937. Ten overvloede verklaarde Brussel, dat België zich gewapenderhand zou verzetten tegen elke agressor, onverschillig uit welke richting die zou komen.

De strijdkrachten (II)

Hoewel België met minimaal 13.000 man aan de geallieerde bezetting van de Duitse linker-Rijnover deelnam, werd in de loop van 1919 het leger toch vrijwel geheel gededemobiliseerd. De ambitieuze Belgische militaire plannen uit de jaren 1913/14 werden door de legerhervormingen van 1923 en van 1926 in de schaduw gesteld. De duur van de dienstplicht werd vastgesteld op 10 à 13 maanden benevens een minimum van 6 weken herhalingsoefeningen.

Hoewel Parijs vele malen had aangedrongen op een simpelweg doortrekken van de Maginotlinie door oostelijk België, losten de Belgen het fortificatieprobleem op hun eigen manier op. Vooral in het tijdsbestek 1932-1936 werden door hen talrijke moderne vestingwerken aangelegd. En weer werd de meeste aandacht besteed aan de strategisch zo belangrijke omgeving van Luik. Daar werden door ondergrondse gangen de nieuwe vestingwerken met elkaar verbonden. De afweerkracht van het geheel was voor een belangrijk deel geconcentreerd in het fort Eben-Emael. Deze toen zeer moderne vesting was op en onder een terrein aangelegd, waarvan de afmetingen in noordzuidelijke richting 900 en in westoostelijke richting 700 m bedroegen. Aan de noordelijke kant bestond de beveiliging uit een scherpe helling van 40 m hoogte, die tevens een gedeelte van de oever van het Albertkanaal vormde. Eben-Emael was royaal uitgerust met betonnen koepels, die waren voorzien van modern afweergeschut en

Koning Leopold III
(1901-1983)

zware mitrailleurs. Ondergronds beschikte men over een kazerne, een hospitaal en ruim voldoende opslagplaatsen voor munitie en voedselvoorraden. De verbindingssystemen en het ventilatiesysteem waren van voortreffelijke kwaliteit. De Luikse fortificaties sloten aan op die van het Albertkanaal, die op hun beurt weer aansloten op die in de omgeving van Antwerpen.

Howel de Ardennen zowel door de Fransen als door Belgen ten onrechte als een natuurlijke barrière werden beschouwd, werden in deze contreien toch nog enkele vestingwerken aangelegd, zij het dan niet met kwistige hand. Ondanks het afgeven van de Duitse onafhankelijkheidsverklaring ten gunste van België, waren in oktober 1937 de Duitsers begonnen met de bouw van vestingwerken in de buurt van de Duits-Belgische grens.

In 1938 besloot Brussel eindelijk tot de invoering van de reeds eerder verwachte, nieuwe legerindeling, namelijk die van de Frans- en van de Nederlandstaligen op regimentsniveau. Pas op 24 maart 1939 verkregen enkele leden van de Belgische en van de Nederlandse generale staf de concrete mogelijkheid uitgebreid van gedachten te wisselen.

Tijdens de mobilisatie van eind augustus 1939 zou blijken, dat het kleine België in staat was geweest een enorme prestatie te leveren. Met inbegrip van de 35.000 man beroepspersoneel werd een strijdmacht van 600.000 man op de been gebracht. Men beschikte over twintig divisies infanterie, twee divisies „Ardennenjagers” (waarvan één gemotoriseerd), benevens twee gemotoriseerde divisies cavalerie; voorlopig werden twee divisies in reserve gehouden. De Belgische luchtmacht beschikte over 200 gevechtstoestellen. Alleen de 24 „Hurricanes” en de 24 „Fairey Battles” waren nieuw en modern; de overige toestellen waren zonder meer verouderd.

Evenals in ons land kwam in België de Duitse invasie die op 10 mei 1940 in beweging werd gezet, niet geheel onverwacht. Reeds van het begin van november 1939 af hingen de internationale onweerswolken boven Brussel en Den Haag. Een en ander kwam duidelijk tot uiting door het gemeenschappelijke bemiddelingsaanbod, dat koningin Wilhelmina en koning Leopold III aan Berlijn, Londen en Parijs deden toekomen. In feite was het een herhaling van hun oproep tot bezinning, die op 28 augustus 1939 wereldkundig was gemaakt.

Op 10 januari 1940 had zich nog een raadselachtig incident voorgedaan, namelijk de noodlanding van een Duits koeriersvliegtuig bij het Belgisch-Limburgse plaatsje Mechelen, dat tegenwoordig onder de naam Maasmechelen op de kaart is te vinden. In de aktentas van de gearresteerde officier-waarnemer bevonden zich documenten betreffende de planning van de aanstaande Duitse invasie in het Westen. Was hier sprake van een echte noodlanding of moesten uitgerekend de Belgen hun kalmte verliezen dan wel speelden geheel andere beweegredenen een rol? Het juiste antwoord zal waarschijnlijk nooit meer kunnen worden gegeven.

De Belgische legerleiding reageerde door het laten verwijderen van de wegversperringen aan de Franse grens, een maatregel die enkele dagen later werd gevolgd door een andere, nl. om de oude toestand weer te herstellen.

Voor de Belgische, Franse en Nederlandse troepen, alsmede voor de eenheden van de in Frankrijk gelegerde „British Expeditionary Force” (BEF), sloeg op 10 mei 1940 het noodlot inderdaad toe. Alras werd duidelijk, dat de periode van de „drôle de guerre” ook de mentaliteit van de Belgische strijdkrachten schadelijk had beïnvloed. Er was dan wel een oorlog aan de gang, maar die werd niet als serieus beschouwd aangezien zowel de Britten, de Fransen als de Duitsers elkaar vrijwel ongemoeid lieten. Na die bizarre episode eisten de harde feiten alle aandacht op. De supersnelle eliminatie van het onneembaar geachte fort Eben-Emael tastte bovendien het vertrouwen in de eigen mogelijkheden aan. Niemand had immers kunnen voorspellen of voorzien, dat Duitse parachutisten en met zweefvliegtuigen aangevoerde luchtlandingstroepen in staat

waren de Belgische bezetting in een handomdraai tot overgave te kunnen dwingen.

De Achttiendaagse Veldtocht

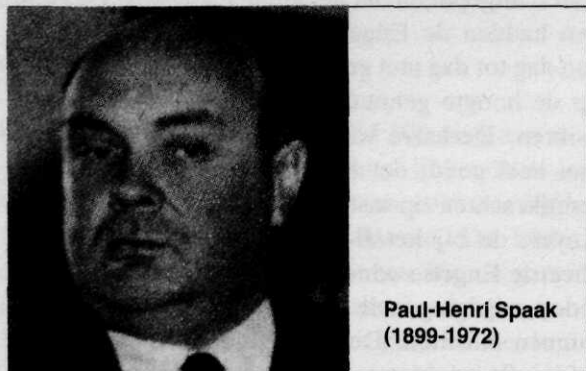
Onder deze naam werden alle Belgische militaire activiteiten, die plaatsvonden in de periode van 10 tot 28 mei 1940, samengevat. Deze veldtocht dient toch als een knappe Belgische prestatie te worden omschreven. Na telkens door de oppermachtige vijand te zijn teruggedrongen konden na de val van Antwerpen op 18 mei toch nog nieuwe frontlijnes worden gevormd. Op 26 mei reeds moest het Belgische opperbevel echter erkennen dat de eigen middelen tot afdoend verweer vrijwel geheel waren uitgeput en dat het einde nabij was. De Belgen hadden de Engelse en Franse bondgenoten van dag tot dag met grote nauwkeurigheid volledig op de hoogte gehouden van de toestand aan de fronten. Derhalve wisten de bondgenoten op 26 mei heel goed, dat het verzet van de Belgische strijdkrachten op instorten stond. Ook Sir Roger Keyes, de bij het Belgische opperbevel gedetacheerde Engelse admiraal, had zijn regering over iedere wijziging in de militaire situatie steeds tijdig kunnen inlichten. De correcte Belgen stelden de overgave zo lang mogelijk uit om hun geallieerden de kans te geven het Belgische grondgebied tijdig te kunnen verlaten. Zo was de opperbevelhebber van de BEF, generaal Gort, al op 27 mei uitsluitend bezig met de voorbereiding van de aanstaande evacuatie van de Engelse eenheden uit de havens van, maar voornamelijk vanaf de stranden bij, Duinkerken.

Op advies van de Belgische chef-staf generaal Michiels en van zijn directe militaire adviseur generaal Van Overstraeten, zond Leopold III de souschef-staf, generaal-majoor Derousseaux, naar het Duitse opperbevel te velde met een verzoek om wapenstilstand. De volledige capitulatie van de Belgische strijdkrachten was in de vroege uren van 28 mei 1940 een voldongen feit. Het zwaarbeproefde België had ruim 20.000 man aan gesneuvelden te betreuren.

Het waren vooral de Fransen, die met een lastercampagne over het zogenaamde Belgische verraad begonnen. De nuchtere Britten beseften echter wel, dat het de Fransen waren die de slag in het Westen gingen verliezen en zetten derhalve hun totale energie in om bovenvermelde evacuatie

succesvol te doen verlopen (Slag om Duinkerken, 29 mei-4 juni 1940). Ook wisten de Engelsen — zij erkenden dat later ruiterlijk — dat de Belgische strijdkrachten tot het bittere einde hun plicht hadden gedaan.

Inmiddels was tijdens de slotfase van de Acht-tiendaagse Veldtocht iets ontstaan wat later de politiek in negatieve zin zou beïnvloeden en bovendien in de naoorlogse jaren bij de Belgen als een extra splijtzwam zou gaan fungeren: de koningskwestie. Leopold III die, evenals zijn vader, zijn functie van opperbevelhebber zeer serieus opnam, had op zijn hoofdkwartier onder anderen zijn premier Hubert Pierlot (1883-1963) en zijn minister van buitenlandse zaken Paul-Henri Spaak te ken-

Paul-Henri Spaak
(1899-1972)

nen gegeven, dat hij, in geval van een Belgische overgave, het lot van zijn troepen wenste te delen en dat hij derhalve niet zou ingaan op het schriftelijke verzoek van de Engelse koning George VI de strijd in Londen voort te zetten.

Tijdens het begin van hun lange zwerftocht lieten de Belgische ministers, en Spaak in het bijzonder, niets achterwege om de houding van de koning zo zwart mogelijk af te schilderen. Toen zij in Bordeaux met hun neus op het harde feit van de Franse capitulatie waren gedrukt, ontdekten zij er in de haven de aanwezigheid van de Belgische koopvaarder „Baudouinville”. Nu zou men mogen aannemen, dat hun reis naar Londen kon worden geregeld. Niets daarvan, zij lieten een gedeelte van het schip grondig reinigen, waardoor het geschikt werd voor het houden van een officiële bijeenkomst. De Belgische politici verkeerden nl. in de ijdele waan, dat de Duitsers ook een burgerlijke capitulatie wel op prijs zouden stellen. Ongetwijfeld was het niet alleen kinderlijk, maar even onzinnig als het weken later uit Barcelona verzenden van een schrijven, waarin Spaak zijn diensten

aanbood en dat was gericht aan de „Belgische regering” in Brussel! . . . Het doen en laten van Spaak c.s. — eigenlijk liepen zij alleen maar iedereen voor de voeten — wekte bij de Duitsers geen enkele belangstelling op en werd door hen volkomen doodgezwegen. Vrij kort na de beëindiging van de oorlogshandelingen in België sprak 85% van de burgemeesters zich gunstig uit over het door de koning gebezigde gedragspatroon.

Eindstation Londen

De lange en zenuwslopende zwerftocht, die Pierlot en Spaak in gezelschap van de minister van financiën Camille Gutt (1884-1971) van Bordeaux via Vichy, onbezet Frankrijk, Spanje en Portugal hadden gemaakt, deed het drietal uiteindelijk op 24 oktober 1940 toch in Londen belanden. Onmiddellijk verkregen zij de aansluiting met hun collega de minister van koloniën, Joseph-Albert de Vleeschauer (1897-1971), die in de Britse hoofdstad al sinds maanden de Belgische economische en koloniale belangen behartigde. Nolens volens doorliepen de „newcomers” de harde Engelse leerschool, waardoor zij de mogelijkheid verkregen aan hun eigen mentaliteit te sleutelen.

Het bericht over het bezoek dat Leopold op 19 november 1940 in Duitsland aan Hitler bracht, werd door de Belgen in Londen propagandistisch uitgebuit. Voor het maken van zijn Canossagang naar Berchtesgaden waren voor de koning slechts drie redenen van belang geweest: hij beoogde de verbetering van de voedselpositie in België, een verzachting van de behandeling der Belgische krijgsgevangenen in Duitsland en een verlaging van de hoog opgeschroefde Duitse bezettingskosten.

In 1941 namen eenheden van de in de Kongo gelegerde Belgische strijdkrachten deel aan de succesvolle geallieerde verovering van Italiaans Oost-Afrika. Tevens werd in Engeland een Belgische gemotoriseerde brigade met een sterkte van 3000 man opgericht; voorts vond een aantal Belgische vliegers en zeelieden bij resp. de Royal Air Force en de Royal Navy het juiste onderdak.

Met inschakeling van de daarvoor geschikte kanalen werden vanuit Londen nog pogingen ondernomen de koning — echter zonder vermelding van de dan te bewandelen wegen — bij de illegaliteit te betrekken. Men vergat volkomen, dat de koning — een gevangene in zijn aan de rand van Brussel

gelegen paleis te Laeken — slechts één mogelijkheid restte ter ontplooiing van activiteiten: het indienen van protest. Alleen na rijp beraad maakte hij van deze mogelijkheid gebruik om op het juiste ogenblik de daarvoor in aanmerking komende gezagsdragers en/of instantie(s) van zijn zienswijze op de hoogte te stellen. Het enige feit dat hem door talrijke Belgen kwalijk werd genomen, was dat hij tijdens de Duitse bezetting hertrouwde.

Het Belgische ondergrondse verzet was overigens uitstekend georganiseerd en de meeste Belgische schakels van de illegale mensentransporten (ontsnapte krijgsgevangenen en voortvluchtige geallieerde piloten alsmede door de Duitsers vervolgd burgers) genoten een goede naam.

Evenals elders ging ook België gebukt onder het euvel van de collaboratie. Vooral de bij de extremisten aanwezige wil tot politieke samenwerking nam evenals tijdens de Eerste Wereldoorlog soms uiterst hinderlijke vormen aan, waarbij de Vlaamse nationalist en de bijna uitsluitend uit Walen bestaande Rexisten elkaar de loef trachtten af te steken. In vergelijking met de andere buitenlandse eenheden, die door het Derde Rijk aan het Oostfront werden ingezet, verkreeg „La Légion volontaire Wallonie” opvallend veel aandacht, hetgeen door de actieve deelneming van de Rexistenleider Léon Degrelle kennelijk werd beïnvloed.

Op 7 juni 1944, dus precies één dag na het begin van de geallieerde landingen in Normandië, werden de koning en de leden van zijn gezin gevat naar Duitsland overgebracht. Na de Amerikaanse doorbraak op 30 juli 1944 bij Avranches konden sterke geallieerde tankeenheden tot de bewegingsoorlog overgaan. De geallieerde successen volgden elkaar zo snel op, dat de grootste delen van zowel Frankrijk als België in het begin van september 1944 van Duitse troepen waren gezuiverd.

Reeds op 8 september waren Pierlot en de zijnen in Brussel teruggekeerd. Prins Karel, de broer van Leopold, werd op 20 september met het regentschap belast. Het onverwachte Duitse Ardennenoffensief van medio december 1944 bracht, vooral in Brussel, velen nog even in verwarring, maar de Duitsers bleken niet meer in staat te zijn zelfs de rechteroever van de Maas te bereiken.

Vrijwel onmiddellijk na de totale ineenstorting van het Derde Rijk werden in Salzburg op 7 mei

1945 Leopold en de zijnen door Amerikaanse troepen bevrijd, en op 19 juli 1945 werd in Brussel een wet aangenomen, die inhield dat Leopold III alleen dan naar België zou mogen terugkeren indien een meerderheid van de Kamers daarvoor de goedkeuring zou verlenen. Het drama van de koningskwesie draaide op volle toeren.

Het naoorlogse reilen en zeilen

Inmiddels werd België geregeerd door coalitie kabinetten, waarvan de christen-democraten, de liberalen, de socialisten en bovendien — slechts tijdelijk — ook de communisten deel uitmaakten. Evenals in Nederland kregen opbouw en economisch herstel de wind volledig in de zeilen. Vanzelfsprekend profiteerde ook België van de Marshallhulp. Ook werd het lidmaatschap verkregen van o.a. de Verenigde Naties, de Benelux, de Westeuropese Unie, de NAVO en de EEG (nu EG). Tevens bleef België — althans voorlopig — in het bezit van zijn overzeese gebiedsdelen in Afrika. Ondanks deze positieve feiten bleef echter de nog steeds onopgeloste koningskwesie als het zwaard van Damocles boven het daarover zo verdeelde land hangen. Na een langdurig verblijf in Zwitserland werd in 1950 voor Leopold de terugkeer naar België weer opportuun, want een over deze aangelegenheid gehouden volksreferendum leverde een voor de koning gunstige uitslag op. Ook zijn terugkeer deed echter de politieke onrust niet verflauwen en die toestand noopte Leopold III zonder troonsafstand zijn prerogatieven over te dragen aan zijn zoon Boudewijn, de in 1930 geboren kroonprins. Die overdracht vond plaats op 10 augustus 1950; met de titel van „koninklijke prins” was sindsdien Boudewijn de hoogste gezagsdrager in den lande. Nu ontstond er een voor velen onbevredigende toestand, die pas door het aftreden van Leopold III op 16 juli 1951 zou worden beëindigd. Op 17 juli werd de „koninklijke prins” als koning Boudewijn I ingehuldigd. Daarna zou de intens teleurgestelde Leopold zich bij voorkeur ophouden in zijn buitenverblijf aan de Franse Rivièra.

Tijdens de jaren 1945/46 werden in de structuur van de krijgsmacht talrijke veranderingen ingevoerd. Bij vrijwel alle wijzigingen en/of modernisaties was de goede en militante Britse invloed duidelijk herkenbaar. Sinds 1946 bestond de

Een naoorlogse eenheid van de Belgische landmacht ... duidelijke Britse invloed ...

krijgsmacht uit drie autonome onderdelen: landmacht, luchtmacht en de weer opgerichte zee-macht. Pas in december 1963 zou de gehele krijgsmacht onder een éénhoofdige leiding gaan ressorteren. Na het in 1950 uitbreken van de oorlog in het Verre Oosten werden eveneens Belgische vrijwilligerseenheden naar het Koreaanse strijdtoneel gezonden, die aldaar in geallieerd verband succesvol opereerden.

Dekolonisatie

Evenals de Britten, Fransen en Nederlanders hadden de Belgen het moeilijk met de ook voor hen onafwendbare dekolonisatie. Vooral in de Kongo deed zich een onafgebroken serie van ernstige ongeregeldeheden voor. Woelingen die stuk voor stuk konden fungeren als tekenen aan de wand. Een nog langer talmen ten opzichte van het verlenen van de onafhankelijkheid kon niet meer worden

verantwoord. Uiteindelijk werd in aanwezigheid van koning Boudewijn de soevereiniteit van de Kongo — de benaming Zaïre zou pas in oktober 1971 voor het eerst worden gebezigd — op 30 juni 1960 in Leopoldstad overgedragen. Na het felle vreugdebetoon keerde echter overal de onrust terug. De meesten van de achtergebleven Belgen kwamen al spoedig in grote moeilijkheden. De toch al bekende Belgische para's vergrootten hun faam aanzienlijk door het feilloos uitvoeren van de acties ter bevrijding van hun in nood verkerende landgenoten.

Op 1 juli 1962 werd het Belgische mandaatsgebied Roeanda-Boeroendi de onafhankelijkheid verleend; het gebied viel uiteen in de republiek Roeanda en het koninkrijk Boeroendi. Het Belgische imperium bestond nu niet meer, maar evenals de slimme Fransen verloren de scherpzinnige Belgen hun toekomstige economische belangen in Afrika nimmer uit het oog.

Literatuur

- H. T. Colenbrander — *Nederland en België*. Van Stokum, Den Haag (1933).
 V. Overstraeten — *Vingt ans de politique Belge; Albert I - Léopold III (1920-1940)*. Desclée de Brouwer, Brussel (1945).
 J. R. Leconte — *La formation historique de l'armée Belge; les officiers étrangers au service de la Belgique*. Éd. Universitaires, Parijs/Brussel (1946).
 J. H. Huizinga — *Paul-Henri Spaak*. Spectrum, Utrecht/Antwerpen (1963).

- L. Devliegher en L. Schepens — *Front 1914-1918*. Lan-noo, Tielt/Weesp (1968).
 L. J. Rogier — *Eenheid en scheiding*. Spectrum, Utrecht/Antwerpen (1968).
 A. Horne — *To lose a battle*. Macmillan, Londen (1969).
 J. Ridley — *Lord Palmerston*. Panther Books, Londen (1972).
 H. A. Baaij en J. Ch. Breukelaar — De verovering van het fort Eben-Emael in mei 1940. *Mil. Spect.* 152(1983)(11)495.

Het operationele optreden bij het Warschau-Pact

Met waardering hebben wij kennis genomen van dit artikel (*MS 155* (1986)(6)286). Artikelen over het Warschau-Pact dragen bij tot een juist beeld over dit Pact en wij achten het van groot belang dat binnen de KL hierover een juist beeld bestaat. Op basis van voornoemd artikel zou echter op een aantal punten een onjuist beeld kunnen ontstaan, bv. dat de echelonnering zou zijn losgelaten. In deze bijdrage geven wij aan op welke punten wij met de auteurs van mening verschillen.

a. In regel 6 wordt gesproken over „Warschau-Pactdoctrines”. Die bestaan niet. Er bestaat slechts één Sovjetrussische militaire doctrine, die ook aan de NSWP-landen is opgelegd.

b. In de tweede alinea van de inleiding wordt door de schrijvers aangegeven dat het operationele optreden ten onrechte operatief optreden wordt genoemd. Zij geven helaas verder niet aan waarom dat ten onrechte zou zijn.

Het niveau tussen strategie en tactiek wordt door de Russen aangeduid als „operativnoye iskusstvo”. Dit begrip wordt door ons vertaald met „operatieve kunst”. De door schrs geciteerde Sadykiewics noemt dit niveau van optreden in zijn boek „Die sowjetische Militärdoktrin und Strategie” dan ook „operative Kunst”. Ook maj Egter van Wisskerke heeft onlangs nog in deze kolommen gepleit voor het gebruik van de term „operatieve kunst” (*MS 155*(1986)(4)199). Verder heeft het woord „operationeel” in het

Nederlands meer betekenissen (bv. een operationele vliegbasis). Onzes inziens dient het niveau tussen strategie en tactiek daarom te worden aangeduid met „operatief niveau”.

c. De schrijvers spreken op veel plaatsen over een „operationele doctrine”. Een dergelijke doctrine bestaat onzes inziens niet. Er is één Sovjetrussische militaire doctrine die zich bezighoudt met de oorlogsvoorbereiding, en zo nodig oorlogvoering van de staat. Deze doctrine is *een in de staat voor een gegeven tijdsduur aangenomen systeem van opvattingen over de doelen en de aard van een eventuele oorlog, over de voorbereidingen van het land en de strijdkrachten daarop en ook over de wijzen van het voeren ervan* (Sovjetrussische Militaire Encyclopedie, SME). In de praktische militaire uitvoering van deze doctrine worden drie niveaus onderscheiden. Het middelste dient te worden aangeduid als „operatieve kunst” en het optreden op dat niveau als „het optreden op operatief niveau”. De operatieve kunst houdt zich bezig met het optreden van grote formaties te velde.

d. Als gevolg van de bovenstaande redenering vertalen wij de OMG dan ook als Operatieve manoeuvre-groep. Hierop komen wij later nog terug.

e. Blz. 287, l. kol., regel 19. Onzes inziens bestaat er géén hiërarchieke volgorde bij de vijf krijgsmachtdelen.

f. Op blz. 288 wordt ten onrechte een relatie gelegd tussen het operatieve niveau en een geografisch begrip als TVD. De Sovjetrussische Militaire Encyclopedie (SME) van 1980 geeft nl. onder het begrip TVD aan dat *binnen een TVD „strategische groeperingen van strijdkrachten worden ontplooid”*. In dezelfde alinea wordt door de schrs aangegeven dat er drie „theaters van oorlog” zouden bestaan. De SME zegt hierover: „In de Tweede Wereldoorlog onderscheidde men de TV’s Europa, Noord-Afrika, de Stille Oceaan e.d.”. Als er in de jaren ’80 nog steeds TV’s bestaan, staat niet vast dat het er slechts drie zouden zijn. Verder geven de schrs aan dat er in Europa 7 TVD’s zouden zijn;

ook hierover is de SME duidelijk: „Zo heeft de militair-politieke leiding van de Verenigde Staten en de NAVO het gehele territorium van West-Europa in het belang van het agressieve streven van de imperialistische krachten verdeeld in 3 TVD’s . . .”. Een nauwkeurige studie van diverse Sovjetrussische publicaties zoals de SME leidt ons tot de conclusie dat de Russen Europa als één TV beschouwen, vermoedelijk verdeeld in drie TVD’s. Binnen een TVD treden strategische groeperingen van strijdkrachten op.

g. Blz. 288, r. kol., laatste vijf regels. De schrs hebben hier de publicatie van Ogarkov onjuist geïnterpreteerd. Ogarkov schrijft nl. *niet* dat de schaal van militaire operatiën is toegenomen van het frontniveau naar het niveau van TVD, hij schrijft dat de schaal van operaties is toegenomen van een Frontoperatie tot een operatie van een groep van Fronten, niet *naar* een niveau van TVD (want TVD is een geografisch begrip) maar *in* een TVD. De breedtes van een Front (200-300 km) noemt Orgakov op een geheel andere plaats, wanneer hij de Tweede Wereldoorlog behandelt.

h. Blz. 290, pt 7, regel 5. Tijdens de Oktoberoorlog van ’73 hebben niet de Egyptenaren maar de Israëli’s slechte ervaringen opgedaan met het optreden van tankeenheden tegen een (Egyptische) verdediging, gebaseerd op antitankraketten.

i. Blz. 290, r. kol., regel 9 e.v. Hier geven de schrs drie doelen aan voor het Sovjetrussische optreden in de diepte van het NAVO-territorium. Met de eerste twee doelen kunnen wij instemmen. Het derde element (gelet op de opsomming nemen wij aan dat hier een derde doel wordt bedoeld) is geen doel maar een voorwaarde om de eigenlijke (twee) doelen te kunnen uitvoeren.

j. Op blz. 291, l. kol., regel 2-6 suggereren de schrs dat de Russen op dit moment eraan zouden twijfelen dat een Blitzkrieg nog wel uitvoerbaar zou zijn. Wij zullen hierna aangeven dat een eventuele invoering van een OMG-conceptie o.i. juist een herleving van de Blitzkrieg is.

k. Blz. 292, l. kol., laatste vier regels. De schrs maken niet duidelijk

waarom het optreden met OMG's met name tegen de Centrale Sector zou moeten zijn gericht. Ook het veronderstelde verschil tussen Blitzkrieg en OMG-optreden is ons niet duidelijk.

I. Blz. 293, r. kol., regel 2/3. De schrs beweren hier dat de starre echelonnering deels is losgelaten. Uit geen enkele Russische publicatie blijkt dat de Russen het principe van echelonnering hebben losgelaten. Wij zijn daarom van mening dat dit principe nog steeds wordt gehandhaafd. Dat wil overigens niet zeggen dat echelonnering overal en altijd zal worden toegepast. Uit publicaties, o.a. in *Voyenny Vestnik*, blijkt dat de Russen een aantal situaties onderkennen waarin echelonnering niet per se hoeft te worden toegepast, maar dat is wat anders dan het loslaten van het principe van echelonnering.

Resumerend zijn wij van mening dat de schrs helaas geen grote verscheidenheid aan bronnen gebruiken, Sovjetrussische begrippen niet geheel correct vertalen en interpreteren, relaties leggen tussen niet te vergelijken grootheden en daardoor een niet geheel correcte voorstelling van zaken geven. Zo stellen zij het verschijnsel OMG ten onrechte voor als iets dat nu reeds bestaat en bij de Russen kan worden vastgesteld. Voorts zouden de Russen echelonnering deels hebben losgelaten.

Wij willen in het kort aangeven hoe wij de gang van zaken rond het fenomeen OMG zien. De theorieën omtrent het Sovjetrussische optreden op operatief niveau zijn reeds ontwikkeld in de jaren '20 (Lenin, Froenze, Toechatsjewski). In de periode 1941/45 werden die theorieën in praktijk gebracht en verder ontwikkeld. In die periode ontwikkelden de Russen in hun optreden een aantal kenmerken, waaronder:

a. echelonnering; anticiperend op de Duitse verdediging in de diepte werden Russische eenheden in twee of drie echelons opgesteld; het tweede echelon moest het eerste aflossen wanneer dit was gesleten, of diens succes uitbuiten;

b. mobiele groepen; omdat het grootste deel van het Rode Leger uit relatief langzame infanterie bestond, werden mobiele groepen geformeerd die bij doorbraken snel moesten doorstoten; op operatief niveau werden hiervoor tanklegers ingezet.

Het Sovjetrussische operatieve optreden tot 1945 willen wij aanduiden als periode 1. Na 1945 ging men over naar periode 2. De Russen werden geconfronteerd met de nucleaire superioriteit van de VS. Door de dreiging van het Amerikaanse kernwapen werden de formering en inzet van mobiele groepen steeds moeilijker uitvoerbaar, omdat een dergelijke concentratie van middelen een doelwit zou zijn voor Amerikaanse tactische kernwapens. Ze vormden nl. door hun omvang een lonend kernwapendoel. De echelonnering bleef gehandhaafd. De eenheden werden in de diepte verspreid opgesteld waardoor ze geen lonend kernwapendoel zouden vormen. Bij een aanval zou een soort „klopbooreffect” op de vijandelijke verdediging worden bereikt. Tijdens periode 2 was het Sovjetrussische militaire denken volledig gericht op de nucleaire oorlogvoering (zie ook: Sokolovsky — *Military strategy* (1963)). De mogelijkheid dat een conflict met de NAVO conventioneel zou worden uitgevochten werd in die periode onwaarschijnlijk geacht. In het begin van de jaren '70 bereikte de Sovjet-Unie een nucleaire pariteit met de VS (SALT-I, 1972). Daarmee kwam een einde aan periode 2. Na 1972, periode 3, nemen de Russen aan dat de NAVO veel langer zal aarzelen kernwapens in te zetten.

De kans dat een conflict langer conventioneel blijft (of misschien zelfs helemaal), leidde bij de Russen tot een vergrote aandacht voor het conventionele optreden in zijn algemeenheid en het optreden op operatief niveau in het bijzonder. In het militaire denken greep men terug op de ervaringen van periode 1 (vóór 1945). De vermoedelijke NAVO-aarzelings m.b.t. het inzetten van kernwapens leidde voor hen tot de noodzaak een conflict snel conven-

tioneel te beëindigen. Dat de oude mobiele groep uit de Tweede Wereldoorlog weer extra aandacht kreeg, is een logisch gevolg. In Engelstalige literatuur wordt een herleefde mobiele groep op operatief niveau aangeduid met „Operational Manoeuvre Group.” Omdat „operationeel” in de Nederlandse taal meer betekenissen heeft, en omdat „operativnoye isskustvo” als „operatieve kunst” moet worden vertaald, dient de OMG in het Nederlands te worden aangeduid als Operatieve manoeuvre groep. Het begrip OMG is in september 1982 door de Engelse publicist C. Donnelly geïntroduceerd in de *International Defense Review*. Wij hebben in Sovjetrussische publicaties de term OMG tot nu toe niet kunnen vaststellen, zelfs niet in de toch zeer nauwkeurige SME. Alhoewel wij daarom ervan uitgaan dat de Russen nu geen OMG-conceptie hantieren, moet niet worden uitgesloten dat een dergelijke conceptie t.z.t. wordt ingevoerd, gelet op de toenemende aandacht in diverse Russische publicaties voor het conventioneel gevoerde gevecht.

Wij onderschrijven dat, wanneer een OMG zou voorkomen, dat vermoedelijk een versterkte tankdivisie zal zijn, uitgestuurd door het leger. Wanneer een divisie als OMG optreedt betekent dit niet alleen dat de divisie daarvoor extra middelen moet hebben, maar ook dat de divisie intern anders moet worden georganiseerd. Zo zullen de regimenten van die divisie zelfstandig moeten kunnen optreden, daarvoor de middelen moeten hebben en een aangepaste organisatie. De huidige Russische divisie achten wij qua vereiste middelen en structuur ongeschikt om als OMG op te treden; zij heeft bv. te weinig luchtverdedigingsmiddelen, terwijl een optreden als OMG impliceert dat men onder de geïntegreerde luchtafweerparaplu van het leger vandaan rijdt en daarmee uitermate kwetsbaar is voor NAVO-luchtaanvallen.

Nu kennen de Russen op tactisch niveau een soort mobiele groep, het voort detachment: een divisie stuurt dan een versterkt bataljon uit; veelal op ad-hocbasis. Hoewel het theo-

retisch denkbaar is dat een OMG van divisiegrootte op ad-hocbasis wordt geformeerd, achten wij dat zeer onwaarschijnlijk omdat het veel tijd zal kosten een dergelijke divisie geschikt te maken om als OMG op te treden. Wij achten het veel waarschijnlijker dat de Russen, als ze een OMG-conceptie zouden invoeren, in de toekomst divisies d.m.v. reorganisaties geschikt gaan maken om als OMG op te treden.

De Amerikanen melden in het boekwerk „Soviet Military Power 1986” op blz. 63 dan ook dat de Russen twee divisies hebben gereorganiseerd. Hierdoor zouden die geschikt zijn als OMG op te treden. Deze reorganisatie bevindt zich nog in een „testing and evaluation”-fase. Omdat het testen en daarna invoeren van een grootscheepse reorganisatie op divisieniveau vele jaren in beslag neemt (zie de „Heeresstructuur IV” in de Bundeswehr; de „Division ’86” in de US Army), verwachten wij dat deze Sovjetrussische reorganisatie (en daarmee de realiteit van het optreden van een OMG) pas in de jaren ’90 haar beslag zal krijgen.

Resumerend

a. De — na het bereiken van nucleaire pariteit — toegenomen Russische aandacht voor het conventioneel te voeren gevecht is logisch. Ook achten wij het begrijpelijk dat daarbij wordt teruggegrepen op ervaringen uit de periode 1941/45 en dat daardoor de mobiele groep op operatief niveau weer volop in de belangstelling komt. Het bestaan van een OMG-conceptie kan echter niet worden vastgesteld; het begrip OMG komt bij de Russen niet voor en de huidige Russische divisie is ongeschikt als OMG op te treden. Toch moet de mogelijkheid niet worden uitgesloten dat t.z.t. een OMG-conceptie zal worden ingevoerd.

b. Als een doorbraak is gelukt, is het theoretisch denkbaar dat op operatief niveau een herleefde mobiele groep (OMG) in de diepte wordt gelanceerd. Gelet op het feit dat de Russen blijkbaar met de organisatie van slechts twee divisies experimenteren en dat dergelijke reorganisa-

Het operationele optreden bij het Warschau-Pact

Bij de formulering van een reactie op een zeer gedetailleerd commentaar is de neiging groot in dezelfde details te vervallen. Naar onze mening zou het jammer zijn een dergelijke benadering te kiezen, omdat wellicht de grote lijn van het betoog hiermee op de achtergrond geraakt en de discussie polemisch wordt. Indien wij het commentaar op ons artikel juist interpreteren, komen de scribenten tot de conclusie dat de mobiele groep op operationeel niveau¹ weer volop in de belangstelling komt. Wij kunnen dit slechts onderschrijven. Wij zijn het eens met de constatering dat de mogelijkheid dat een OMG-conceptie te

¹ Naar onze mening wordt de term *operatief* op taalkundige gronden ten onrechte gebruikt. Volgens Van Dale betekent operatief . . . van de aard van een operatie (in de betekenis van chirurgische verrichting) of daarop betrekking hebbende . . . (soms ook, ten onrechte, gebruikt voor operationeel bet. 2.). Daarenboven is operatief in de gebruikte betekenis linguïstisch bezien waarschijnlijk een germanisme (*operativ*). Om deze reden prefereren wij ook „Operationele manoeuvre groep” boven „Operatieve manoeuvre groep”. [Overigens heeft ook maj Egter van Wissekerke naar onze mening de term „operatief” verkeerd gebruikt.]

ties vele jaren duren, achten wij het optreden van een OMG nu nog een theoretische mogelijkheid en pas in de jaren ’90 wellicht een reële.

c. Er zijn geen aanwijzingen dat de echelonnering wordt losgelaten. De echelonnering achten de Russen nog steeds noodzakelijk om een ver-

zijner tijd zal worden ingevoerd, niet moet worden uitgesloten. Het verschil van mening betreft het tijdstip; wij zijn van mening dat de veranderingen nu al plaatsvinden en de scribenten zien pas in de jaren ’90 wellicht een reële mogelijkheid.

Wij zijn op basis van een brede literatuurstudie tot de volgende conclusies gekomen.

1. De Russische literatuur (met name de SME) biedt weinig aanknopingspunten voor de OMG.
2. De Westerse literatuur kent slechts een gering aantal schrijvers dat zich met de OMG bezighoudt. C. Donnelly en C. J. Dick zijn daarvan de belangrijkste exponenten. Anderen vallen doorgaans terug op hun basisstudies. Van een verscheidenheid aan bronnen is derhalve, hoe zeer wij dat betreuren, geen sprake.
3. De inzet van OMG’s vertoont een zekere parallel met de Amerikaanse „deep strike” in het kader van de „AirLand Battle”-doctrine. Wij moeten hierbij vaststellen dat *eerst* het denken hierover plaatsvindt en dat pas daarna de implementatie kan volgen in de vorm van doctrines, organisatiestructuren, middelen, enz. Het zou kortzichtig zijn te veronderstellen dat een dergelijk denkproces niet bij de Sovjetrussische militairen zou plaatsvinden. En dat is nu juist de kern van ons betoog: het aangeven langs welke lij-

dediging initieel te doorbreken. Het feit dat echelonnering niet altijd en overal wordt toegepast, betekent niet dat het principe is losgelaten.

A. H. M. DERKX,
J. R. MULDER, maj's cav;
C. C. TRIEP, sm inf;
C. A. VOESENEK, kap art

nen de Russen (mogelijk!) denken over de inzet van OMG's en de echelonnering van hun eenheden. Waarvoor wij pleiten, is de echelonnering niet voetstoots aan te nemen en de inzet van OMG's niet uit te sluiten, kortom een flexibeler en beweeglijker optreden van de Warschau-Pactstrijdkrachten te veronderstellen. Wij zijn in deze benadering mogelijk anticiperender dan de schrijvers van het commentaar, die voor een behoudender benadering hebben gekozen. „Het staat niet in de SME, dus is het niet zo . . .” vinden wij overigens een bedenkelijke redenering, te meer aangezien de SME veelal achteraf op bepaalde ontwikkelingen wordt aangepast.

De verwijzing van scribenten naar „Sovjet Military Power 1986” (de bedoelde passage staat overigens op blz. 65 en 66) met betrekking tot de oprichting van twee organisaties vergelijkbaar met een legerkorps, geeft ons juist de indicatie dat de eerder genoemde implementatiefase reeds is begonnen.

Voorts zijn de scribenten van mening dat wij een niet geheel correcte voorstelling van zaken geven. De diversiteit van de door ons geraadpleegde bronnen noopte tot het maken van keuzes. Het is daarom aardig verschillende uitspraken eens naast elkaar te leggen:

— *Scribenten*: „Onzes inziens bestaat er géén hiërarchieke volgorde bij de vijf krijgsmachtdelen”.

— *Harriet Fast Scott en William F. Scott*: „Since the Strategic Rocket Forces were formed, they always have been referred to as the 'primary service', and the commander in chief takes precedence over the commanders in chief of the other four services”.²

— *Scribenten*: „(. . .) leidt ons tot de conclusie dat de Russen Europa als één TV beschouwen, vermoedelijk verdeeld in drie TVD's”.

— *Harriet Fast Scott en William F. Scott*: „While many Soviet writers have described the concept of TVD's, no information has been dis-

² H. Fast Scott en W. F. Scott — *The armed forces of the USSR*. Boulder, London (1984)147.

closed that would reveal where they might be formed”.³

— *Soviet Military Power*: „Although the Soviets envision the possibility of three theatres of war — Western, Southern, and Far Eastern — they employ the concept of theatres of military operations (*Teatr Voennykh Deistvii*, abbreviated TVDs) in planning for strategic operations. (. . .) On the global scale, the Soviets have identified ten continental TVDs and four oceanic TVDs”.⁴ Volgens dezelfde bron is het Westelijke theater verdeeld in vijf TVD's (blz. 11).

— *John G. Hines en Phillip A. Petersen*: „(. . .) the TVD which we have translated as theatre of strategic military action or TSMA. (. . .) The Soviets recognize five continental TSMA's around the Soviet periphery: the Northwestern, Western, Southwestern, Southern and Far Eastern. The Soviets also recognize North America, South America, Australia, Africa and Antarctica as individual continental TSMA's. The oceanic TSMA's include the Atlantic, Pacific, Indian and Arctic Oceans”.⁵ Volgens deze bron zijn er elf continentale TVD's en vier oceanische TVD's (blz. 282).

Met deze beperkte voorbeelden willen wij illustreren hoe verschillend er over slechts twee onderwerpen wordt gedacht. De door schrs gehanteerde terminologie: onjuist, niet helemaal correct vertaald en geïnterpreteerd, enz. willen wij

³ Zie ², blz. 186.

⁴ *Soviet military power*. US Gov. Printing Office, Washington DC (1986)12.

⁵ J. G. Hines en P. A. Petersen — Changing the soviet system of control. Focus on theatre warfare. *Int. Defense Rev.* (1986)(3)283.

daarom ook relativeren tot anders geïnterpreteerd.

Een en ander neemt niet weg dat ook wij voor dilemma's hebben gestaan. *Operativnoe iskusstvo* vertalen met „operationele kunst” vinden wij niet voor de hand liggen omdat kunst vrije en creatieve activiteit veronderstelt, terwijl hier sprake is van een rigide leer die aan anderen wordt opgelegd. Vandaar onze vertaling met „operationele doctrine” (= leer/leerstelling). Mogelijk geeft het militaire woordenboek in de toekomst hierover uitsluitsel . . .

Dat er slechts één doctrine wordt gebruikt in het Warschau-Pact, namelijk de Sovjetrussische doctrine, beamen wij.

Wij betwijfelen niet dat een Blitzkrieg mogelijk wordt gehouden, maar wij twijfelen eraan of „een Blitzkrieg in deze vorm” nog wel voor mogelijk wordt gehouden. Wij schrijven nergens dat het idee van een Blitzkrieg is opgegeven.

Rest ons nog een uitleg te geven waarom wij het optreden met OMG's met name in de Centrale Sector zien. Naar onze mening zijn voor de effectieve inzet van OMG's een zekere diepte, de aanwezigheid van „lonende doelen” en een bepaalde wijze van optreden van de tegenstander („forward defense”) voorwaarden. Aan deze voorwaarden wordt met name in de Centrale Sector voldaan. Vandaar onze analyse dat de inzet van OMG's in de Centrale Sector het waarschijnlijkst wordt geacht.

R. GROOT, drs. J. OVERSLOOT en drs. S. SINGELSMAS
resp. maj gn en res-tlnts int

On terrorism and combating terrorism

o.r.v. A. Merari, 188 blz. Uitg.: University Publications of America Inc., Frederick, 1985. Prijs: \$ 24,- (geb.), \$ 8,- (paperback).

In 1979 vond in Tel Aviv een internationaal seminar over (politiek) terrorisme plaats. De deelnemers waren wetenschappers en mensen die met (het beleid t.a.v.) de bestrijding ervan te maken hebben gehad. Voor Nederland was er o.a. mevr. Toos Faber-De Heer, voorlichtster bij het ministerie van justitie, alom bekend in relatie met de treinkapingen van Wijster en De Punt in de jaren '70.

Het boek — een verslag van alle bijdragen en discussies — verscheen 6 jaar na afloop van het seminar. Men kan zich afvragen of dat niet te laat is, m.a.w. of het boek inmiddels niet alle importantie en actualiteit heeft verloren. Na lezing moet ik weliswaar constateren dat wellicht de concrete gebeurtenissen die aan de orde kwamen wat waren weggezonden; de uitgangspunten, doelstellingen en principes van handelen, zowel van het terrorisme als van het bestrijden ervan, staan evenwel nog steeds overeind. Men kan ze nog steeds toepassen resp. van toepassing verklaren op de jongste vormen van het (internationale) terrorisme. Ook de in het seminar gesignaleerde ontwikkelingen kunnen zonder problemen worden doorgetrokken naar de huidige tijd: terroristische activiteiten zijn steeds meer gericht tegen personen; de terroristen zijn steeds beter technisch geschoold en geoutilleerd; terroristische activiteiten

zijn in toenemende mate voor sommige landen een instrument voor hun buitenlandse politiek; terrorisme heeft steeds meer internationale vertakkingen en verbanden.

Overigens blijkt wel, met name uit de ontwikkelingen (die spreken immers van „meer” en „in toenemende mate”) dat er weinig vooruitgang is geboekt op het gebied van kennis en bestrijding van terrorisme in internationaal verband. Behalve misschien enige internationale samenwerking is de oogst niet groot. Ook is door de respectieve naties weinig geleerd uit de gang van zaken bij terroristische activiteiten. De samensteller haalt daarvoor het voorbeeld aan van Israël. Dat land is telkens wéér verrast door het terrorisme, zo stelt schr. Het enige waarin de Israëli's zijn geslaagd is de beperking van het aantal slachtoffers en fysieke schade. Dat is gerealiseerd door preventieve en indirecte veiligheidsmaatregelen.

De indruk bestaat bovendien, dat de terroristen méér uit vorige en andere acties hebben geleerd dan hun bestrijders. Zo vermeden de gijzelaars bij de tweede treinkaping in Nederland (De Punt) het contact met gegijzelde passagiers. Uit eerdere gijzelingsaffaires (ook de eerste treinkaping in Wijster) was nl. gebleken dat de emotionele band die in de loop van de tijd tussen gijzelaars en gegijzelden ontstond (Stockholm-syndroom), een ongunstige invloed heeft op het moreel en daadkracht van de terroristen. Evaluatie van het boek geeft zowel een zwakke als een sterke kant aan. De kracht ervan is het ruime aantal invalshoeken van waaruit men tegen het terrorisme kan aankijken. Voorts is er een bijna ideale „mixtuur” van wetenschappers en „prak-

tijkmensen”. Een voorbeeld: de praktische relatie van terrorisme met de massamedia wordt gemakkelijk afgewisseld met de theoretische benadering van het vraagstuk of sommige landen soms meer (of minder) de condities herbergen waaronder terrorisme gemakkelijk(er) kan ontstaan.

Erg interessant vind ik de bijdrage over de voorwaarden tot het (mogelijke) gebruik van massavernietigingswapens (biologisch, chemisch en nucleair) door terroristen, maar ook het omgaan van een regering met gijzelingsdrama's verdient alle aandacht.

De zwakke zijde van het boek vind ik — hoewel min of meer „logisch”, gezien de plaats en de deelnemers aan het seminar — dat het accent nogal op de relatie Israël/PLO ligt. Hoewel terroristische activiteiten in het Midden-Oosten aan de orde van de dag zijn, zou ik als seminar-leiding voor een dergelijke „overaccentuering” hebben gewaakt.

Voor wie zich op de vele aspecten van terrorisme wil oriënteren is dit boek zeer aan te bevelen.

dr. A. A. KLUMPER, lkolmpsd

